

Marecki, J. – Pała, G. – Törpák, P. *Acta educationis* No. 8

Marecki, J. – Pała, G. – Törpák, P.

Acta educationis No. 8

Kraków

Acta educationis
No. 8

Kraków 2024

Acta educationis

No. 8

Redakcja:

prof. dr hab. Józef Marecki

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Recenzja:

dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII

prof. PaedDr. ThDr. Jozef Jurko, PhD.

dr hab. Lucyna Rotter

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA

Ks. dr. Andrzej Kielian

Grafika:

PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Wydawnictwo Avalon Sp. z o.o.

ul. Żujdzka 6B

31-426 Kraków

Kraków 2024

ISSN 2544-5073

Obsah

PETER TIRPÁK – MAREK VALENTÝNI <i>Catechesis in a School Setting</i>	5
JURIJ POPOVIČ – ANDRIANA SHYSHAK <i>Resolving online conflicts of primary school students through school mediation</i>	22
MAREK KWIATOSZ – AUGUSTYNA ZEYKAN – GHISLAIN LOIC NGOPA <i>Socjalizacja religijna młodzieży w perspektywie kryzysu ponowoczesności I</i>	40
MAREK KWIATOSZ – AUGUSTYNA ZEYKAN – RAOUL MGBEBON <i>Socjalizacja religijna młodzieży w perspektywie kryzysu ponowoczesności II</i>	50
PETER TIRPÁK – MAREK KWIATOSZ <i>Etyka a moralność na tle przemian kulturowych epoki postprzemysłowej</i>	62
GABRIEL PAŁA – ANDRZEJ NAROJCZYK <i>Dynamika kapitału kulturowego w społeczeństwie konsumpcji</i>	71
MÁRIA KARDIS – JAROSŁAW ORKISZEWSKI <i>Nauczanie społeczne Kościoła wobec kryzysu aksjologii i płynnej tożsamości</i>	85
MARTIN TKÁČ <i>Cieľ človeka nebo. Katechéza o význame modlitby za zomrelých pre stredoškolskú mládež</i>	97

MICHAELA ŠANDALOVÁ	
<i>Kresťan vo víre moderného sveta</i>	<i>.112</i>
RÓBERT MAČEJ	
<i>Médiá v hľadáčkiku mladého človeka.</i>	<i>.123</i>
ŠTEFAN PACÁK	
<i>Ján Krstiteľ ohlasovateľ príchodu</i>	<i>.141</i>
TOMÁŠ METYL	
<i>Pastoračná starostlivosť za múrmi väzenia</i>	<i>150</i>
SIMONA MATOUŠKOVÁ	
<i>Súčasný metódy resocializácie odsúdených v kontexte Svätého Pisma</i>	<i>.161</i>
AUTORZY ARTYKUŁÓW	167

Catechesis in a School Setting

Peter Tirpák – Marek Valentýni

Abstract: During his life, Jesus Christ did not stay in one place. He did not wait until the crowd came to Him to hear His teaching. This is surely not the way the Church is supposed to fulfil her mission either. Jesus taught and proclaimed the Good News in synagogues, in houses, in the streets, on the shore of the lake... Jesus' "pastoral ministry" was directed towards the world. He strove to reach out to everybody, including those on the fringes of society. Jesus ate a meal with many tax collectors and sinners. He touched those whom the Israelites themselves deemed "unclean" for being different. He entered into the environment to elevate it to cultivate a person whom He encouraged and taught not by abstract interpretations but by various parables provided to Him by his surroundings and given situation.¹ If we wanted to, and this surely is our task, capture this dimension of the loving touch of God and his encounter with man, we need to do so with a new form of pastoral care - the pastoral care of searching and new knowledge. This kind of pastoral care and God's touch also takes place in the didactic process, because faith grows from listening, which in turn is part of teaching.

Keywords: The aim and tasks of didactics. The concept of teaching. The development of catechizing. School catechesis.

Introduction

Since every important act of the Church participates in the ministry of the Word, and since catechesis always has a relation in the universal life of the Church, it is vital that catechetical action must necessarily be coordinated with the overall pastoral action. The aim of this cooperation is to have the Christian community grow and develop in a harmonious way, for, although it has distinct aspects because of the various functions it strives toward a single basic goal. It is, therefore, necessary that catechesis be associated with other pastoral activities such as the lay apostolate and social action. The General Directory for Catechesis addresses this dimension and studies the various loci where catechesis is realized.

¹ Cf. VRABLEC, J. – JARAB, J. – STANČEK, L.: *Chodte aj vy do mojej vinice I*. Trnava : SSV, 1997, pp. 22 – 23.

In 1998, the Congregation for Catholic Education issued a document about the religious education in Catholic schools. It recognizes a didactic and religious dimension that makes the Catholic schools distinctive and that is to be found in: the educational climate, the personal development of each student, the relationship established between culture and the Gospel, and in the illumination of all knowledge with the light of faith.²

In a similar vein, John Amos Comenius defined his approach to teaching (1657): “*may the guiding star and rudder of our didactic be this: to search out and discover a rule in accordance with which teachers teach less and learners learn more; the school contain less noise and confusion, but more enjoyment and solid progress. The Christian community would suffer less from an all pervading gloom, discord, and derangement, but find more order, light, and tranquillity.*”³

Bringing more light, order and tranquillity to the Christian community is not just a matter of the goodwill of the people and the grace of God. It is oftentimes a matter of knowledge and choosing the right methods. The role of catechists is not only to impart knowledge of the faith to children, but also to teach them to connect and evaluate individual pieces of knowledge. The most important is to teach them the art of transferring the content of faith to everyday life.

Catechesis is a dialogical encounter with God, a systematic instruction aimed at deepening the faith, sanctification and education of man. *Didactics of catechesis* is a science of religious education, its aims, subject matter, methods, tools and the organizational frame. It also involves education and formation of teachers of religion, catechists. Discussing school catechesis, the Second Vatican Council speaks of “*an environment permeated with the Gospel spirit of love and freedom.*” In a Catholic school, everyone should experience the living presence of Jesus the “Master” who, today as always, is with us in our journey through history as the one and only “Teacher” and the perfect man in whom all human values

² CONGREGATION FOR CATHOLIC EDUCATION: *The religious dimension of education in a Catholic school*. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19880407_catholic-school_en.html (22.9.2012).

³ COMENIUS, J. A.: *The Great Didactics*. New York : Russell & Russell, 1967. In: <http://core.roehampton.ac.uk/digital/froarc/comgre/> (22.9.2012).

find their fullness. It is necessary to proceed from the ideal into the real. The Gospel spirit should be evident in a Christian way of thought and life that permeates every element of the educational climate.

The Correlation between Catechesis and Kerygma

For a person to be born into a new life, he or she needs to hear *the kerygma* that announces Jesus Christ who died and rose from the dead. When the person accepts, gets to know, and encounters the living Jesus and experiences salvation through kerygmatic proclamation, only then can we come in with catechesis and begin to teach and form that person. Today, we keep making the same mistake – we tend to reverse the two. We are trying to feed the one who has not been born yet. Instead of proclaiming the kerygma, we catechize. We want people to follow Jesus and ask them to observe some rules. But how could they if they had not yet encountered Jesus? Our proclamation must not rest on a shaky foundation. The cornerstone of our proclamation is the living Jesus Christ who died and rose from the dead. Jesus was the best teacher and the best and supreme evangelizer. He proclaimed the kingdom of God in which God is the merciful Father who loves every single person. That was Jesus' initial message. People experienced His love so they have come to believe. They started to follow Him and Jesus taught them. The proclamation of the kerygma must always precede catechesis.⁴

Kerygma is a proclamation of salvific mystery. The term comes from the ancient Greek word κήρυγμα – proclamation, message, preaching, good news. In a non-biblical context, kerygma means:

- a) *echo of the voice (kerýssein)* – to proclaim as a herald;
- b) *content of the proclaimed news* – what must be learnt. The content of the kerygma is:
 - God's deeds in salvation history;
 - death and resurrection of Jesus Christ;
 - proclamation of the Kingdom of God.

A kerygmatic aspect of witnessing is a dimension that is a source of freshness and novelty and must be a permanent element of every Christian preaching. It creates a community that experiences the richness of

⁴ IRSÁK, M.: *Kerygma a katechéza*. <http://www.koinonia.sk/sk/rubrika/temy/cyklus-prednasok-o-evangelizacii/kerygma-a-katecheza/> (28.10.2011).

life in Christian faith. Announcing the coming of crucified and resurrected Jesus Christ has become the kerygma – the Good News for everybody since it proclaims that the death of our being, slavery of egoism and passions was overcome by the Risen Christ who became *κύριος* over all creation and over all that hinders a person from being happy and living in communion with God.⁵ The following passages from Sacred Scripture confirm our introduction of the kerygma:

- *The men of Nineveh will stand up at the judgement with this generation and condemn it; for they repented at the preaching of Jonah and now something greater than Jonas is here!* - Matt 12:41 or *The men of Nineveh will stand up at the judgement with this generation and condemn it; for they repented at the preaching of Jonah and now something greater than Jonas is here!* - Lk 11:32.
- *For since in the wisdom of God the world through its wisdom did not know him, God was pleased through the foolishness of what was preached to save those who believe.* - 1 Cor 1:21.
- *My message and my preaching were not with wise and persuasive words, but with a demonstration of the Spirit's power* - 1 Cor 2:4.
- *And if Christ has not been raised, our preaching is useless and so is your faith.* - 1 Cor 15:14.
- *Now to him who is able to establish you in accordance with my Gospel, the message I proclaim about Jesus Christ, in keeping with the revelation of the mystery hidden for long ages past.* - Rom 16:25.
- *...and which now at his appointed season he has brought to light through the preaching entrusted to me by the command of God our Saviour.* - Tit 1:3.
- *But the Lord stood at my side and gave me strength, so that through me the message might be fully proclaimed and all the Gentiles might hear it. And I was delivered from the lion's mouth.* - 2 Tim 4:17.

The content of the kerygma must be in harmony with the very nature of the Christian message and the basic elements of Christian faith. The

⁵ KYSELICA, J.: *Obnova farnosti cez neokatechumenát*. Trnava : Dobrá kniha, 1998, p. 97.

Second Vatican Council introduced the notion of hierarchy of truths. Karl Rahner established a principle of what ought to be proclaimed first.

1. *The Risen and Present Christ* – is the central theme that keeps the Church alive. The Church is alive from proclamation of this fact and from faith.
2. *The Scriptures interpreted for the current situation* – the interpretation is to be based on three aspects: it must live the Revelation, it must address the present times (and its people) and must be prophetic (the current state of the Church, society and humanity is subjected to in-depth scrutiny in the prospect of history)
3. *Existential situations* – it is not just a transmission of knowledge or moral encouragement. Proclamation is not a mere word about grace and salvation. It is also a word of grace and salvation.

The Importance and the Aim of Catechesis

Proclaiming the Gospel to all people is a primary and natural task of the Church. In doing so, the Church expresses her true nature. Following the first stages of evangelization, catechesis arouses and develops the initial faith; it facilitates and deepens maturation of the evangelized and it is closely linked with the initiation into the Christian life. This organized and systematic transmission of the Christian teaching should take place in a process of mutual communication in which the Good News that is being proclaimed requires a personal response.⁶

Catechesis is one form of proclamation of God's Word. The goal of catechesis is to revive the faith among people and make it living and active through proper instruction. Catechesis just as evangelization brings both communities and individual Christians to maturity in faith. The catechetical function of the Church is very complex and it is accomplished through a variety of forms: individual or community; spontaneous or organized; occasional or systematic. It may take a form of instruction, encouragement, witness, reflection, prophecy and so on.

Catechesis is an essential moment in the whole process of evangelization: it is a moment of the first proclamation or the initial evangelization

⁶ GNERRE, C.: *Il catechismo del pallone*. Pessano con Bornago : Mimep-Docete, p. 43.

and as such presupposes the first kerygmatic proclamation that initiates conversion.

Catechesis is not just a mere religious instruction nor can it be reduced to presentation of religious knowledge. Catechesis stems from and builds upon the kerygma, which is explained and interpreted to those who already believe and want to deepen their faith. Activation directs those being catechized to their free response and engages the whole person.⁷ The term catechesis comes from the Greek word "*kat-echo*" which literally means to sound through, to echo, to resound. Other related words "*kateche*, *katechein*, *katechezis*" mean to sound from above, to speak, to echo, to sound a thing in one's ear.

Figuratively, catechesis also means a way of instruction when the instructor's word is a response to questions that resonate in a learner. It is a sort of mutual and reciprocal interior response. In his first baptismal instruction, St. John Chrysostom accentuated that the word of the one speaking must always echo in the listener's heart. *"For I do not speak only that you may hear, but that you may remember what I said and give me proof of it by your deeds; rather, you must give proof to God, who knows your secret thoughts. This is why my discourse is called a catechesis, so that even when I am not here my words may echo in your minds."*⁸

Catechesis has been one of the essential missions of the Church from the days of its inception. It is a dynamic process of preaching the message about the mystery of salvation realised by God. The Church takes the task of catechesis very seriously and constantly seeks the proper ways of preaching a joyful message of Jesus Christ in order to arouse in the catechized a response to faith and enable them to form an intimate bond with Christ. Since the Second Vatican Council, the process of catechizing has been developing rather dynamically. It should be made clear that catechesis must be aimed at integral formation rather than mere instruction. It must act as a means of arousing true conversion.

It is of utmost importance today to aim catechesis on all groups of population. The former Communist regime and elements of agnosticism and secularism in our society have left a permanent imprint on people.

⁷ Cf. KONGREGÁCIA PRE KLERIKOV: *Všeobecné direktorium pre katechizáciu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999, p. 67.

⁸ VASIL, C.: *Katechéza včera a dnes*. <http://www.zoe.sk/?citaren&id=43> (13.2.2010).

Being ignorant of the truths of Christian faith and disinterested in Christian life detaches them from the saving faith and leaves them with vague notions that are often grounded in dubious religious beliefs. This leads to pessimism, which, if coupled with serious personal problems, might drive people into despair or even to suicide. But if they live under the wings of the Church in a hope of eternal life, their way of life will change dramatically as they enter the kingdom of God. The one who believes knows that only with Christ and in Christ can we defeat the power of sin and overcome death.⁹

In an attempt to define catechesis in a broader sense of the word, we would say that catechesis is a specific activity of the Church that brings the baptized closer to God in order to strengthen and deepen their faith. In a more narrow sense, catechesis is a religious instruction that nourishes the faith, religious lecturing, or an activity in the catechumenate.

Catechesis is a systematic and organic process. Being systematic means a gradual revelation of the salvific mystery just as God revealed Himself to people in the Old Testament. In the New Testament, Jesus Christ teaches his disciples slowly and gradually too. Catechists too should ensure gradual initiation into the mystery of salvation. When referring to the organic nature of catechesis it means to look at it in its entirety. To catechize family only occasionally does not serve the purpose. Catechesis should be more than education and more than theoretical narration. It should be a personal encounter with Jesus Christ.¹⁰ How can one follow someone they have never encountered? Answering the existential questions: *“what’s the purpose of my life?”* and *“why am I right here, right now?”* is a fundament of every catechesis. Through catechesis, we not only teach, we also preach; we inform as well as ignite. It is therefore essential to constantly rethink and reassess methods and means of expression used in catechetical instruction. If there is no goal and purpose (of life or catechesis), there is no path. Every catechetical programme must have a clearly defined goal and be aimed at concrete recipients.

⁹ Cf. ZOZULAK, J.: *Katechetické poslanie Cirkvi*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2001, p. 6.

¹⁰ KIELIAN, A. - KOWALCZYK, J.: *Duch przyszłości Kościoła. Nowa ewangelizacja w ujęciu Jana Pawła II i Synodu Biskupów (2012)*, In: *Studia Katechetyczne*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe UKSW, 10 (2014) s. 183.

In the Scriptures, catechesis is defined as:

- *systematic* formation and perseverance in faith – 2 Sol 1:3-4 ;
- *formation in faith and for faith* (catechesis is not mere “instruction” before the reception of the sacraments) – Col 1: 9-12 ;
- a means of *arousing true conversion* in attitudes, opinions and values (Apostle Philip and Ethiopian – the eunuch) – Acts 8:26-39 ;
- a *locus (a place) of encounter between a person and God* – Jn 8:1-11.

The aforementioned tell us that catechesis is a systematic formation in faith (and for faith) that leads to conversion of a candidate and a place where the person encounters God.

The aim of catechesis in the light of the Scriptures:

- is to arouse, strengthen and nourish faith in a person – “*I speak to sensible people. Judge for yourselves what I say...*” – 1 Cor 10:15 ;
- the primary aim is not only to transmit knowledge, but to arouse a response of faith – “*Show me your faith without deed, and I will show you my faith by my deeds*” – James 2:18 ;
- the definite aim of catechesis is to form a communion with God – *communio* – new creation – “*Therefore if anyone is in Christ, the new creation has come...*” – 2 Cor 5:17 ;
- to gain an understanding of the ultimate meaning of life – “*For whoever wants to save their life, will lose it, but whoever loses their life for me, will find it*” – Matt 16:25 .

To sum up, catechesis should bring the candidate to conscious participation in the liturgy and celebration of the sacraments, and create a climate for personal and communal prayer. It should call for perfection (in God's image and according to His likeness) and missionary vocation in which you *give what you have freely received* (cf. Matt 10:8).

The aim and tasks of didactics

Didactics refers to the science of teaching, learning, and education. “*Then Jesus came to them and said: «All authority in heaven and on earth has been given to me. Therefore go and make disciples of all nations, baptizing them in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit, and teaching them to obey everything I have commanded you».*” (Matt

28:19-20). Remembering the command of their Master, the Apostles amply fulfilled their task and the entire Church continues to do so until today. The Church teaches the nations and baptizes those who found their faith in Jesus Christ.

There is not one strict definition of *didactics* in the scholarly literature concerning educational sciences. Some authors claim that didactics is a science that is concerned with intellectual education, whereas others define didactics as a theory of teaching and learning. It can also be reduced to the theory of instruction. Thinking of didactics in the context of catechetics, it is considered a segment of pedagogical sciences that is concerned with education and the teaching process. In the educational process at schools, usually undertaken by a teacher (catechist) in a form of instruction, a student acquires knowledge, skills and habits (cognitive, psychomotor and affective domains of learning).

The subject matter of the theory of instruction is *the performance aspect of teaching* that too has its tasks and goals. *The task of the theory of instruction* is to examine the educational and learning process as well as to elaborate issues associated with the process of instruction managed by the teacher in a school setting, and by parents in a family setting. The issues involve talents of young people, learners' motivation, arousing their desires for exploration, and satisfying their interests both in terms of natural and supernatural mission of man in the spirit of the Gospel.

In the domain concerning learning activities of students, the theory of instruction addresses the issues of sensory knowledge, development of knowledge through speech, acquisition of knowledge and skills through student's own experience and learn through discovery.

The goal of the theory of instruction is to help students with self-fulfilment so that they can live a fulfilled and, at the same time, Christian life. A Christian school should through learning and acquisition of knowledge, skills and habits create suitable conditions in which the student can become a good practicing Christian who understands the social needs and interests of society in the spirit of the Good News of the Gospel.¹¹ A Christian school should prepare students for life so that they can

¹¹ KIELIAN, A.: *Przyszłość nauczania religii. Kontekst kultury cyfrowej, nowa dydaktyka i wskazania dla tworzenia podręczników*. Kraków : Wydawnictwo UNUM, 2021, s. 61 – 63.

be the educated and valid members of the ecclesial community (and of the entire Christian community), citizens of their state and valid members of the entire human family. A Christian school cannot achieve this educational aim unless the overall educational process is grounded in love.

The concept of teaching and the development of catechizing

When thinking about a teaching process, we need to consider the content and procedural aspects. The content aspect of a teaching process concerns the question *What to teach?* The procedural aspect concerns the question *How to teach?* The content aspect of a teaching process is interconnected with the advancement of scientific knowledge and the way this body of knowledge is selected to be incorporated in the curriculum. The body of knowledge, skills and attitudes expected to be learned are specified in the core curriculum, content standards and textbooks for the individual school subjects. The procedural aspect of a teaching process involves the organizational framework of teaching, a school timetable, and effective assessment of students' knowledge. The effectiveness of teaching is determined by the time allocated to it, by the energy expended by students during the teaching process, energy expended by a teacher during the instructional process and overall outcomes of the learning activity.

We must keep in mind that the character of teaching is conditioned by the historical development of theories concerning educational process and learning. Each educational concept captures the goal, content, organization and style of a teaching process.¹² There are several approaches to teaching and they all present different views on the student-teacher relationship in a teaching process. Dogmatic, transmissive and verbal-visual approaches to teaching are all forms of a traditional teaching style.

Dogmatic approach to teaching prevailed in the Middle Ages in all types of schools, which were primarily church schools at that time.¹³ The

¹² Cf. OSEWSKA, E.: *Rodzina i szkoła w Polsce wobec współczesnych wyzwań wychowawczych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe, 2020, s. 163 – 165.

¹³ BURIAN, R. – ŠPÁNIK, M.: *Pedagogika pre kresťanské školy*. Trenčín : Naša tlač, 1993, p. 54.

primary objective of a dogmatic teaching was the preparation of the young for the afterlife and their moral formation in accordance with the Christian morality. The core learning areas included the seven liberal arts: grammar, rhetoric, dialectics, astronomy, arithmetic, geometry and music. Latin, as the universal language of the educated world, was also taught. The instruction in dogmatic schools took place outside of the confines of the classrooms. It was an individual personal teacher-student relationship. The effectiveness of the teaching process was rather low, since most of the students were passive in their work with the teacher. The key method used in this form of teaching was memorizing. In the 17th century, dogmatic instruction was gradually abandoned.

Transmissive approach to teaching appears to be a transition from a dogmatic to verbal - visual teaching model. It persisted in the catechism instruction. Some elements of this model of instruction also influenced teaching of other subjects. This approach followed the *question - answer* model. The teacher asks questions. The student learns a very precisely formulated answer.

Verbal-visual approach to teaching has been subjected to many changes over the years and it is still the most widely used teaching model. In the past, it was largely influenced by the thoughts of John Amos Comenius (1592 - 1670) and a German educationist Johann Friedrich Herbart (1776 - 1841). The teacher is dominant in this type of instruction. The teacher's word is considered the main tool of instruction, supplemented by visual teaching aids. In contrast to dogmatic teaching students participate more actively in a teaching process, but they still are mere objects of education, not its subjects. This model of teaching revolves around the teacher-student-curriculum relationship. The teacher explains the subject matter; students learn the material by heart and then the teacher checks whether students mastered the material and are able to reproduce it.

The verbal-visual type of instruction is still the most used concept in our schools. Teachers often use it because it is easy to prepare and enables to transfer knowledge quickly. It saves the valuable time in the classroom that can be dedicated to other activities. It gives the teacher maximum activity. The biggest flaw of this type of teaching is the overestimation of the verbal aspect of instruction (verbalism), while the prac-

tical aspects are underestimated. The revision is reduced to formal stereotypical operations of the teaching process. Factual knowledge is given preference and it is exaggerated.

School catechesis

Catechesis is a strategic activity of the Church, *“the totality of the Church’s efforts to make disciples, to help men believe that Jesus is the Son of God so that believing they might have life in His name, and to educate and instruct them in this life, thus building up the body of Christ”* (CCC 4).¹⁴

The Church’s universal mission to catechize is in practice carried out on various levels of ecclesial life. We distinguish between catechesis in the family, the parish, and the ecclesial institutions.¹⁵

The document issued by the Congregation for Catholic Education entitled *The Catholic School on the Threshold of the Third Millennium* introduces some changes to Catholic schools. *“In the specifically educational field, the scope of educational functions has broadened, becoming more complex, more specialized. The sciences of education, which concentrated in the past on the study of the child and teacher-training, have been widened to include the various stages of life, and the different spheres and situations beyond the school. New requirements have given force to the demand for new contents, new capabilities and new educational models besides those followed traditionally. Thus education and schooling become particularly difficult today.”*¹⁶

Religious education constitutes an essential part of the educational system in Christian pedagogy. It is directed towards God and salvation of the immortal soul of every young person in the process of education. Religious education or school catechesis is an integral part of the entire educational process and as such cannot be isolated. The subject matter of religious education should be a synthesis of education in its entirety; a time and space where the whole education system culminates and a point of departure from which we determine new directions in

¹⁴ Cf. JOHN PAUL II: Apostolic Exhortation: *Catechesi Tradendae*, arts. 1 – 2.

¹⁵ Cf. WĘGRZYN, B.: Pojęcie i podstawy formacji ciągłej w życiu zakonnym. Limanowa 2006, p. 13.

¹⁶ CONGREGATION FOR CATHOLIC EDUCATION: *The Catholic School on the Threshold of the Third Millennium*, 1977, art. 2

education.¹⁷ It is up to the competent ecclesial authorities to determine the subject matter and curriculum of religious education and design its science-based methodology. There are multiple definitions of religious education. Here are some of them: religious education initiates learners into the subject of religion, introduces the basic concepts, moral values and teaches about different churches, church traditions and rituals¹⁸; religious education is a set of educational activities aimed at learning and mastering the principles, norms, moral codes and history of a particular religion; religious education designates a school subject as well out-of-school activities grounded in Christianity.¹⁹

The purpose of religious education is to encourage learners to the fullness of their personal development so that they would be able to attain the ultimate goal of a human by participating in the Christian creation of the world. The goal of religious education is to bring a person to the fullness of life. The role of religious education is to present to a child the world he or she can trust as a prerequisite for gaining self-confidence.²⁰ Every educational effort in religious education is made to ensure that learners accept God in their lives and honour Him. Religion instruction is called to penetrate a particular area of culture and to relate with other areas of knowledge. It must present the Christian message and the Christian event with the same seriousness and depth with which other disciplines present their knowledge. Religious instruction is developed in various forms depending on the school context and the recipients of this instruction.

The intelligence especially that of children and young people needs to learn through systematic religious instruction the fundamental teachings and the content of the truth which God has revealed and which the Church has sought to express in a richer fashion. *“No one will deny that*

¹⁷ Cf. MUCHOVÁ, L.: *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1994, p. 18.

¹⁸ Cf. PRŮCHA, J.: *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995, p. 139.

¹⁹ Cf. PETRO, M.: Ethical aspects of media education. In: PRIBULA, M. (ed.): *Orbis communicationis socialis*. Lublin : NORBERTINUM, 2006, p. 48; HOTÁR, V. S.: *Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika. Terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : SPN, 2000, p. 279.

²⁰ NUZZI, R.: *Gifts of the Spirit: Multiple Intelligences in Religious Education*. Washington, D.C. : National Catholic Educational Association, 2005, p. 54.

this instruction must be given to form patterns of Christian living and not to remain only notional. Truly, the effort for evangelization will profit greatly- at the level of catechetical instruction given at church, in the schools, where this is possible, and in every case in Christian homes- if those giving catechetical instruction have suitable texts, updated with wisdom and competence, under the authority of the bishops. The methods must be adapted to the age, culture and aptitude of the persons concerned.” (EN 44).

The relationship between the religious instruction in schools and catechesis is one of distinction and complementarity: *“there is an absolute necessity to distinguish clearly between religious instruction and catechesis.”* A distinctive feature of religious instruction in schools is the fact that it is called to penetrate a particular area of culture and to relate with other areas of knowledge. *“Religious instruction seeks to keep in touch with the other elements of the student’s knowledge and education; thus the Gospel will impregnate the mentality of the students and the harmonization of their culture will be achieved in the light of faith... It must present the Christian message and the Christian event with the same seriousness and the same depth with which other disciplines present their knowledge... Through inter-disciplinary dialogue religious instruction in schools underpins, activates, develops and completes the educational activity of the school.”²¹*

Religious instruction makes present the Gospel in a personal process of cultural assimilation. It strives to make use of other elements of knowledge and education so that the Gospel will impregnate the mentality of the students and the harmonization of their culture will be achieved in the light of faith. It is necessary that religious instruction in schools be regarded as an academic discipline with the same systematic demands as other disciplines. Religious instruction takes place in diverse school contexts. There are various models of religious instruction in schools. Religious instruction is intended to assist the students to understand better the Christian message, by relating it to the great existential problems, to various visions of life and to major moral questions which con-

²¹ CONGREGATION FOR THE CLERGY: General Directory for Catechesis. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccclergy/documents/rc_con_ccathe-duc_doc_17041998_directory-for-catechesis_en.html

front humanity today. The students who are searching can discover what exactly faith in Jesus Christ is.²² For students who are non-believers, religious instruction assumes the character of a missionary proclamation of the Gospel so that they can make a decision of faith, which will be nurtured by catechesis within a community.

In addition to the supernatural goal, religious education also has a natural goal. The supernatural goal lies in education about God and salvation of immortal souls. The natural goal lies in fulfilling the life attitudes of students and the right channelling of their nature. From a perspective of psychology and sociology, people are, by nature, religious beings who direct their steps towards the truth that transcends them. The academic discipline of religious education has earned a rightful place in the holistic understanding of education.

Religious education teaches responsibility towards oneself, towards other individuals and towards the whole society. It teaches students to think critically, to avoid being manipulated, to understand themselves, other people, and the world they live in. Religious instruction also connects to other social sciences in the school curriculum. Students thus have the opportunity to clarify their moral views on a variety of topics in the current open social discourse. It teaches students to distinguish between what is socially acceptable and what is morally good for the individual and for the whole society.²³

Religious education, just as any other scholastic discipline, must take into account the fundamental pedagogical principles such as that of accessibility, adequacy, individualized approach, scientificity and systematization, topicality, exemplification, consistency, durability and application in practical life.

²² Cf. WĘGRZYN, B.: Realizacja formacji ciągłej w życiu zakonnym. Limanowa 2006, p. 36.

²³ Cf. PETRO, M.: Kresťanská výchova – možnosť zabezpečenia kultúry života. In: SZYMECZEK, J. (ed.): *Křesťanská výchova ve XXI. století. Prosociální a preventivní aspekty výuky náboženství*. Ostrava : Ostravská univerzita Pedagogická fakulta, 2007, p. 41. See also: KATOLÍCKE PEDAGOGICKÉ A KATECHETICKÉ CENTRUM: *Projekt nových učebných osnov predmetu náboženstvo/náboženská výchova pre základné a stredné školy*. Spišská Nová Ves : KPKC, 2006, p. 5.

Conclusion

Any educational process requires a sensitive and human approach to every young learner. The same applies to religious education. The subject of religious education is concerned with the overall religious formation of students, to which the church documents refer to as catechesis. Today, the question of whether religious education as a school subject should be catechesis or religious instruction as set forth in the General Directory for Catechesis (cf. GDC, arts. 73-74) has not yet been finalized in Slovakia. The relationship between religious instruction in schools and catechesis is one of distinction and complementarity.

BIBLIOGRAPHY:

- BURIAN, R. – ŠPÁNIK, M.: *Pedagogika pre kresťanské školy*. Trenčín : Naša tlač, 1993.
- COMENIUS, J. A.: *The Great Didactics*. New York : Russell & Russell, 1967. In: <http://core.roehampton.ac.uk/digital/froarc/comgre/> (22.9.2012).
- CONGREGATION FOR CATHOLIC EDUCATION: *The Catholic School on the Threshold of the Third Millennium*, 1977, art. 2
- CONGREGATION FOR CATHOLIC EDUCATION: *The Religious Dimension of Education in a Catholic school*. In: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19880407_catholic-school_en.html (22.9.2012).
- CONGREGATION FOR THE CLERGY: *General Directory for Catechesis*. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cclergy/documents/rc_con_ccathe-duc_doc_17041998_directory-for-catechesis_en.html
- GNERRE, C.: *Il catechismo del pallone*. Pessano con Bornago : Mimep-Docete.
- HOTÁR, V. S.: *Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika. Terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : SPN, 2000.
- IRSÁK, M.: *Kerygma a katechéza*. <http://www.koinonia.sk/sk/rubrika/temy/cyklus-prednasok-o-evanjelizácii/kerygma-a-katecheza/> (28.10.2011).
- JOHN PAUL II: *Apostolic Exhortation: Catechesi Tradendae*, arts. 1 – 2.
- KATOLÍCKE PEDAGOGICKÉ A KATECHETICKÉ CENTRUM: *Projekt nových učebných osnov predmetu náboženstvo/náboženská výchova pre základné a stredné školy*. Spišská Nová Ves : KPKC, 2006.
- KIELIAN, A. - KOWALCZYK, J.: *Duch przyszości Kościoła. Nowa ewangelizacja w ujęciu Jana*
- KIELIAN, A.: *Przyszłość nauczania religii. Kontekst kultury cyfrowej, nowa dydaktyka i wskazania dla tworzenia podręczników*. Kraków : Wydawnictwo UNUM, 2021.
- KONGREGÁCIA PRE KLERIKOV: *Všeobecné direktórium pre katechizáciu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999.
- KYSELICA, J.: *Obnova farnosti cez neokatechumenát*. Trnava : Dobrá kniha, 1998.
- MUCHOVÁ, L.: *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1994.

- NUZZI, R.: *Gifts of the Spirit: Multiple Intelligences in Religious Education*. Washington, D.C. : National Catholic Educational Association, 2005. ISBN 1-55833-236-7.
- OSEWSKA, E.: *Rodzina i szkoła w Polsce wobec współczesnych wyzwań wychowawczych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe, 2020.
- PETRO, M.: Ethical aspects of media education. In: PRIBULA, M. (ed.): *Orbis communicationis socialis*. Lublin : NORBERTINUM, 2006.
- PETRO, M.: Křesťanská výchova – možnosť zabezpečenia kultúry života. In: SZYMECZEK, J. (ed.): *Křesťanská výchova ve XXI. století. Prosociální a preventivní aspekty výuky náboženství*. Ostrava : Ostravská univerzita Pedagogická fakulta, 2007.
- Studia Katechetyczne*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe UKSW, 10 (2014).
- VASIL, C.: *Katechéza včera a dnes*. <http://www.zoe.sk/?citaren&id=43> (13.2.2010).
- VRABLEC, J. – JÁRAB, J. – STANČEK, L.: *Chodte aj vy do mojej vinice I*. Trnava : SSV, 1997.
- WĘGRZYN, B.: *Pojęcie i podstawy formacji ciągłej w życiu zakonnym*. Limanowa 2006.
- WĘGRZYN, B.: *Realizacja formacji ciągłej w życiu zakonnym*. Limanowa 2006.
- ZOZULAK, J.: *Katechetické poslanie Cirkvi*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2001.

Resolving online conflicts of primary school students through school mediation¹

Jurij Popović – Andriana Shyshak

Abstract: At any age, people experience conflicts, which can have many causes. In particular, primary school students are often involved in clashes of opposing interests that can develop both offline and online. Given that in the era of digitalisation of public spheres, primary school students spend a significant part of their personal time in the online space, it is advisable to focus on virtual conflicts of primary school students and mediation work aimed at resolving them. The article reflects the essence of the concept of 'conflict', the differences between the terms 'conflict' ('online conflict') and 'bullying' ('cyberbullying'); describes the causes and forms of conflicts of primary school students in the online space, possible reactions to them; the definition of school mediation as a social tool for the effective prevention and resolution of disputes and clashes among primary school students, including online, is substantiated; the characteristics of the five main stages of school mediation are presented, taking into account the specifics of the online form of conflict and the age of primary school students.

Keywords: Conflict. Online conflict. Mediation. School mediation. Mediator. Primary school. Online space. Digitalisation. Primary school age. Primary school students.

Introduction

An argument with a classmate, a snide remark from a classmate, a swear word from an upperclassman, or just poorly chosen words or an act motivated by good intentions that had an unexpected negative consequence. All of these are characteristic of the conflicts that are part of everyday life, but also of school life. They are difficult but also simple life situations that prepare pupils for their future. The sooner they understand this, the sooner they will understand themselves and their surroundings. Conflicts can teach pupils a lot, but only if they are willing to understand them. School peer mediation can also be a path to understanding.

The main area of work is the school and the school environment, focusing on the classroom and school climate and the interrelation-

¹ The paper is part of the project Innovations in the Probation Study Programme and Mediation Work in the form of e-technologies KEGA 043PU-4/2022.

ships of all those involved in creating it. Pupils and students are entering a new space, a new collective and getting to know new authorities, which means that there are hitherto unknown conflict situations between them that they will have to deal with, which is why we have focused on school and peer mediation. School and peer mediation would be a great help to students, teachers, and parents alike. It would be their link bridge in resolving any disagreements and would also be a safe harbour where they could anchor in case of any insecurity or incipient conflict.

Conflict as the basic subject of mediation

The term conflict comes from the Latin term *conflictus* - clash. Conflict is also defined as the split of two or more opposing forces that disrupt harmony. In today's understanding, the concept of conflict is understood as disharmony between people.² But conflict can also be an asset. It can reveal hidden tensions, point to needed change and encourage us to behave in a pro-social, empathetic way. It has three levels. The first level is relational and values conflicts. It is the initial level, the moment when conflict begins to reveal itself. In the second level, it is already a direct conflict in which we observe negatively disturbed relationships. The essence of the third level of conflict is value conflicts. It is known that everyone has a different set of values, and everyone considers theirs to be the right one. Since there are different ways and approaches in which conflict can be examined, we have selected those that are most frequently mentioned.³

These are internal intrapersonal conflicts that take place at the individual level of an individual's experience. Another group are interpersonal conflicts occurring in two or more persons who have disagreements with each other. A third group is conflicts taking place within a particular group. The fourth group of conflicts are intergroup conflicts, which involve different attitudes of groups on the same issue. Individual-group conflict is also very common.⁴

² Porov. HALAGOVÁ, E. – VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2017. s. 7.

³ Porov. GREŠKOVIČOVÁ, K. – HENNELOVÁ, K. – LISÁ, E.: *Ako na konflikty*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2021. s. 14-16.

⁴ Porov. HALAGOVÁ, E. – VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2017. s. 9.

Not every awkward moment has to be a conflict. Conflict is spoken of as an innate and natural human need and also as a desire for identity and for recognition. Conflict is a threat to interests. Conflicts and disputes are a struggle for identity and their role is to bring about a constructive win-win outcome. Conflict is meant to be a source of positive change, to stimulate actors to find new and effective solutions, to ease tensions, to remove stagnation and to prevent further conflicts. Emotions are a natural part of conflict. The purpose of conflict is to learn to know oneself and to control and direct one's emotions and feelings in such a way as to create a sense of release in the participants in the conflict. The phases and types of conflict are derived from attitudes.⁵

Relational conflicts are based on resistance or aversion to the other person. In our work, these were mainly personal conflicts of pupils towards other classmates and hostility between girls. The conflict of values lies in the individual understanding of the actions of good and evil. Conflicts of interest were often explored, especially among high school students who were preparing a graduation ceremony. Conflicts of information were more prevalent among elementary school students. Structural conflicts related to power imbalances were moderately observed only in pupils' statements about the teaching staff.⁶

The phases of conflict in the school environment were defined by mediator Dušan Bielešov. The first phase is the initial disagreements and the feeling of non-compliance. Tension is present and space opens up for an open and honest conversation in which equality of parties should prevail. A common and incorrect phenomenon in this first phase is the suppression of the first signs of conflict. The first phase is the most important because the subsequent resolution process depends on it. After the phase of disagreement and disagreement, polarisation sets in. The polarisation phase is characterised by the parties not being able to communicate and not being able to cooperate with each other. Negative emotions prevail and the parties lack a constructive realistic view of the situation. This also includes a lack of empathy and under-

⁵ Porov. BEDNAŘÍK, A.: *Riešenie konfliktov: príručka pre pedagógov a pracovníkov s mládežou*. Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 2003. s. 17-23.

⁶ Porov. HALAGOVÁ, E. – VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2017, s. 11.

standing. Everyone is only asserting their subjective position and the actors are unable to take an objective position. Polarisation and the parties' reluctance to cooperate in resolving the conflict escalate to unnecessary aggression and the conflict passes into a phase of alienation and stagnation. At this stage, the parties to the conflict avoid communicating with each other. It is a time for reflection, for calming down the situation and a time for a possible shift in conflict resolution. After the alienation phase, the destruction phase, i.e. the attack phase, may follow. The destructive phase is the culmination of polarisation. The parties to the conflict lose control. Emotions prevail and reason and objectivity take a back seat. The conflict deepens and a solution is in sight. Destruction is followed by exhaustion, frustration and fatigue. Actors are not interested in conflict resolution, lose motivation and desire a peaceful atmosphere. At this stage, burnout may occur and health problems emerge as a reaction to the stress. However, this last phase offers two possibilities. One is a re-cycle from disagreement, alienation, destruction, exhaustion to complete stagnation and a breakdown of all communication. The other possibility is for both parties to meet, aware of the mistakes that have been made during the conflict resolution process and ready to attempt reconciliation. If the parties are unable to reach an agreement despite their mutual efforts, there is a third option, which is mediation.⁷

Online conflicts between younger students, their causes, forms and reactions to them

Situational manifestations of conflict are quite typical for primary school age. It is important to provide primary school students with timely assistance in resolving conflicts in order to prevent them from turning into persistent personal formations. Students often face conflicts in the student-student system. The absence of their resolution leads to an increase in emotional tension, an increase in anxiety among participants in the educational process, a deterioration in the social and psychological climate in the school community and, as a result, the formation of

⁷ Porov. BIELESZOVÁ, D.: *Školská a rovesnícka mediácia*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. s. 56 – 59.

a conflictogenic educational environment, which affects the formation of a conflict orientation of the individual.⁸

Conflict is a 'clash of opposing interests and views, tension and extreme aggravation of contradictions, which leads to active actions, complications, and struggle'.⁹ Conflicts between younger students can be caused by various factors, which are often based on their psychological characteristics. In particular, students aged 6 - 10 are emotionally vulnerable, which affects the active development of a sense of self-love and an angry response to humiliation of their personality. Also, conflicts among primary school students may be caused by the adoption of behavioural patterns in their families.¹⁰

It is important to understand that, in addition to the concept of conflict, there is the term bullying. There is a difference between these definitions. Bullying is described as repeated aggressive behaviour that causes physical or psychological harm to the same child and in which the perpetrator and victim have unequal power. This allows a stronger student to bully a weaker one and understand that there will be no retribution. The types of bullying are: physical (hitting, pushing, tripping), verbal (swearing, teasing), social (spreading rumours, exclusion from

⁸ NAZAROVA, D. V.: Психолого-педагогічне вирішення конфліктних ситуацій серед молодших школярів [Psychological and pedagogical resolution of conflict situations among younger schoolchildren]. In: *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка, 2010, № 3, р. 164.

⁹ MATOKHNIUK, L. O. – IVANIUK, I. S.: Психологічні особливості конфліктів в колективі молодших школярів та шляхи їх подолання [Psychological features of conflicts in the team of younger schoolchildren and ways to overcome them]. In: MATOKHNIUK, L. O. (ed.): *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі безперервної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (29 – 30 жовтня 2021 року)*, 2021, № 32, р. 136. <https://docs.academia.vn.ua/handle/123456789/379?show=full> (12.06.2024).

¹⁰ MATOKHNIUK, L. O. – IVANIUK, I. S.: Психологічні особливості конфліктів в колективі молодших школярів та шляхи їх подолання [Psychological features of conflicts in the team of younger schoolchildren and ways to overcome them]. In: MATOKHNIUK, L. O. (ed.): *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі безперервної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (29 – 30 жовтня 2021 року)*, 2021, № 32, р. 138. <https://docs.academia.vn.ua/handle/123456789/379?show=full> (12.06.2024).

the group, damaging the victim's property). Bullying that takes place through the use of digital technologies is called cyberbullying.¹¹ Cyberbullying can be manifested as 'spreading lies about someone or posting compromising photos of someone on social media; sending messages or threats that are offensive or likely to harm someone through messaging platforms; impersonating someone else and sending messages to other people on their behalf'.¹² When we talk about conflict, in particular online, we mean a clash of interests, a dispute where the parties have equal power: everyone can do something and thus influence the situation.¹³ It should be borne in mind that if a conflict is not resolved, it can turn into bullying, taking on the typical features of the latter: systematic (repetitive) nature of the act; presence of parties - offender (bully), victim (victim of bullying), observers (if any); actions or inaction of the offender, which result in mental and/or physical harm, humiliation, fear, anxiety, subordination of the victim to the interests of the offender, and/or social isolation of the victim.¹⁴ In order to avoid situations of bullying or cyberbullying, constructive conflict resolution, including online conflict resolution, should be promoted among younger students.

Therefore, when both parties are on equal footing, online conflicts in the context of the digitalisation of public spheres can take the following forms:

- flaming is the exchange of short angry and inflammatory remarks between two or more participants using information and communication technologies, which takes place in chats, forums, groups, etc;

¹¹ KVASHA, A. S.: Булінг: поняття і сутність [Bullying: concept and essence]. In: *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2021, вип. 45, т. 2, р. 123.

¹² LIVINGSTONE, S. – THIRD, A.: Кібербулінг – що це та як це зупинити? 10 фактів, які підлітки хочуть знати про кібербулінг [Cyberbullying – what is it and how to stop it? 10 facts teens want to know about cyberbullying]. In: *Unicef Ukraine*. <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying#8> (10.06.2024).

¹³ DERZHAVNA USTANOVA «URIADOVYI KONTAKTNYI TSENTR»: Протидія насильству стосовно дітей питання - відповіді [Combating violence against children questions - answers], 2018. In: <https://1547.ukc.gov.ua/knowledge/yak-vidri-znyty-buling-vid-konfliktu/> (02.06.2024).

¹⁴ KVASHA, A. S.: Булінг: поняття і сутність [Bullying: concept and essence]. In: *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2021, вип. 45, т. 2, р. 123.

- defamation – dissemination of humiliating false information using information and communication technologies in the form of text messages, photos or audio;
- impersonation – gaining access to the opponent's social media account, mail, messengers, etc. and conducting negative communication on their behalf;
- fraud – obtaining personal information in interpersonal communication and transmitting it (texts, photos, videos) to the public space of the Internet or by mail to those to whom it was not intended; etc.¹⁵

It is important to understand that absolute equality between the parties to a conflict is rare in life. If it is characteristic at the beginning of such a situation, i.e. the parties are able to confront each other more or less equally, then over time, the weaker party to the conflict may become a victim of bullying. This suggests that it is appropriate to resolve destructive conflicts at the stage of their inception. This is also due to the fact that today there is a significant acceleration of children's development, so younger students show aspects of adolescent behaviour typical of the adolescent crisis, which can significantly exacerbate the situation.

Conflicts involving younger students can be caused by name-calling. It is very common among this age group. Primary school students use external differences between children (weight, clothing, ethnicity, etc.) as the basis for name-calling. As a rule, in the event of such conflicts, assistance should be provided to both parties: the victim and the offender. Assistance to the victim involves support in resolving the situation, and to the aggressor - helping to make them aware of the inappropriateness and inadmissibility of discriminatory behaviour, as well as the existence of punishment for it.¹⁶ Since in the era of digital transformation of society, younger students spend a lot of time on digital devices on the Internet, name-calling is moving into the online format. It can take

¹⁵ LUBENETS, I.: Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів [Cyber violence (cyberbullying) among students of general educational institutions]. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2016, № 19 (3), p. 170 – 171.

¹⁶ LAWRENCE, E.: Conflict Resolution and Peer Mediation in Primary Schools. In: LIEBMANN, M. (ed.): *Mediation in context*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000, p. 54 – 55.

the form of mutual negative comments under photos, in private messages or group chats. Online conflicts among primary school students can also develop on the basis of differences in tastes, interests, views on a particular situation, manner of communication and behaviour, learning difficulties, jealousy, envy, spreading rumours and lies, etc. The most common causes of conflict are rudeness, disrespect, unwillingness to listen to the other person, emotional instability, and rejection of the views of others.¹⁷ Increasing the scale of the conflict stimulates the formulation of hasty conclusions, personal insults, lack of listening, threats and accusations.¹⁸

It is worth noting that younger students are able to transfer conflicts from real life to virtual life and vice versa. If children have had an argument at school, for example, during a game activity, they may continue to discuss their positions on the correctness of their own actions on the Internet. Also, if, say, an inappropriate comment is posted under a photo, a conflict between primary school students can develop in person. Conflicts that arise or develop between younger students on the Internet still need to be resolved in real life, using methods designed for this purpose.

The Internet is a common environment for conflicts among primary school students. This is due to the fact that they spend a significant part of their lives there: playing online games with available chats, communicating in social networks, and using instant messengers. Awareness of the possibilities that distinguish the Global Network from reality often encourages children to actively express their negative emotions: wide accessibility, intensity of information, the possibility of anonymity, which weakens the understanding of social responsibility due to the lack of empathy and direct contact with the opponent.¹⁹

¹⁷ ROMANYSHYNA, I. M.: Медіація як ефективний метод вирішення конфліктів у шкільній практиці [Mediation as an effective method of conflict resolution in school practice]. In: *Таврійський вісник освіти*, 2014, № 3(47), p. 253. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_3_42 (16.06.2024).

¹⁸ LAWRENCE, E.: Conflict Resolution and Peer Mediation in Primary Schools. In: LIEBMANN, M. (ed.): *Mediation in context*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000, p. 55.

¹⁹ MALASHKEVYCH, T. Yu.: Проблема виникнення та розгортання конфліктів у мережі Інтернет [The problem of the emergence and deployment of conflicts on

Children, like adults, can demonstrate three reactions to conflict situations online. The first reaction is a manifestation of aggression: during a virtual dispute, a younger student tries to prove the truth of his or her position using offensive language, devaluing the opinion of another Internet user. Such a reaction to a conflict online can have a destructive continuation during a meeting either at school or on the street during joint games: students of the first grade may quarrel or even get into a fight. The second reaction is ignoring: a younger student may not respond to an opinion expressed on the Global Network that differs from his or her own. However, this way of avoiding conflict can lead to long internal reflections on the situation. In the case of the first and second reactions to online conflicts, there is a high probability of deterioration of relationships between children, which is especially important when younger students are classmates. This will lead to a negative atmosphere in the classroom, which will affect the level of learning and cognitive activity of primary school students. And the third reaction that should be used during conflicts is cooperation.²⁰ While adults, under the influence of the need to reach a single common decision in work or domestic matters, are mostly able to negotiate, primary school children should be taught to do so with the help of a mediator. Thus, online conflicts among primary school students can be resolved through the use of school mediation.

School mediation as a means of resolving online conflicts between primary school students

School mediation is a social tool that allows for effective prevention and resolution of disputes and conflicts, creating a safe environment for all participants in the educational process.²¹ Mediation for conflict resolu-

the Internet]. In: *Соціологічні дискурси: Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції молодих учених (м. Дніпро, 11 грудня 2019 року)*, 2019, р. 105.

²⁰ LAWRENCE, E.: Conflict Resolution and Peer Mediation in Primary Schools. In: LIEBMANN, M. (ed.): *Mediation in context*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000, p. 55.

²¹ BILYK, N. M.: *Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками (дис. ... канд. пед. наук) [Socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers (Thesis for getting the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D))]*. Чернівці, Київ : Чернівецький національний університет імені Юрія

tion is implemented through the involvement of a mediator from outside or specially trained within the school, providing for the resolution of conflicts and disputes through reconciliation. Such a specialist helps to ease tension in the classroom and strengthen interpersonal relationships among students, which is primarily based on trust.²² A mediator is a third party, independent and impartial, who helps the parties identify their interests, encourages them to find a common practical solution to the problem, promotes constructive changes in people's attitudes to ways of solving problems in a social environment that encourages the involvement of all parties in decision-making processes based on human values of justice, awareness of responsibilities, openness, honesty and ethical behaviour.²³ A mediator in primary school is most often a specially trained teacher or school psychologist.

When a conflict arises on the Internet, a primary school teacher can immediately find out about it if he or she is in a group with the participants or has them as friends on social media. If a conflict situation arises in any of the messengers (Viber, Telegram, WhatsApp), it is recommended to create a separate group to discuss it with the participants. When the first signals of a dispute are noticeable, it is advisable to suggest that the opponents stop communicating in the general group and move to the level of interpersonal communication: it is better to use the video call function or make an appointment to meet in person so that the parties to the conflict can use not only verbal but also non-verbal means of communication, which will involve students' awareness of the interlocutor's emotions and adjustment of the situation. If a teacher enters a group chat when a quarrel between younger students has already begun, it is appropriate to explain to the participants that their public conflict is unpleasant for other group members, offering to move to a separate chat

Федьковича; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, МОН України, 2017, р. 78. In: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/18235> (23.05.2024).

²² BUZALA, O.: Školská mediácia ako spôsob riešenia medzifudských sporov a konfliktov. In: *Sociálno-zdravotnícke spektrum, Social Health Spectrum*, 2021, p. 2. https://www.szspektrum.eu/wp-content/uploads/2021/04/Buzala_2.pdf (30.05.2024)

²³ BUZALA, O.: Školská mediácia ako spôsob riešenia medzifudských sporov a konfliktov. In: *Sociálno-zdravotnícke spektrum, Social Health Spectrum*, 2021, p. 8. https://www.szspektrum.eu/wp-content/uploads/2021/04/Buzala_2.pdf (30.05.2024)

or contact via a call to resolve the conflict constructively. If the conflict is not resolved, you can temporarily remove the parties to the discussion from the chat and talk to each of them individually and then together, using school mediation techniques.²⁴

If the conflict situation arose in private online communication, the teacher or school psychologist is not aware of it at first. However, given the age-specific characteristics of younger students, including their inability to hide personal emotions, a teacher can notice problems in the communication of children in the classroom by asking a few questions. Sometimes it may be that these younger students will share the details of the situation with the teacher, or other children who are also aware of it will do so. In this case, you should start the mediation process without jumping to any conclusions and be open to all opinions.

The process of mediation with primary school children, as well as with adults, includes five main stages:

- Stage 1: introduction, outlining the role of the mediator, setting the ground rules (no interruptions, no humiliation, no swearing or name-calling, trying to be open and honest, etc.);
- Stage 2: each party tells their story and expresses their feelings in full and uninterrupted;
- Stage 3: the parties formulate questions for each other, discussing the problems in the situation;
- Stage 4: the parties propose options for effective solutions;
- Stage 5: the parties agree to one or more solutions, which is evidenced by a written agreement signed by the parties and the mediator.²⁵

The resolution of online conflicts between primary school students through school mediation is implemented by following certain stages. Let us describe their specifics in this case.

²⁴ OSVITORIIA MEDIA: Як не забанити всіх у батьківському чаті: інструкція для подолання конфліктів [How not to ban everyone in the parent chat: instructions for overcoming conflicts]. 2022. In: <https://osvitoria.media/experience/yak-ne-zabanyty-vsih-u-batkivskomu-chati-instruksiya-dlya-podolannya-konfliktiv/> (20.06.2024)

²⁵ LAWRENCE, E.: Conflict Resolution and Peer Mediation in Primary Schools. In: LIEBMANN, M. (ed.): *Mediation in context*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000, p. 63.

At the first stage, it is appropriate for the mediator to explain to primary school students the basics of the mediation process, his/her role as a mediator, discuss with the parties whether their participation is voluntary and explain to them why it is necessary. In an atmosphere of trust, it is appropriate to propose requirements for mediation, such as those described by O. Buzala, explaining what each of them means:

- to build the process of discussing conflict situations by using the 'questions and answers' scheme (the process of making the right decision in any situation is impossible without clarifying all important aspects that can only be learned in the process of discussion);
- be interested in the other person's opinion and try to understand it (if you do not try to understand the opponent's position during a conflict, it will be impossible to resolve it constructively, because the right decision is not always one option out of two, but sometimes a combination of important theses from two points of view);
- use jointly agreed rules (emotions often prevail in conflicts, which prevents them from being resolved constructively, so the main theses should be adopted and followed in order to regulate communication in a quality manner);
- actively listen and empathise (everyone understands that these skills are the norm of behaviour, but in moments of confrontation of ideas they are often devalued and omitted, so it is worth listening and empathising with the interlocutor);
- to be aware of the right to disagree with the opinion of another person (each party to the conflict should understand that it is their right to disagree with the position of the other, but 'No' should be clearly argued based on a critical assessment of all relevant information);
- think critically and avoid spontaneous judgements (making decisions without clarifying all the circumstances can lead to false conclusions or situations in which one of the parties may feel devalued and offended);

- be open (each party to the conflict should be ready to listen to the other's views, discuss and analyse them, and constructively reach a joint decision).²⁶

At the second stage, each party has to tell the story and details of the conflict that has arisen. Here, it is important for the mediator to give everyone the same amount of time in turn and to ensure that they behave with dignity. If there are difficulties in expressing opinions, the mediator can ask clarifying questions to help them tell the fullest story of what happened. It is important for children to understand not only each other's position but also to feel the emotions and feelings that the opponents had at the time of their clash, as virtual interaction mostly excludes the perception of the other person's emotional sphere due to the lack of personal contact. Therefore, empathy is often impossible during an online conflict, which contributes to its escalation.

The third stage is characterised by the parties discussing the situation, asking each other questions that concern them. In online conflict resolution, this time is intended to allow opponents to determine what is important to them, not to the public on social media. Because younger students often worsen the conflict not because they want to, but because they try to appear 'cooler' to online observers than their opponent. When they are alone, they ask only those questions about the problem that are of interest to them, which speeds up the resolution of the conflict. For younger students, it can be difficult to know what to ask, so the mediator teacher is essential to help them do so: he or she encourages students to look for common values, opinions and needs, using techniques such as paraphrasing, mirroring feelings, asking questions, summarising and helping to identify the disputed points of the conflict.

The fourth step is to obtain optimal solutions. Initially, the parties may propose a lot of them, then discuss them, evaluate them and choose the best ones to implement. If younger students find it difficult to verbally propose solutions, you can give them some time to think on their own and suggest using digital tools to quickly collect ideas: IdeaBoardz, which allows you to create a virtual whiteboard and use stickers to add

²⁶ BUZALA, O.: Školská mediácia ako spôsob riešenia medzilľudských sporov a konfliktov. In: *Sociálno-zdravotnícke spektrum, Social Health Spectrum*, 2021, p. 9. https://www.szspektrum.eu/wp-content/uploads/2021/04/Buzala_2.pdf (30.05.2024)

your ideas; Lucidspark, which uses stickers, shapes, and handwritten annotations to display thoughts; MindMeister, which helps to showcase a variety of perspectives on problem solving; and others. Even if solutions to problems are generated with the help of digital tools, they must be discussed and the pros and cons identified.

The fifth stage involves the parties making one or more joint decisions, which are recorded in the agreement. At this stage, the primary school teacher or school psychologist, as mediators, should make sure that the content of the agreement is specific, realistic and achievable, and that the individual items intended to be implemented by the mediation participants are measurable and time-bound. It is also equally important that the agreement for younger students be formulated in simple words that children aged 6-10 can understand. This is facilitated by a joint discussion of all the clauses of the document and by encouraging children to formulate them. The agreement is read over and signed by the parties, which indicates that they agree to the provisions. It is also signed by the mediator, who summarises the process in his or her closing remarks, assessing the outcome and efforts of the parties; if necessary, a follow-up meeting is scheduled to check whether the agreement is being implemented.²⁷ Successful implementation of school mediation in resolving conflicts that have arisen or developed on the Global Network will involve eliminating their manifestations on the Internet, including deleting negative comments, messages, posts, etc. and keeping a promise not to allow such actions to occur again.

It is important to note that a mediator can be not only a specially trained teacher or school psychologist, but also a peer or senior student. All of them should have the following traits: emotional stability; flexibility and creativity of thinking; high morality; social skills; willingness to help; ability to get to know people easily; ability to notice not differences but what people have in common; desire to protect others when the situation requires it; ability to establish communication, speak and encourage; skills of polite and respectful communication; reliability; ability to inspire trust; etc. Of course, a mediator needs to have a considerable sys-

²⁷ VAŇOVÁ, M. S.: Úloha školského psychológa pri príprave a supervízii rovesníckych mediátorov v základnej škole. In: *Školský psychológ/Školní psychology*, 2019, № 20(2), p. 37 – 38.

tem of knowledge and developed competences to be able to encourage younger students to resolve conflicts constructively.²⁸ Therefore, in our opinion, the role of a mediator for primary school students is still too difficult. They can be prepared for this by using special interactive exercises and tasks that will develop their ability to actively listen, look for common ground in the positions of the parties, the ability to negotiate, be empathetic, the ability to formulate questions, etc.

High school students who have been trained and supervised by a mediator-supervisor in a school-based mediation service can work with younger students as mediators. However, it is important to establish a trusting relationship first, so that primary school students can tell their concerns without withholding details.

Conclusions

Thus, primary school students are often involved in conflict situations that arise and develop both offline and online. Conflicts on the Internet can take the form of flaming, mutual slander, impersonation, deception, etc. They are caused by the emotional immaturity of children aged 6-10, duplication of family behaviour, name-calling, rudeness, disrespect, unwillingness to listen to the interlocutor, rejection of the views of others, jumping to conclusions, personal insults, threats and accusations, emphasis on differences between children, learning difficulties, jealousy, envy, spreading rumours and lies, and so on. This can cause different reactions in primary school students: aggression, ignoring or seeking to cooperate to resolve the conflict. If left unresolved, this situation can turn into school bullying or cyberbullying.

The use of school mediation as a social tool for effective prevention and resolution of disputes and clashes can help to resolve online conflicts between younger students. In this case, a mediator can be a specially trained primary school teacher, school psychologist or high school student who has all the necessary qualities and skills to mediate.

²⁸ VAŇOVÁ, M. S.: Úloha školského psychológa pri príprave a supervízii rovesníckych mediátorov v základnej škole. In: *Školský psychológ/Školní psychology*, 2019, № 20(2), p. 39 – 40.

The process of mediation with primary school students includes five main stages, each of which should take into account the specifics of the online conflict and the age of the children:

- Stage 1: introduction, outlining the role of the mediator, and adoption of ground rules (all points should be explained in a way that is easy to understand for younger students);
- Stage 2: each party tells their story and expresses their feelings without interruption and in full (it is important to show emotions and feelings, to notice them in the other person, as this was impossible in the virtual conflict);
- Stage 3: the parties formulate questions for each other, discussing the problems in the situation (it is necessary to focus on the fact that the resolution of an online conflict is the responsibility of its participants; and being a winner in the eyes of the online public does not help to overcome the problem situation, but rather exacerbates it);
- Stage 4: the parties propose options for effective solutions (digital tools can be used to formulate ideas for resolving the conflict, but they must be discussed together);
- Stage 5: the parties agree on one or more solutions, which is certified by a written agreement signed by the parties and the mediator (the content of the agreement should be specific, realistic, achievable and understandable for children aged 6-10, and its points for implementation should be measurable and time-bound; for online conflicts, it is important to voluntarily delete negative comments, messages, posts, etc. and to keep a promise not to allow such actions to occur again).

We see prospects for further research in the development of interactive exercises and tasks that will help prepare younger students for the future role of a school mediator.

BIBLIOGRAPHY:

- BEDNAŘÍK, A.: *Riešenie konfliktov: príručka pre pedagógov a pracovníkov s mládežou*. Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 2003. 97 s. ISBN 978-80-96809-54-7.
- BIELESZOVÁ, D.: *Školská a rovesnícka mediácia*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. 272 s. ISBN 978-80-8168-735-8.

- BILYK, N. M.: *Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками* (дис. ... канд. пед. наук) [Socio-pedagogical technology of mediation in resolving conflicts between younger teenagers (Thesis for getting the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D))]. Чернівці, Київ : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, МОН України, 2017, 274 p. In: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/18235> (23.05.2024).
- BUZALA, O.: Školská mediácia ako spôsob riešenia medziludských sporov a konfliktov. In: *Sociálno-zdravotnícke spektrum, Social Health Spectrum*, 2021, 11 p. https://www.szspektrum.eu/wp-content/uploads/2021/04/Buzala_2.pdf (30.05.2024).
- DERZHAVNA USTANOVA «URIADOVYI KONTAKTNYI TSENTR»: Протидія насильству стосовно дітей питання - відповіді [Combating violence against children questions - answers], 2018. In: <https://1547.ukc.gov.ua/knowdledge/yak-vidriznyty-buling-vid-konfliktu/> (02.06.2024).
- GREŠKOVIČOVÁ, K. – HENNELOVÁ, K. – LISÁ, E.: *Ako na konflikty*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2021. 65 s. ISBN 978-80-89453-84-9.
- HALAGOVÁ, E. – VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2017. 154 s. ISBN 978-80-555-1819-0.
- KVASHA, A. S.: Булінг: поняття і сутність [Bullying: concept and essence]. In: *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2021, вип. 45, т. 2, р. 121 – 125. ISSN 2308-4863.
- LAWRENCE, E.: Conflict Resolution and Peer Mediation in Primary Schools. In: LIEB-MANN, M. (ed.): *Mediation in context*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000, p. 53 – 68. ISSN 978-18-530-2618-8
- LIVINGSTONE, S. – THIRD, A.: Кібербулінг – що це та як це зупинити? 10 фактів, які підлітки хочуть знати про кібербулінг [Cyberbullying – what is it and how to stop it? 10 facts teens want to know about cyberbullying]. In: *Unicef Ukraine*. <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying#8> (10.06.2024).
- LUBENETS, I.: Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів [Cyber violence (cyberbullying) among students of general educational institutions]. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2016, № 19 (3), p. 169 – 173. ISSN 2345-1130.
- MALASHKEVYCH, T. Yu.: Проблема виникнення та розгортання конфліктів у мережі Інтернет [The problem of the emergence and deployment of conflicts on the Internet]. In: *Соціологічні дискурси: Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції молодих учених (м. Дніпро, 11 грудня 2019 року)*, 2019, р. 104 – 106. ISBN 978-966-97997-0-8.
- MATOKHNIUK, L. O. – IVANIUK, I. S.: Психологічні особливості конфліктів в колективі молодших школярів та шляхи їх подолання [Psychological features of conflicts in the team of younger schoolchildren and ways to overcome them]. In: MATOKHNIUK, L. O. (ed.): *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі безперервної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (29 – 30 жовтня 2021 року)*, 2021, № 32, р. 136 – 143. <https://docs.academia.vn.ua/handle/123456789/379?show=full> (12.06.2024).

- NAZAROVA, D. V.: Психолого-педагогічне вирішення конфліктних ситуацій серед молодших школярів [Psychological and pedagogical resolution of conflict situations among younger schoolchildren]. In: *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка*, 2010, № 3, p. 163 – 167. ISSN 2308-9393.
- OSVITORIIA MEDIA: Як не забанити всіх у батьківському чаті: інструкція для подолання конфліктів [How not to ban everyone in the parent chat: instructions for overcoming conflicts]. 2022. In: <https://osvitoria.media/experience/yak-ne-zabanyty-vsih-u-batkivskomu-chati-instruktsiya-dlya-podolannya-konfliktiv/> (20.06.2024)
- ROMANYSHYNA, I. M.: Медіація як ефективний метод вирішення конфліктів у шкільній практиці [Mediation as an effective method of conflict resolution in school practice]. In: *Таврійський вісник освіти*, 2014, № 3(47), p. 248 – 255. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_3_42 (16.06.2024).
- VANOVÁ, M. S.: Úloha školského psychológa pri príprave a supervízii rovesníckych mediátorov v základnej škole. In: *Školský psychológ/Školní psychology*, 2019, № 20(2), p. 34 – 49. ISSN: 2695-0154.

Socjalizacja religijna młodzieży w perspektywie kryzysu ponowoczesności I

Marek Kwiatosz – Augustyna Zeykan – Ghislain Loic Ngopa

Abstract: The process of religious socialization among youth is increasingly complex in the context of the postmodernity crisis, characterized by relativism, pluralism, and the fragmentation of traditional values. This study examines how these dynamics impact the formation of religious identity among young people, who are often caught between the remnants of traditional religious structures and the fluid, individualistic ethos of postmodern society. The research highlights the challenges and opportunities that arise in this environment, where religious beliefs and practices are often perceived as just one option among many. The study also explores the role of family, educational institutions, and peer groups in shaping religious views in a world that questions the very foundations of universal truths. The findings suggest that while postmodernity may weaken the transmission of established religious norms, it also opens up new avenues for spiritual exploration and self-definition, allowing youth to construct a personalized and sometimes eclectic approach to religion.

Keyword: Religious socialisation. Postmodernism. Religious identity. Pluralism. Spiritual exploration.

Analiza wpływu ponowoczesności na proces socjalizacji religijnej młodzieży

Ponowoczesność, charakteryzująca się odrzuceniem uniwersalnych prawd, fragmentaryzacją tożsamości oraz relatywizmem, wywiera głęboki wpływ na proces socjalizacji religijnej młodzieży. W odróżnieniu od wcześniejszych epok, gdzie religia odgrywała centralną rolę w kształtowaniu tożsamości jednostki i była głęboko zakorzeniona w strukturach społecznych, ponowoczesność przynosi istotne zmiany w sposobie, w jaki młodzi ludzie angażują się w religię.

W ponowoczesnym świecie, gdzie jednostka ma dostęp do różnorodnych narracji i światopoglądów, proces socjalizacji religijnej staje się fragmentaryczny. Młodzież nie jest już związana jedną, spójną tradycją religijną, lecz może czerpać z różnych źródeł, tworząc własną, zindywidualizowaną tożsamość religijną. Jak zauważa Zygmunt Bauman,

w ponowoczesnym świecie tożsamość staje się „projektem do samodzielnej realizacji”¹

Ponowoczesność przynosi także zmiany w percepcji prawd i wartości religijnych. Relatywizm, będący jedną z kluczowych cech tej epoki, podważa tradycyjne pojęcia prawdy absolutnej, na której opiera się wiele religii. Młodzież, wychowana w środowisku, gdzie różne światopoglądy są traktowane jako równoprawne, może postrzegać religię jako jeden z wielu możliwych systemów wartości, a nie jako jedyną drogę do prawdy.² W wyniku tego często obserwuje się spadek zaangażowania młodzieży w tradycyjne formy religijności.

Rozwój technologii i mediów cyfrowych w ponowoczesnym społeczeństwie również odgrywa kluczową rolę w procesie socjalizacji religijnej. Internet i media społecznościowe stwarzają przestrzeń, w której młodzież może eksplorować różnorodne religie i filozofie, często niezależnie od tradycyjnych autorytetów, takich jak rodzina czy Kościół. Badania wskazują, że media cyfrowe mogą prowadzić zarówno do wzbogacenia, jak i fragmentaryzacji tożsamości religijnej młodzieży.³

W ponowoczesnym kontekście tradycyjne instytucje religijne, takie jak Kościół, mogą tracić swoje znaczenie jako główne źródło socjalizacji religijnej. W obliczu pluralizmu i sekularyzacji, ich autorytet jest coraz częściej kwestionowany, co prowadzi do osłabienia ich roli w kształtowaniu wartości i norm religijnych u młodzieży. Młodzi ludzie mogą postrzegać instytucje religijne jako zbyt sztywne lub nieadekwatne do ich potrzeb duchowych, co sprzyja poszukiwaniu bardziej zindywidualizowanych form duchowości.

W odpowiedzi na te zmiany, wielu młodych ludzi poszukuje nowych, bardziej osobistych form duchowości, które lepiej odpowiadają ich doświadczeniom życiowym i wyzwaniom ponowoczesności. Te formy duchowości często łączą elementy różnych tradycji religijnych, filozoficznych oraz praktyk medytacyjnych, tworząc nowe, hybrydowe formy wierzeń i praktyk. W literaturze wskazuje się, że tego typu duchowość

¹ BAUMAN, Z.: *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchi*, Warszawa: Wydawnictwo Literackie, 2007 s. 113.

² GIDDENS, A.: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: PWN, 2001 s. 76.

³ BERGER, P. L. *Święty baldachim: elementy socjologicznej teorii religii*. Kraków: NOMOS, 1997 s. 56.

jest bardziej zorientowana na indywidualne doświadczenie i samorealizację niż na dogmaty czy tradycję.⁴

Ponowoczesność wywiera znaczący wpływ na proces socjalizacji religijnej młodzieży, prowadząc do fragmentaryzacji tożsamości religijnej, relatywizacji wartości, osłabienia roli tradycyjnych instytucji religijnych oraz powstawania nowych form duchowości. W tym kontekście, wyzwaniem dla instytucji religijnych i społeczeństwa staje się znalezienie sposobów na dialog z młodymi ludźmi oraz wsparcie ich w poszukiwaniu sensu i tożsamości religijnej w złożonym, ponowoczesnym świecie.

Socjalizacja religijna a funkcje Kościoła

Za dzieło wychowania młodego pokolenia odpowiedzialnych jest wiele różnych środowisk, instytucji i organizacji. Do najważniejszych z nich należą: rodzina, szkoła, państwo i Kościół. Parametry wychowania w rodzinie przybliża w sposób bardzo praktyczny papież Franciszek: „W rodzinie to przede wszystkim zdolność do przytulania się, wspierania, towarzyszenia sobie, odczytywania spojrzeń i milczenia, do śmiania się i płakania razem osób, które siebie nie wybrały, a jednak są dla siebie bardzo ważne – pozwala nam zrozumieć, czym jest naprawdę porozumiewanie się jako odkrycie i budowanie bliskości” (Orędzie papieża Franciszka na xlix światowy dzień środków społecznego przekazu, 23 stycznia 2015). Wspólnota rodzinna stanowi więc pierwsze i podstawowe środowisko wzrostu, rozwoju i wychowania dziecka. Ona sama jednak nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb, wynikających z procesu wychowania. Potrzebuje pomocy, zwłaszcza w dziedzinie kształcenia i uspołecznienia oraz formacji religijnej i moralnej. Naprzeciw tym potrzebom wychodzi z jednej strony szkoła, której głównym celem jest edukacja i wychowanie młodego pokolenia, z drugiej zaś Kościół, poprzez który realizuje się wychowanie w wierze. Istotną rolę odgrywa również państwo, które tworzy regulacje prawne wspierające funkcjonowanie procesu wychowawczego oraz stoi na straży ich przestrzegania. Aby proces wychowania mógł przebiegać właściwie potrzebna jest wzajemne współdziałanie tych przestrzeni społecznych.

Wychowanie i kształcenie młodzieży od zawsze stanowiło obszar szczególnego zainteresowania Kościoła oraz państwa. Duża ilość doku-

⁴ TAYLOR, CH.: *A Secular Age*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.

mentów traktujących o organizacji i funkcjonowaniu szkolnictwa kościelnego jest dowodem troski i zaangażowania Kościoła powszechnego oraz Kościoła patrykularnego w Polsce w formację przyszłych pokoleń. W ustawodawstwie państwowym znajdujemy wiele ustaw oraz rozporządzeń w tym zakresie. Oba wymieniane podmioty: Państwo oraz Kościół- określają reguły prawne obowiązujące w szkołach. Współpraca na tym polu tworzy doskonałe warunki do właściwego wychowania młodego pokolenia oraz do zapewnienia mu jak najlepszej edukacji⁵.

Jan Paweł II nazywa rodzinę fundamentalnym dobrem wspólnoty, a także najcenniejszym skarbem ludzkości, ponieważ rodzina jest tą podstawową komórką życia społecznego, której została powierzona troska o pełne wychowanie człowieka i chrześcijanina⁶. Papież Franciszek ogłaszając rok 2021 rokiem rodziny wskazał w sposób szczególny na wychowawcze wartości rodziny: „(...) musi być ona oparta na miłości, która nieustannie odnawia relacje i otwiera perspektywy nadziei. W rodzinie można doświadczyć szczerzej komunii, gdy jest ona domem modlitwy, gdy miłość jest prawdziwa, głęboka i czysta, gdy przebaczenie przeważa nad niezgodą, gdy codzienna chropowatość życia jest łagodzona przez wzajemną czułość i pogodną akceptację woli Boga. W ten sposób rodzina otwiera się na radość, którą Bóg daje tym wszystkim, którzy potrafią dawać z radością. Równocześnie odnajduje duchową energię, by otworzyć się na świat zewnętrzny, na innych, na służbę braciom, na współpracę w budowaniu coraz to nowego i lepszego świata; zdolna zatem stać się nośnikiem pozytywnych bodźców. Rodzina ewangelizuje przykładem życia”⁷.

Obowiązek współpracy pomiędzy państwem i Kościołem w celu zabezpieczenia praw rodziny wynika z równości obowiązków jakie spoczywają na tych instytucjach w odniesieniu do każdego człowieka. Współpraca to nie tylko wspólne propagowanie zasad regulujących kwestie wychowania, ale to także obowiązek konkretnego działania, nie wykluczając pomocy materialnej. Do zadań Kościoła należy nie tylko stworzenie właściwych regulacji prawnych w zakresie przysługujących

⁵ DROŻDŻ, B.: *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*. Legnica, 1997. s. 14.

⁶ BAGAROWICZ, J.: *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*. Toruń 2000. s. 22.

⁷ <https://diecezja.pl/aktualnosci/papiez-franciszek-oglosil-rok-rodziny/>

mu kompetencji, prawidłowo regulujących prawa osoby ludzkiej, ale również konieczność interweniowania, aby rodzice posiadali struktury i zaplecze niezbędne do wypełniania ich wychowawczego zadania wszędzie tam, gdzie państwo zaniedbuje ten obowiązek⁸

Wychowanie religijne człowieka przez współpracę Państwa, Kościoła i szkoły Rodzina, szkoła i kościół to instytucje, które odgrywają ważną rolę w obowiązującym systemie społecznym. Owocność współpracy zależy od świadomości własnych zadań i możliwości przez podmioty wychowujące. Sukces wychowawczy w postaci wychowania religijnego dostrzegamy we wzajemnych, dobrych relacjach oraz szeroko pojętej współpracy rodziny oraz instytucji ją wspierających.

Ważne jest określenie wzajemnych praw, obowiązków, zadań oraz zasad współpracy w ramach tych instytucji. Wszystkie działania sprowadzają się do realizacji zadań wynikających z wychowania religijnego oraz tworzenia chrześcijańskiej wizji człowieka.

Nauczanie i wychowanie młodego pokolenia jest odczytywane jako naczelne zadanie pastoralno-wychowawczej troski Kościoła. Sobór Watykański II pogłębił to, co od zawsze należy do prawdy wiary, czyli że Kościół, który służy Bogu, służy światu w aspekcie miłości i prawdy⁹. Na podstawie tego sformułowania swoją wizję wychowania stworzył Paweł VI, by przekazać światu dwie wielkie prawdy. Pierwszą z nich jest to, że „cały Kościół, w całym swoim istnieniu i działaniu, podczas gdy głosi, celebrytuje i działa w miłości, pragnie promować integralny rozwój człowieka”¹⁰.

Kościół odgrywa rolę publiczną, która nie wyczerpuje się w działalności opiekuńczej lub edukacyjnej, ale wyzwala całą swą energię w służbie promocji człowieka i powszechnego braterstwa, gdy może korzystać z wolności. Papież Franciszek w sposób szczególny wyraził te idee przemawiając do biskupów w Brazylii: „W dziedzinie życia społecznego jest tylko jedna rzecz, której Kościół domaga się ze szczególną jasnością: wolności głoszenia Ewangelii w sposób integralny, także wówczas, gdy jest ona sprzeczna ze światem, nawet gdy sprzeciwia się panującym ten-

⁸ HOMPLEWICZ, J.: *Dar wychowania. Pedagogika Jana Pawła II*. Rzeszów, 2001. s. 36.

⁹ AUGUSTYN, J.: Wprowadzenie do Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim. In: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Poznań, 2002.

¹⁰ MARIAŃSKI, J.: Szanse i zagrożenia wychowania chrześcijańskiego w niestabilnym świecie. In: *Wychowanie chrześcijańskie między tradycją a współczesnością*. Ed. A. Rynio. Lublin, 2007. BENEDYKT XVI.: *Encyklika Caritas in veritate*. Kraków, 2009.

dencjom, broniąc skarbu, którego jest jedynie strażnikiem, i wartości, którymi nie dysponuje, ale które otrzymał i którym musi być wierny” (27 VII 2013 - Spotkanie z episkopatem Brazylii).

W wielu wypadkach przeszkodę dla tej wolności stanowią zakazy i prześladowania, albo jest ona również ograniczana, gdy publiczna obecność Kościoła zostaje zredukowana jedynie do działalności charytatywnej. Drugą prawdą jest to, że „autentyczny rozwój człowieka obejmuje całą osobę we wszystkich jej wymiarach”. „Bez perspektywy życia wiecznego, postępowi ludzkiemu na tym świecie brakuje horyzontu”⁵⁹⁰. Tak nakreślona perspektywa zachowuje swoją ważność nie tylko w codziennym życiu, ale i w poznaniu naukowym. Chrześcijańskie spojrzenie w nauce i w życiu codziennym poszerza i pogłębia sposób widzenia otaczającej nas rzeczywistości o perspektywę sensu.

Prawo do wszechstronnego wychowania ma każdy człowiek. Każdy chrześcijanin ma prawo do wychowania chrześcijańskiego zmierzającego nie tylko do rozwoju osoby ludzkiej, lecz przede wszystkim do stopniowego wprowadzania w tajemnicę zbawienia. Zależności te należy ciągle i wytrwale podkreślać, gdyż niektóre instytucje uzurpują sobie prawa wychowawcze. W kwestii wychowania to rodzice katoliccy i ci, którzy ich prawnie zastępują w procesie wychowania, mają prawo do wyboru formy wychowania zgodnej z ich przekonaniami religijnymi. Rodzice katoliccy mają obowiązek i prawo do wyboru takich środków i instytucji, przy pomocy których mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci¹¹. Instytucjami tymi są państwo i Kościół. Wymienione organy mają obowiązek służenia rodzinom wszelkimi możliwymi formami pomocy, aby rodzice mogli prawidłowo wypełniać swe zadania, w tym także obowiązek wychowania zgodnie z ich sumieniem. Naruszeniem praw rodzicielskich byłaby sytuacja, w której państwo narzuca obowiązkowy system wychowania, z którego zostaje usunięta całkowicie formacja religijna. Podobnie byłoby w przypadku, gdyby dzieci były zmuszane uczęszczać do szkół, które nie zgadzają się z ich własnymi przekonaniami oraz systemem wartości propagowanym przez ich rodziców¹².

¹¹ STAWNIAK, H.: Prawa i obowiązki rodziców w zakresie moralnego i religijnego wychowania dzieci w Kodeksie Prawa Kanonicznego. In: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*. Ed. J. Krukowski, A. Maćkowski. Szczecin, 2007. s. 37-42.

¹² GRZEŚKOWIAK, A.: Rodzina według Karty Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej. In: *Rodzina środowiskiem życia*. Ed. K. Klauza. Częstochowa, 1994. s. 179-180.

W tym kontekście widać, że jednym z głównych zadań państwa na rzecz służby rodzinie jest ochrona obowiązków i praw rodziców przez odpowiedni system prawa.

Warto zwrócić uwagę na możliwość zakładania różnego typu szkół, zgodnych ze światopoglądem rodziców. Wolność rodziców w tej kwestii jest chroniona i zapewniana przez regulacje prawa państwowego. Kościół zapewnia państwu pomocniczą rolę w wychowaniu dzieci, ponieważ to zadanie w pierwszej kolejności spoczywa na rodzicach¹³. W konsekwencji takiego podziału funkcji, na państwie spoczywa obowiązek zagwarantowania rodzicom środków niezbędnych do wypełnienia spoczywającej na nich misji. Gwarancje takiego uszanowania praw rodziców daje pluralizm w systemie edukacji szkolnej. Zgodnie z zasadą sprawiedliwości rozdzielczej, państwo nie może lekceważyć prawa rodziców do wychowania potomstwa, pretendując do posiadania monopolu wychowawczego, który mu się nie należy. Państwo, powołując się na zasadę rozdzielczości między państwem i Kościołem, nie może odmówić pomocy rodzinie, ponieważ pomoc ta nie jest wymagana przez wspólnoty religijne, ale oczekują jej rodzice¹⁴.

Działalność państwa w dziedzinie szkolnictwa, obejmuje zazwyczaj sprawy światopoglądowe, wyklucza różnorodność szkół, a tym samym systemów wychowania, co stanowi pogwałcenie praw rodziców oraz zasady wolności religijnej.

Z tego powodu, władze państwowe nie tylko powinny wydawać zgodę na funkcjonowanie szkół prywatnych, zwłaszcza wyznaniowych, ale także zapewniać im odpowiednie wsparcie, aby rodzice mogli bez przeszkód wypełniać i realizować przysługujące im prawa¹⁵.

Pomoc państwa przysługuje rodzicom nie z racji przywileju, ale ze wspomnianej wcześniej sprawiedliwości rozdzielczej, ponieważ wierni pragnący wychowywać swoje dzieci w szkole wyznaniowej płacą podatki tak, jak wszyscy inni obywatele. Z zasady pomocniczości spoczywa na państwie obowiązek wyjścia naprzeciw potrzebom wychowawczym rodziców, ze wszystkimi środkami jakie państwo posiada do dyspozy-

¹³ KRUKOWSKI, J.: *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin, 2000. s. 23.

¹⁴ STAWNIAK, H.: Prawa i obowiązki rodziców w kontekście zadań szkoły. In: *Prawo Kanoniczne* nr 3-4, s. 31-49.

¹⁵ MEZGLEWSKI, A.: Zadania szkoły w zakresie wychowawczym. In: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*. Ed. J. Krukowski, A. Maćkowski. Szczecin, 2007. s. 167-168.

cji, a do których można zaliczyć pomoc ekonomiczną służącą realizacji celów wychowawczych¹⁶.

Państwo powinno zapewnić rodzicom możliwość realizacji konkretnych praw związanych z religijnym wychowaniem dzieci, a między innymi prawa do nauki religii w szkołach¹⁷. Prawo podmiotowe do pobierania nauki religii przysługuje każdemu człowiekowi i wynika ono z prawa do wolności religijnej zawartej w Deklaracji o wolności religijnej *Dignitatis humanae*¹⁸ oraz z prawa do wychowania dzieci zgodnie z przekonaniami religijnymi rodziców zawartej w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*¹⁹. Dlatego też rodzicom przysługuje prawo do pobierania pomocy od Państwa, w celu wychowania potomstwa w wierze katolickiej. Pomoc taka nie stanowi żadnego przywileju czy to dla rodziców, czy też dla Kościoła, ponieważ wynika z prawa do wolności, które jest prawem naturalnym człowieka. W przypadku negowania tego prawa przez przedstawicieli władzy, dochodzi do popełnienia nadużycia. Stwierdzenie takie, nie jest przeciwne idei pluralizmu, wpisanej we współczesne społeczeństwo. Pluralizm, jeśli chce zachować swoją neutralność, musi mieć na uwadze różnego typu potrzeby społeczeństwa, również te religijne, wymagające wsparcia w dziedzinie edukacji, jak ma na uwadze inne aspekty, takie jak płeć, tradycje, język²⁰. Ponadto Sobór podkreśla również, iż rodzice mają prawo i obowiązek domagać się od władzy państwowej, aby ich dzieci otrzymały w szkołach publicznych wykształcenie religijne²¹.

BIBLIOGRAFIA:

AUGUSTYN, J.: Wprowadzenie do Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim. In: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań, 2002.

¹⁶ DYDUCH, J.: Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. In: *Analecta Cracoviensia* 1986, nr 18, s. 349-365.

¹⁷ SZTYCHMILER, R.: *Prawne aspekty relacji między Państwem i Kościołem w świetle Ustawy z 17 maja 1989 r.* Olsztyn, 1994, t. 12, s. 134.

¹⁸ Deklaracja o wolności religijnej, *Dignitatis humanae*. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekryty. Deklaracje*. Poznań, 2002. s. 314-324.

¹⁹ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekryty. Deklaracje*. Poznań, 2002. s. 314-324.

²⁰ GÓRALSKI, W.: Nauczycielskie zadanie Kościoła. In: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, /red./ HEMPEREK, P. t. III. Lublin, 1986. s. 9-50.

²¹ KRUKOWSKI, J.: *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin, 2000. s. 18.

- BAGAROWICZ, J.: *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*. Toruń 2000.
- BAGROWICZ, J.: *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*. Toruń, 2000.
- BAUMAN, Z.: *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchi*, Warszawa: Wydawnictwo Literackie, 2007.
- BENEDYKT XVI.: *Encyklika Caritas in veritate*. Kraków, 2009.
- BERGER, P. L. *Święty baldachim: elementy socjologicznej teorii religii*. Kraków: NOMOS, 1997.
- BIELA, B. *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006.
- DZIEKOŃSKI, S. Komunikacja wiary w podstawowych środowiskach katechezy. In: *Communio* 2002 nr 5.
- Deklaracja o wolności religijnej, Dignitatis humanae. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań, 2002.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravissimum educationis. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Poznań, 1986.
- DROŻDŻ, B. *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*, Legnica 1997.
- DROŻDŻ, B.: *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*. Legnica, 1997.
- DROŻDŻ, B.: *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*. Legnica, 1997.
- DYDUCH, J. *Posłannictwo szkoły w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, 2002.
- DYDUCH, J.: Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. In: *Analecta Cracoviensia* 1986, nr 18, s. 349-365.
- Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*. Kraków, 2001.
- GIDDENS, A.: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: PWN, 2001.
- GÓRALSKI, W.: Nauczycielskie zadanie Kościoła. In: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, /red./ HEMPEREK, P. t. III. Lublin, 1986.
- GRZEŚKOWIAK, A.: Rodzina według Karty Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej. In: *Rodzina środowiskiem życia*. Ed. K. Klauza. Częstochowa, 1994.
- HOMPLEWICZ, J.: *Dar wychowania. Pedagogika Jana Pawła II*. Rzeszów, 2001. s. 36.
- JAGIEŁŁO, A. Kultura religijna rodziny a postawy religijne członków. In: *Colloquium Salutis*. Wrocławskie Studia Teologiczne, t. 18-19 (1986-87), 281-306.
- JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska Familiaris Consortio*. In: *Adhortacje apostolskie Ojca świętego Jana Pawła II 1979-1995*, t. I. Kraków, 2006.
- JAN PAWEŁ II, *List do rodzin Gratissimam Sane, z okazji Roku Rodziny 1994*.
- JAN PAWEŁ II.: *Adhortacja Apostolska Christifideles laici*.
- KRUKOWSKI, J.: *Konkordaty współczesne. Doktryna, teksty (1964 – 1994)*. Warszawa, 1995.
- KRUKOWSKI, J.: *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin, 2000.
- KRUKOWSKI, J.: *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin, 2000.
- KUNOWSKI, S. *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993.
- KWIECIŃSKI, Z. Składniki i aspekty edukacji. Potrzeba całościowego ujęcia. In: *Socjalizacja – osobowość – wychowanie*. Ed. H. Muszyński. Poznań, 1989.
- LEPA, A.: U podstaw duszpasterskiej pedagogizacji rodziców. In: *Katecheta* 6 (1980).

- MAJKA, J.: Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym. In: *Sobór Watykański II. Konstytucje Dekrety Deklaracje*. Poznań, 1986.
- MAJKA, J.: Wychowanie personalistyczne wychowaniem chrześcijańskim. In: *Wychowanie w rodzinie*. Ed. F. Adamski. Kraków, 2010.
- MAKOWSKI, T.: Religijno - moralna żywotność współczesnej rodziny polskiej katolickiej. Refleksje socjologiczno-pastoralne. In: *Studia Gnesnensia* 3(1977), s. 109-188.
- MARCZEWSKY, E. M. Kościół domowy. Ocena pojęcia. In: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, Lublin 1985. s. 239-254.
- MARIAŃSKI, J.: Szanse i zagrożenia wychowania chrześcijańskiego w niestabilnym świecie. In: *Wychowanie chrześcijańskie między tradycją a współczesnością*. Ed. A. Rynio. Lublin, 2007.
- MEZGLEWSKI, A.: Zadania szkoły w zakresie wychowawczym. In: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*. Ed. J. Krukowski, A. Maćkowski. Szczecin, 2007.
- MIERZWIŃSKI, B. Działalność duszpasterska. Współpraca Kościoła i rodziny w przygotowaniu dzieci i młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie. In: *Studia nad Rodziną* 2 (1998) nr 1, s. 79 – 91.
- MIERZWIŃSKI, B. Sakrament małżeństwa. In: *Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kraków 1999, s. 147 – 159.
- MURAWSKI, R. DUSZYŃSKI, B. Biblijno - teologiczne podstawy wychowawczego posłannictwa Kościoła. In: *Seminare. Poszukiwania naukowo - pastoralne*, Łódź 1983.
- PETRYKOWSKI, P.: Dziedzictwo kulturowe a miejsce i czas. In: *Studia Edukacyjne* 28, 2013.
- PRZYKUCKI, M.: Inicjatywy duszpasterskie Kościoła na rzecz rodziny. In: *Znaki Czasu* 5 (1987) nr 1, s. 20-38.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 314-324.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła. Ad Gentes*, n. 12.
- STAWNIAK, H.: Prawa i obowiązki rodziców w kontekście zadań szkoły. In: *Prawo Kanoniczne* nr 3-4, s. 31-49.
- STAWNIAK, H.: Prawa i obowiązki rodziców w zakresie moralnego i religijnego wychowania dzieci w Kodeksie Prawa Kanonicznego. In: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*. Ed. J. Krukowski, A. Maćkowski. Szczecin, 2007.
- SZTYCHMILER, R.: *Prawne aspekty relacji między Państwem i Kościołem w świetle Ustawy z 17 maja 1989 r.* Olsztyn, 1994, t. 12.
- TAYLOR, CH.: *A Secular Age*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.
- WARCHAŁOWSKI, K.: *Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych*. Lublin, 1998.
- WEINSCHENK, R.: *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*. Warszawa, 1996.

Socjalizacja religijna młodzieży w perspektywie kryzysu ponowoczesności II

Marek Kwiatosz – Augustyna Zeykan – Raoul Mgbobon

Abstract: The process of religious socialization among youth is increasingly complex in the context of the postmodernity crisis, characterized by relativism, pluralism, and the fragmentation of traditional values. This study examines how these dynamics impact the formation of religious identity among young people, who are often caught between the remnants of traditional religious structures and the fluid, individualistic ethos of postmodern society. The research highlights the challenges and opportunities that arise in this environment, where religious beliefs and practices are often perceived as just one option among many. The study also explores the role of family, educational institutions, and peer groups in shaping religious views in a world that questions the very foundations of universal truths. The findings suggest that while postmodernity may weaken the transmission of established religious norms, it also opens up new avenues for spiritual exploration and self-definition, allowing youth to construct a personalized and sometimes eclectic approach to religion.

Keyword: Religious socialisation. Postmodernism. Religious identity. Pluralism. Spiritual exploration.

Rodzina a socjalizacja religijna młodzieży

W świetle ustaleń poczynionych w poprzedniej części artykułu, należy bezspornie stwierdzić, że pierwotnym i zasadniczym środowiskiem wychowawczym jest rodzina. Tylko rodzice mają prawno-naturalne upoważnienie do wychowania zrodzonych przez siebie dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami, a w szczególności zgodnie ze swymi przekonaniami moralnymi i religijnymi. Najistotniejsze parametry i funkcje, jakie pełni rodzina ujmowana w kategoriach kościoła domowego rozwija w swoim nauczaniu również papież Franciszek: „W domowym kościele dzieci uczą się znaczenia wierności, uczciwości i poświęcenia. Widząc relacje pomiędzy rodzicami, naśladują je również w relacjach pomiędzy rodzeństwem i przenoszą je dalej na środowisko szersze, również religijne. W ten sposób dzieci mogą oddychać świeżym powietrzem Ewangelii i uczyć się rozumieć, osądzać i działać w sposób godny wiary, którą odzie-

dziczyli. Wiara przekazywana jest wokół stołu domowego, w zwyczajnej rozmowie, poprzez język, którym potrafi mówić jedynie wytrwała. Kontynuując swe rozważania papież wzywa członków rodziny na coraz głębszego zjednoczenia i rozwijania tych cech: Zatem módlcie się wspólnie w rodzinie; rozmawiajcie o tym, co dobre i święte; pozwólcie, by nasza Matka Maryja wkraczała w wasze życie rodzinne. Przeżywajcie święta chrześcijańskie. Żyćcie w głębokiej solidarności z tymi, którzy cierpią i znajdują się na marginesie społeczeństwa”¹.

Kościół pragnie głosić swoją naukę na temat wychowania, aby w ten sposób służyć każdemu, kto jest zatroskany o losy wspólnoty ludzkiej. Pożądana jest sytuacja, w której to państwo, instytucje i wspólnoty świeckie odpowiadają na wezwanie Kościoła i podejmują z nim współpracę w tym zakresie dla powszechnego dobra i dobra każdego człowieka.

Wszystkie te działania przyczyniają się do budowy „cywilizacji miłości”, samo bowiem wychowanie od niej zależy i w wielkiej mierze przyczynia się do jej zbudowania². Oczywiście jest, że z racji różnych celów, dla których realizacji państwo i Kościół są powołane, postrzeganie wychowania przez te organizmy będzie zawsze w pewnym stopniu rozbieżne. Nie może to być jednak powodem do wzajemnej niechęci obu podmiotów czy do nieuprawnionej ingerencji w wewnętrzne sprawy. Kościół nieustannie modli się o wychowanie człowieka. Jest to modlitwa o to, „ażeby rodziny podejmowały odważnie i z ufnością swoje zadania wychowawcze pomimo trudności, które niekiedy wydają się nie do pokonania” oraz o to, aby „zwyciężyły siły cywilizacji miłości, które płyną z Boskiego źródła; siły, którym nieodmiennie służy on dla dobra całej rodziny ludzkiej”³.

W celu określenia wzajemnych proporcji w procesie wychowania warto wspomnieć słowa papieża św. Jana Pawła II z Listu do Rodzin z dnia 2 lutego 1994 roku. Wypowiedź ta opierając się nie tylko na przesłankach objawionych, lecz przede wszystkim na prawie natury, jedno-

¹ <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-08/podroz-apostolska-irlandia-papiez-franciszek-spotkanie-rodzin-pr.html> 03.05.2024.

² MAJKA, J.: Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym. In: *Sobór Watykański II. Konstytucje Dekrety Deklaracje*. Poznań, 1986.

³ PETRYKOWSKI, P.: Dziedzictwo kulturowe a miejsce i czas. In: *Studia Edukacyjne* 28, 2013.

częśnie zawiera w sobie autorytatywny potencjał chrześcijańsko-pedagogiczny.⁴

Jan Paweł II podkreśla, że: „Bezpośrednimi wychowawcami w stosunku do swoich dzieci pozostają zawsze na pierwszym miejscu rodzice. Rodzice mają też w tej dziedzinie pierwsze i podstawowe uprawnienia. Są wychowawcami, ponieważ są rodzicami. Jeśli zadanie to rodzice z kolei dzielą z innymi ludźmi, a także z instytucjami, na przykład [...] z państwem, to zawiera się w tym prawidłowe odzwierciedlenie zasady pomocniczości. [...] W tych dziedzinach, gdzie rodzina nie może skutecznie działać sama, zasada pomocniczości wspiera miłość rodzicielską, odpowiada dobru rodziny. Pomocniczość dopełnia w ten sposób miłość rodzicielską, a równocześnie potwierdza jej fundamentalny charakter. Wszyscy inni uczestnicy procesu wychowawczego działają poniekąd w imieniu rodziców, w oparciu o ich zgodę, a w pewnej mierze nawet ich zlecenie.

Analizując zagadnienia związanych z pomocniczą rolą Kościoła w wychowaniu dzieci zgodnie z przekonaniami ich rodziców, za punkt wyjścia należy wybrać wskazania nauczania Soborowego. Wypowiada się ono w następujący sposób: „Kościół w żadnym wypadku nie chce się wtrącać w rządy ziemskiego państwa. Nie żąda dla siebie żadnej innej prerogatywy prócz tej, aby z pomocą Bożą mógł służyć ludziom z miłością i wiernym posługiwaniem”⁵. W wypełnianiu swego obowiązku wychowawczego Kościół, zapobiegliwy o wszystkie odpowiednie środki, troszczy się przede wszystkim o te, które są mu właściwe, a z których pierwszym jest katechizacja. Kościół wysoko ceni i stara się swoim duchem przepoić oraz udoskonalić także i inne pomoce, a zwłaszcza szkoły⁶.

Z Deklaracji soborowej wynika, że podstawowymi środkami jakimi posługuje się Kościół w realizacji swoich zadań wychowawczych są katechizacja i szkoła. Ogólnie katechizację można określić jako nauczanie doktryny chrześcijańskiej, wykładaną w sposób systematyczny w celu wychowania wiernych do pełni życia chrześcijańskiego. Godna uwagi

⁴ JAN PAWEŁ II, *List do rodzin Gratissimam Sane, z okazji Roku Rodziny 1994.*

⁵ SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła. Ad Gentes*, n. 12.

⁶ SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravissimum educationis*. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 314-324.

jest stosowana terminologia: dokument soborowy używa terminu *katechizacja*, podczas gdy w dokumentach prawa świeckiego termin ten zostaje zastąpiony przez zwrot „nauczanie religii”. Z punktu widzenia Kościoła nauczanie religii w szkole nie może się ograniczyć do samego przekazywania wiedzy o religii czy o prawdach wiary, ale ma to być wychowanie człowieka zgodnie z systemem chrześcijańskich wartości⁷. Papież Franciszek modyfikuje znaczenie tego terminu odnosząc się do jej praktycznych odniesień: „Katecheza jest wyjątkową przygodą, jest „awangardą Kościoła”, która ma za zadanie odczytywanie znaków czasu i podejmowanie obecnych oraz przyszłych wyzwań. Nie należy obawiać się mówienia w języku współczesnych kobiet i mężczyzn. Nie należy się obawiać wsłuchiwania się w ich pytania, nierozwiązane problemy, kruchości i niepewności” (Przemówienie do członków sekcji katechetycznej Konferencji Episkopatu Włoch, 30 stycznia 2021).

Należy zauważyć, że prawo do nauczania religii w szkole, nie stwarza Kościołowi jakiegokolwiek przywileju, ponieważ jest ono potwierdzeniem gwarancji wolności religijnej w odniesieniu do przysługującego rodzicom prawa do wychowania dzieci, zgodnie ze swoimi przekonaniami religijnymi. Prawo to powinno być uregulowane przez cywilny system ustawodawstwa państwowego⁸.

W swoim nauczaniu Kościół rezerwuje sobie pomocniczą rolę w funkcji wychowywania w wierze.⁹ Rodzice mają prawo i obowiązek wychowania dzieci. Jest to ich podstawowe i pierwszorzędne zadanie w systemie społecznym. W związku z tym nauczanie religii w szkołach jest prawem wtórnym w stosunku do naturalnego prawa przysługującego rodzicom do tego, ażeby ich dzieci otrzymały wychowanie zgodne z przekonaniami rodziców¹⁰.

Z zapisów w dokumentach soborowych dotyczących wolności religijnej i wychowania religijnego wynika wielka troska Kościoła o roz-

7 WARCHAŁOWSKI, K.: *Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych*. Lublin, 1998. s. 21.

8 KRUKOWSKI, J.: *Konkordaty współczesne. Doktryna, teksty (1964 – 1994)*. Warszawa, 1995. s. 135.

9 KWIECIŃSKI, Z. Składniki i aspekty edukacji. Potrzeba całościowego ujęcia. In: *Socjalizacja – osobowość – wychowanie*. Ed. H. Muszyński. Poznań, 1989. s. 48.

10 MAJKA, J.: Wychowanie personalistyczne wychowaniem chrześcijańskim. In: *Wychowanie w rodzinie*. Ed. F. Adamski. Kraków, 2010. s. 15.

wój moralny i intelektualny wiernych, a doceniając wielką rolę szkoły w wypełnianiu tej misji, jako szczególnego środka wychowawczego, Kościół przypominał przysługujące mu prawo do zakładania i prowadzenia szkół, aby móc pełniej wypełnić swoją zbawczą misję wśród ludu. Szkoła katolicka w stopniu nie mniejszym niż inne szkoły zdąża do celów kulturalnych i prawdziwie ludzkiej formacji dzieci i młodzieży¹¹.

Obecność Kościoła we współpracy z rodzicami w katolickim wychowaniu ich dzieci, zaznacza się również przez organizację szkół katolickich i katechezy. Kościół spełnia też rolę służebną w stosunku do zadań i uprawnień rodziców. Aby zatem móc tę misję realizować, Kościołowi przysługuje prawo zakładania szkół wszelkiej specjalności, rodzaju i stopnia, a także prawo kierowania nimi.

Rodzice natomiast popierają te szkoły, gdy je wybierają dla swoich dzieci oraz gdy świadczą pomoc przy ich zakładaniu i utrzymaniu. Przejawia się więc tu współodpowiedzialność rodziców za szkoły organizowane przez Kościół, ponieważ na rodzicach spoczywa główny ciężar wychowawczy.

Kościół z kolei ze zrozumiałych względów jest zainteresowany moralno-religijnym wychowaniem młodego pokolenia, dlatego też odnosi się do tej sprawy z pełnym zaangażowaniem. Prawo przysługujące Kościołowi jest prawem naturalnym i oryginalnym, ponieważ wpisane jest ono w zbawczą misję Kościoła.

Za prawdziwością tej tezy przemawiają fakty historyczne ukazujące, że prawo to Kościół nie tylko posiadał, ale i wykonywał, ponieważ działalność szkolna i wychowawcza od początku jej powstania była prowadzona przez Kościół.

Już od V wieku rozpoczęły swoją działalność szkoły prezbiterialne czy parafialne, szkoły biskupie, czy katedralne albo klasztorne. Z upływem czasu powstały również zakony, które w sposób szczególny poświęciły się działalności wychowawczej. Można by wymienić Barnabitów, Jezuitów, czy Salezjanów, których założyciel św. Jan Bosko był wielkim wychowawcą młodzieży¹².

¹¹ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań, 1986.

¹² WEINSCHENK, R.: *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*. Warszawa, 1996. s. 16.

Prawo pozwalające Kościołowi na zakładanie i prowadzenie szkół wynika również z prawa cywilnego, ponieważ szkoła nie może stanowić wyłączności Państwa, gdyż w takiej sytuacji zostają pogwałcone prawa obywateli.

W zdrowym demokratycznym państwie, istnieje pluralizm szkół, co jest zgodne także z nauczaniem soborowym mówiącym, że: wszelki monopol szkolny jest przeciwny wrodzonym prawom osoby ludzkiej, jak również postępowi i upowszechnieniu samej kultury, i pokojowemu współżyciu obywateli, oraz jest sprzeczny z zasadą pluralizmu przyjętą przez liczne społeczeństwa¹³.

Kościół przyjmując należne mu prawo do zakładania i prowadzenia szkół, nie ogranicza się tylko do szkół podstawowych czy średnich, ale rozumiejąc termin wychowanie w szerokim jego znaczeniu, określa swoje prawo do tworzenia również szkół wyższych, takich jak wydziały i uniwersytety¹⁴.

Jan Paweł II wielokrotnie w swoim nauczaniu przypominał, że podobnie jak państwo, tak i kościół ma obowiązek służenia rodzicom wszelkimi możliwymi formami w wypełnianiu ich zadań wychowawczych¹⁵. Kościół wypełnia to zadanie poprzez całą swoją pedagogikę religijną obfitującą w sobie właściwe środki wychowawcze. Broni godności i praw osoby ludzkiej oraz występuje w obronie praw rodziny do religijnego wychowania dzieci.

Wiele informacji na interesujący nas temat znajdujemy w *Dyrektorium Katechetycznym Kościoła Katolickiego w Polsce*¹⁶, które ukazuje Kościół jako wychowawcę w wierze. Dyrektorium przypomina, że nauczanie religii w szkole publicznej powinno być traktowane „jako szczególnie pomoc świadczona rodzinie w wychowaniu chrześcijańskim”.

Nauczanie religii jest traktowane przez Kościół jako służba świadczona polskiej szkole. Z jednej strony służba ta wyraża się przez to, że szkoła jest miejscem pracy duszpasterskiej z nauczycielami i rodzicami,

¹³ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań, 1986.

¹⁴ DYDUCH, J. *Posłannictwo szkoły w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, 2002. s. 86 - 87.

¹⁵ JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska Familiaris Consortio*. In: *Adhortacje apostolskie Ojca świętego Jana Pawła II 1979-1995*, t. I. Kraków, 2006. s. 89-213.

¹⁶ *Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*. Kraków, 2001.

a z drugiej strony przez to, że katechizacja w szkole przeciwdziała stresogennemu charakterowi systemu edukacji oraz ma na celu przywrócić mu właściwą płaszczyznę aksjologiczną. Rozumienia wychowawczej funkcji Kościoła nie należy zawężać do kategorii pedagogicznych. Wychowawcza funkcja Kościoła wskazuje na to, że najlepszym i nie mylącym się wychowawcą jest sam Bóg.¹⁷ Celem wychowawczej funkcji Kościoła spełnianej na wzór troskliwego ojca jest zbawienie człowieka.

Zbawienie Jan Paweł II przedstawia jako nadprzyrodzone wyzwolenie wewnętrzne, uzdalniające człowieka do swobodnego i odpowiedzialnego działania we wszystkich dziedzinach życia jednostkowego i społecznego, które jest przestrzenią ludzkiej wolności.¹⁸

Podsumowując należy podkreślić, iż prawa przysługujące Kościołowi w dziedzinie nauczania i wychowania ukazują, że obok rodziców również na Kościele spoczywa troska o wychowanie dzieci i młodzieży¹⁹. Ponadto, Kościół jest jedną z instytucji, na których spoczywa obowiązek pomocy rodzicom w katolickim wychowaniu dzieci i młodzieży. Z tej też przyczyny, zrozumiałe jest zadanie spoczywające na duszpasterzach, aby uczyli wszystko, żeby wszyscy wierni otrzymali wychowanie katolickie.²⁰

Kościół uważa rodzinę za dającą najbardziej odpowiednie warunki do integralnego wychowania młodego pokolenia. To właśnie w niej, spontanicznie i w sposób naturalny, może przebiegać wymiana, otwarcie i komunია uczuć, wspólne zastanawianie się i współpraca małżonków w tym, co dotyczy delikatnej dziedziny wychowania dzieci. W rodzinie najpełniej uwidaczniają się dwie fundamentalne prawdy dotyczące osoby i jej wychowania. Po pierwsze to, że człowiek jest powołany do życia w prawdzie i miłości, a po drugie to, że człowiek urzeczywistnia siebie przez bezinteresowny dar z siebie samego. Zdaniem papieża Jana Pawła II odnosi się to zarówno do tych, którzy wychowują, jak i do tych, którzy są wychowywani. Wychowanie jest procesem, w którym szczególnie uwidacznia się komunია osób. Jest więc obdarowywaniem człowie-

¹⁷ JAN PAWEŁ II.: *Adhortacja Apostolska Christifideles laici*. s. 393-521.

¹⁸ DROŻDŻ, B.: *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*. Legnica, 1997. s. 56.

¹⁹ POPOVIČ, J.: *Hierarchical organization of the Church according to the CCEO*. Ljubljana, 2021. s. 293.

²⁰ KPK, kan. 794 § 2.

czeństwem, i to obdarowywaniem dwustronnym. Rodzice obdarzają swym dojrzałym człowieczeństwem dziecko, a ono z kolei obdarza ich całą nowością i świeżością człowieczeństwa. Komunia osób, która stoi u początku rodziny jako miłość małżeńska, dopełnia się przez wychowanie i rozprzestrzenienie się na dzieci²¹.

Płaszczyzny współpracy pomiędzy rodzicami a Kościołem

Rodzice chrześcijańscy oczekują pomocy w spełnianiu zadań wychowawczych ze strony różnych instytucji, w tym także od Kościoła.²² Kościół od zawsze stara się towarzyszyć człowiekowi na różnych drogach jego ziemskiego życia i „uważa służbę rodzinie za jedno ze swych najistotniejszych zadań”. Zgodnie ze swą naturą Kościół włączony jest w troskę o rodzinę. Decyduje o tym naturalna i nadprzyrodzona doniosłość posłannictwa rodziny. Pod uwagę należy również wziąć również liczbę wciąż pojawiających się zagrożeń utrudniających funkcjonowanie rodziny, problemy uniemożliwiających prawidłowy rozwój życia rodzinnego, a zwłaszcza wychowanie potomstwa.

Kościół nieustannie realizuje misję wychowawczą wobec rodziny. Świadczą o tym wypowiedzi i działania przedstawicieli Kościoła, duchowieństwa i osób świeckich (FC, 73). Kościół niesie rodzinom nadzieję płynącą z Ewangelii i na jej bazie ukształtowany system postulatów wychowawczych. Troska Kościoła o małżeństwo i rodzinę znajduje się w samym centrum jego pastoralnej działalności²³. Kościół widzi potrzebę wspierania rodziców głównie w sferze wychowania religijnego oraz w należyтым przeciwdziałaniu rosnącym zagrożeniom i podjęciu nowych wyzwań²⁴.

Wspólna płaszczyzna funkcjonowania Kościoła i rodziny nie jest związkiem zewnętrznym i przypadkowym. Kościół istnieje w rodzinach.²⁵ Kościół i małżeństwo, rodzina przenikają się wzajemnie i są

²¹ BAGROWICZ, J.: *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*. Toruń, 2000. s. 15.

²² LEPA, A.: U podstaw duszpasterskiej pedagogizacji rodziców. In: *Katecheta* 6 (1980). s. 250-253.

²³ PRZYKUCKI, M.: Inicjatywy duszpasterskie Kościoła na rzecz rodziny. In: *Znaki Czasu* 5 (1987) nr 1, s. 20-38.

²⁴ MAKOWSKI, T.: Religijno - moralna żywotność współczesnej rodziny polskiej katolickiej. Refleksje socjologiczno-pastoralne. In: *Studia Gnesnensia* 3(1977), s. 109-188.

²⁵ JAGIEŁŁO, A. Kultura religijna rodziny a postawy religijne członków. In: *Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne*, t. 18-19 (1986-87), 281-306.

od siebie zależne. Kościół żyje wszędzie tam, gdzie ochrzczeni gromadzą się w imię Pana. Rodzina z kolei ma silniejszy związek z Chrystusem niż jakiegokolwiek zgromadzenie ochrzczonych. Małżeństwo jest sakramentem i dlatego oznacza i realizuje Kościół²⁶. Określenie małżeństwa i rodziny „domowym Kościołem” opiera się właśnie na tym sakramencie²⁷.

Z wychowaniem chrześcijańskim integralnie związane jest wychowanie osobowe, odnoszące się do wymiaru autentycznie ludzkiego. Rozwija ono wrodzone właściwości: fizyczne, intelektualne, moralne, religijne, społeczne. Rozwój osobowy należy uznać za fundamentalny czynnik wychowania chrześcijańskiego²⁸.

Według nauczania kościelnego, najlepszym i nie mylącym się wychowawcą jest sam Bóg. Celem zaś wychowawczej funkcji Kościoła, spełnianej na wzór troskliwego ojca, jest zbawienie człowieka. Owo zbawienie Jan Paweł II przedstawia jako „nadprzyrodzone wyzwolenie wewnętrzne, uzdalniające człowieka do swobodnego i odpowiedzialnego działania we wszystkich dziedzinach życia jednostkowego i społecznego, które jest przestrzenią ludzkiej wolności.”²⁹

Kościół ma prawo nadprzyrodzone do wychowywania swych wiernych. Wynika ono z dwóch najważniejszych prerogatyw Kościoła:

- misji nauczycielskiej, zleconej przez Chrystusa w słowach: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody udzielając im Chrztu św. w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego; uczcie je zachowywać wszystko, co wam przekazałem” (Mt 28,19);
- misji zbawiania dusz, czyli macierzyństwa duchowego. „Kto uwierzy i przyjmie Chrztu św., będzie zbawiony; a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16,16)³⁰.

²⁶ MIERZWIŃSKI, B. Sakrament małżeństwa. In: *Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kraków 1999, s. 147 – 159.

²⁷ MARCZEWSKY, E. M. Kościół domowy. Ocena pojęcia. In: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, Lublin 1985, s. 239-254.

²⁸ PAŁA, G. – GAŽIOVÁ, M. – GRÚBER, J. – VYACHESLAVOVNA, A. L. – LESKOVÁ, A.: Psychological-Social Attitudes of Seniors Towards Stressful Situations in the Home Environment. In: *Journal of education culture and society*. Wrocław Fundacja Pro Scientia Publica, 2024, Roč. 15, č. 2, s. 563-580.

²⁹ DROŽDŽ, B. *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*, Legnica 1997, s. 56.

³⁰ KUNOWSKI, S. *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993, s. 106.

Za wychowanie młodego pokolenia odpowiedzialna jest głównie parafia³¹, która pod przewodnictwem duszpasterza w pewien sposób uobecnia Kościół. Na parafii spoczywają różnorodne zadania, które w mniejszym lub większym stopniu posiadają wymiar wychowawczy. Z wychowaniem prowadzonym przez parafię integralnie złączona jest komunikacja wiary, która winna dokonywać się nie tylko w stosunku do dzieci i młodzieży, ale też dorosłych³².

Wspomniane prawo Kościoła do wychowania zarówno religijnego, jak też w sensie czysto ludzkim, jest na ogół właściwie rozumiane i przyjmowane przez chrześcijan³³. Nie zawsze jednak istnieje należyta współpraca podstawowych środowisk wychowawczych: rodziny i szkoły z Kościołem w realizacji tego prawa³⁴. Jest to niewątpliwie jedna z przyczyn dezorientacji wychowanków w świecie wartości i zagubienia w życiu.

Zdecydowanie więcej możliwości współpracy z rodzicami daje praca duszpasterska w parafii. Współpraca między parafią i rodzicami, wzajemna wymiana poglądów na temat programów, metod, napotykaných trudności w katechezie jest konieczna, by wychowanie dzieci dokonywało się w oparciu o chrześcijański system wartości zaaprobowany przez rodziców.

BIBLIOGRAFIA:

- AUGUSTYN, J.: Wprowadzenie do Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim. In: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań, 2002.
- BAGROWICZ, J.: *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*. Toruń, 2000.
- BAUMAN, Z.: *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchi*, Warszawa: Wydawnictwo Literackie, 2007.
- BENEDYKT XVI.: *Encyklika Caritas in veritate*. Kraków, 2009.
- BERGER, P. L. *Święty baldachim: elementy socjologicznej teorii religii*. Kraków: NOMOS, 1997.
- BIELA, B. *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006.

³¹ BIELA, B. *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006.

³² DZIEKOŃSKI, S. Komunikacja wiary w podstawowych środowiskach katechezy. In: *Communio* 2002 nr 5, s. 73-76.

³³ Porov. MURAWSKI, R. DUSZYŃSKI, B. Biblijno-teologiczne podstawy wychowawczego posłannictwa Kościoła. In: *Seminare. Poszukiwania naukowo - pastoralne*, Łódź 1983, s. 205.

³⁴ Porov. MIERZWIŃSKI, B. Działalność duszpasterska. Współpraca Kościoła i rodziny w przygotowaniu dzieci i młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie. In: *Studia nad Rodziną* 2 (1998) nr 1, s. 79 - 91.

- Deklaracja o wolności religijnej, Dignitatis humanae. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań, 2002.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravissimum educationis. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Poznań, 1986.
- DROŻDŻ, B.: *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*. Legnica, 1997.
- DYDUCH, J. *Posłannictwo szkoły w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, 2002.
- DYDUCH, J.: Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. In: *Analecta Cracoviensia* 1986, nr 18, s. 349-365.
- Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*. Kraków, 2001.
- DZIEKOŃSKI, S. Komunikacja wiary w podstawowych środowiskach katechezy. In: *Communio* 2002 nr 5.
- GIDDENS, A.: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: PWN, 2001.
- GÓRALSKI, W.: Nauczycielskie zadanie Kościoła. In: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, /red./ HEMPEREK, P. t. III. Lublin, 1986.
- GRZEŚKOWIAK, A.: Rodzina według Karty Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej. In: *Rodzina środowiskiem życia*. Ed. K. Klauza. Częstochowa, 1994.
- HOMPLEWICZ, J.: *Dar wychowania. Pedagogika Jana Pawła II*. Rzeszów, 2001. s. 36.
- JAGIEŁŁO, A. Kultura religijna rodziny a postawy religijne członków. In: *Colloquium Salutis*. Wrocławskie Studia Teologiczne, t. 18-19 (1986-87), 281-306.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska Familiaris Consortio. In: *Adhortacje apostolskie Ojca świętego Jana Pawła II 1979-1995*, t. I. Kraków, 2006.
- JAN PAWEŁ II, *List do rodzin Gratissimam Sane, z okazji Roku Rodziny* 1994.
- JAN PAWEŁ II.: *Adhortacja Apostolska Christifideles laici*.
- KRUKOWSKI, J.: *Konkordaty współczesne. Doktryna, teksty (1964 – 1994)*. Warszawa, 1995.
- KRUKOWSKI, J.: *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin, 2000.
- KUNOWSKI, S. *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993.
- KWIECIŃSKI, Z. Składniki i aspekty edukacji. Potrzeba całościowego ujęcia. In: *Socjalizacja – osobowość – wychowanie*. Ed. H. Muszyński. Poznań, 1989.
- LEPA, A.: U podstaw duszpasterskiej pedagogizacji rodziców. In: *Katecheta* 6 (1980).
- MAJKA, J.: Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym. In: *Sobór Watykański II. Konstytucje Dekrety Deklaracje*. Poznań, 1986.
- MAJKA, J.: Wychowanie personalistyczne wychowaniem chrześcijańskim. In: *Wychowanie w rodzinie*. Ed. F. Adamski. Kraków, 2010.
- MAKOWSKI, T.: Religijno - moralna żywotność współczesnej rodziny polskiej katolickiej. Refleksje socjologiczno-pastoralne. In: *Studia Gnesnensia* 3(1977), s. 109-188.
- MARCZEWSKY, E. M. Kościół domowy. Ocena pojęcia. In: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, Lublin 1985. s. 239-254.
- MARIAŃSKI, J.: Szanse i zagrożenia wychowania chrześcijańskiego w niestabilnym świecie. In: *Wychowanie chrześcijańskie między tradycją a współczesnością*. Ed. A. Rynio. Lublin, 2007.
- MEZGLEWSKI, A.: Zadania szkoły w zakresie wychowawczym. In: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*. Ed. J. Krukowski, A. Maćkowski. Szczecin, 2007.

- MIERZWIŃSKI, B. Działalność duszpasterska. Współpraca Kościoła i rodziny w przygotowaniu dzieci i młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie. In: *Studia nad Rodziną* 2 (1998) nr 1, s. 79 – 91.
- MIERZWIŃSKI, B. Sakrament małżeństwa. In: *Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kraków 1999, s. 147 – 159.
- MURAWSKI, R. DUSZYŃSKI, B. Biblijno - teologiczne podstawy wychowawczego posłannictwa Kościoła. In: *Seminare. Poszukiwania naukowo - pastoralne*, Łódź 1983.
- PALA, G. GAŽIOVÁ, M. GRÜBER, J. VYACHESLAVOVNA, A. L. LESKOVÁ, A.: *Psychological-Social Attitudes of Seniors Towards Stressful Situations in the Home Environment*. In: *Journal of education culture and society*. Wrocław Fundacja Pro Scientia Publica, 2024, Roč. 15, č. 2, s. 563-580.
- PETRYKOWSKI, P.: Dziedzictwo kulturowe a miejsce i czas. In: *Studia Edukacyjne* 28, 2013.
- POPOVIČ, J.: Hierarchical organization of the Church according to the CCEO. Ljubljana, 2021
- PRZYKUCKI, M.: Inicjatywy duszpasterskie Kościoła na rzecz rodziny. In: *Znaki Czasu* 5 (1987) nr 1, s. 20-38.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*. In: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 314-324.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła*. *Ad Gentes*, n. 12.
- STAWNIAK, H.: Prawa i obowiązki rodziców w kontekście zadań szkoły. In: *Prawo Kanoniczne* nr 3-4, s. 31-49.
- STAWNIAK, H.: Prawa i obowiązki rodziców w zakresie moralnego i religijnego wychowania dzieci w Kodeksie Prawa Kanonicznego. In: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*. Ed. J. Krukowski, A. Maćkowski. Szczecin, 2007.
- SZTYCHMILER, R.: *Prawne aspekty relacji między Państwem i Kościołem w świetle Ustawy z 17 maja 1989 r.* Olsztyn, 1994, t. 12.
- TAYLOR, CH.: *A Secular Age*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.
- WARCHAŁOWSKI, K.: *Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych*. Lublin, 1998.
- WEINSCHENK, R.: *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*. Warszawa, 1996.

Etyka a moralność na tle przemian kulturowych epoki postprzemysłowej

Peter Tírpák – Marek Kwiatosz

Abstract: Social capital based on ethical and identity values can be an axiological empowerment of society, particularly useful for young people in crisis situations. Unfortunately, the post-modern phase of social system development leads to a lack of social capital based on the deconstruction of a wide range of social ties. Late modernity with the phenomena of the risk society, the network society, the deconstruction of authority, the decomposition of the axiological field and the mentality of consumerism has an individualistic foundation. The aim of this article is to attempt to systematically frame research issues related to concepts such as social capital, ethics and morality, social identity

Keywords: Norms. Morality. Social capital. Religion. Society.

Normy a kapitał

Pytanie o przyszłość i normatywną kondycję społeczeństwa ponowoczesnego należy powiązać z diagnozą społeczną kapitału kulturowego, który przechodzi różnymi przemianami. W literaturze przedmiotu kapitał społeczny jest rozumiany jako kategoria zasobu, jaki posiada aktor społeczny. W tym miejscu można się odwołać do koncepcji P. Bourdieu, który traktuje kapitał społeczny jako zasób jednostek, a nie zbiorowości – kapitał społeczny grupy to nic innego jak suma jednostkowych zasobów kapitału społecznego.¹ (Bourdieu 1983: 191). Kapitał społeczny zdaniem P. Bourdieu to: „(...) zbiór rzeczywistych i potencjalnych zasobów, jakie związane są z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych związków wspartych na wzajemnej znajomości i uznaniu lub, inaczej mówiąc, z członkostwem w grupie, która dostarcza każdemu ze swych członków wsparcia w postaci kapitału posiadanego przez kolektyw wiarygodności, która daje dostęp do kredytu w najszerszym

¹ BOURDIEU, P.: Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. In: *Soziale Welt, Soziale Ungleichheiten*, Sonderband. Ed. R. Kreckel. Otto Schwartz, Göttingen, 1983. s. 191.

sensie tego słowa (Bourdieu, Wacquant 2001: 104).² K. Kostro, interpretując te słowa stwierdza: „sukces jednostki zależy od ilości kontaktów, ich intensywności i środków dostępnych poprzez te kontakty; o zasobności danej osoby w tego rodzaju kapitał świadczy grubość jej wizytownika oraz pozycja, możliwości i zasoby ludzi, których wizytówki posiada. Im więcej ma znajomości, tym więcej płynie z tego tytułu korzyści: łatwiej jej wtedy zdobyć pracę, pozyskać istotne informacje, dowiedzieć się o nieznanym innym ludziom okazjach (inwestycyjnych, produkcyjnych), łatwiej jest uzyskać dostęp do kredytu, otrzymać pomoc w kłopotach, podnieść swój prestiż czy zrobić karierę polityczną. Relacjom tego typu towarzyszą trwałe zobowiązania w postaci wdzięczności, szacunku, przyjaźni itp.”³ Zasady te obejmują: (...) znajomości osobistych (...) usytuowanie jednostki w sieci formalnych i nieformalnych stosunków społecznych, znajomość odpowiednich ludzi czy przynależność do określonych środowisk (Wnuk-Lipiński 2005: 174).

Według J. Colemana kapitał społeczny jest (...) zbiorem zasobów, które zawierają się w relacjach rodzinnych bądź wynikają z określonej organizacji stosunków społecznych w dowolnej wspólnotie (za: Trutkowski, Mandes 2005: 56). Kapitał społeczny jest więc przejawem zdolności ludzi do współpracy między sobą tak w obrębie grupy, jak i organizacji, współpracy, która ma na celu realizację wspólnych interesów. Kapitał społeczny jest zatem czynnikiem ułatwiającym wspólne działanie. Wypełnia on przestrzeń społeczną pomiędzy ludźmi, a jego źródłem są interakcje, dzięki którym powiązania i sieci więzi społecznych opierają się na zdrowych fundamentach współdziałania. Jak w przypadku innych form kapitału, tak i kapitał społeczny służy podnoszeniu efektywności działania, jak również rozwojowi organizacji. Jak podkreśla J. Coleman, potrzeba i zdolność ludzi do łączenia się z zamiarem realizacji jakichś wspólnych celów odnosi się nie tylko do celów gospodarczych, ale również do innych aspektów życia społecznego.

Tak jak inne formy kapitału, kapitał społeczny jest produktywny – umoliwia realizację pewnych celów, których osiągnięcie byłoby niemoż-

² BOURDIEU, P.: The Forms of Capital. In: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Ed. J. G. Richardson. New York, Westport, Connecticut, London 1986.

³ KOSTRO, K.: Kapitał społeczny w teorii ekonomicznej. In: *Gospodarka Narodowa* nr 7–8. Warszawa, 2005. s. 10.

liwe w sytuacji jego braku (...) (Coleman 1988: 109). R. Putnam definiuje kapitał społeczny następująco: „kapitał społeczny to te cechy organizacji społecznych, takich jak sieci (układy) jednostek lub gospodarstw domowych oraz powiązanych z nimi norm i wartości, które kreują efekty zewnętrzne dla całej wspólnoty”.⁴

Aby doszło do generowania kapitału społecznego muszą zaistnieć zdaniem tego autora trzy elementy, z czego dwa wprost powiązane są z istnieniem stabilnego ładu społeczno-moralnego. Po pierwsze, musi dokonać się zamknięcie sieci relacji społecznych. Po drugie, musi powstać stabilna struktura społeczna, przy czym zaburzenie tej stabilności niszczy kapitał społeczny. Trzecim niezbędnym elementem jest kod normatywny, czyli zestaw norm decydujących o tym, czy jednostka dysponująca zasobami tego kapitału podda się normatywnemu wymogowi, by działać altruistycznie i na rzecz innych, czy też dobra wspólnego. Normy społeczne są (...) konstytutywną treścią kapitału społecznego także ze względu na fakt, że umożliwiają generowanie mechanizmu kontroli, który to mechanizm pomaga opanować wciąż na nowo powstające skutki uboczne działań, transakcji między jednostkami (Młokosiewicz 2006: 153). Kapitał społeczny więc spełnia bardzo istotną funkcję, na którą wskazuje F. Fukuyama: „Kapitał społeczny można najprościej zdefiniować jako zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie”.⁵

W dziedzinie definiowania kapitału społecznego należy podkreślić więc dwie perspektywy. Pozostałe propozycje definicyjne są ewolucją głównych wyjaśnień. R. Putnam definiuje kapitał społeczny jako sieci relacji opartych na zaufaniu i wartościach, które warunkują współpracę dla dobra wspólnego. Zatem w tym kontekście punkt widzenia koncentruje się na alokacyjnych działaniach jednostek.⁶ W procesach grupowych powiązania wpływają na wyniki dla szerszej społeczności. Eksplicja P. Bourdieu zawiera koncentrację na indywidualnym zysku z uczestnictwa w wybranej grupie. Kapitał społeczny w tym ujęciu może

4 POGONOWSKA, B.: Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej. In: *Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne*. Poznań, 2004. s. 16.

5 FUKUYAMA, F.: Kapitał społeczny. In: *Kultura ma znaczenie*. Kraków, 2003. s. 169.

6 PUTNAM, R., NANETTI, R. Y.: *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Kraków, 1995. s. 258.

być opisany jako synteza zysków jednostek zaangażowanych w funkcjonowanie grupy, zysków z wymiany. Teorie kapitału społecznego budowane na fundamencie etycznym nawiązują do propozycji Putnama (aksjologiczny kapitał społeczny, także o podłożu religijnym). Z drugiej strony, teoria racjonalnego wyboru Colemana (Giri 1995, s. 263-267) i podobne propozycje nawiązują do definicji Bourdieu.⁷

Podgórecki uzupełnia przedstawione powyżej aspekty o kategorię „nieczystej i rozmytej wspólnoty”.⁸ Ten typ relacji opiera się na szczególnym zysku związanym z tajnymi, „zakulisowymi” działaniami przeciwko prawu i zastanemu porządkowi społecznemu, takimi jak korupcja, nepotyzm, konspiracja tworzona przez antyrozwojowe grupy interesów.⁹ Skutkiem tego jest naturalna dysfunkcjonalność dla szerszej społeczności i całego społeczeństwa. Kapitał społeczny oparty na wartościach etycznych i tożsamościowych może być aksjologicznym upodmiotowieniem społeczeństwa, szczególnie przydatnym dla młodzieży w sytuacjach kryzysowych. Niestety, ponowoczesna faza rozwoju systemu społecznego prowadzi do braku kapitału społecznego opartego na dekonstrukcji szerokiego zakresu więzi społecznych. Późna nowoczesność ze zjawiskami społeczeństwa ryzyka, społeczeństwa sieci, dekonstrukcji autorytetów, dekompozycji pola aksjologicznego i mentalnością konsumpcjonizmu ma podłoże indywidualistyczne (Mariański 2010, s. 19-20, Beck 1992, s. 20-52, Castells 2012, s. 5-163, Krech 2008, s. 47-56, zob. też Recalcati 2019, s. 1-42). W sferze religii prowadzi to, paradoksalnie, nie do długotrwałej sekularyzacji, lecz do deinstytucjonalizacji i prywatyzacji religii (Mariański 2010, s. 178-187). Sytuacje kryzysowe determinują konieczność nadawania znaczeń, nadawania sensu i wsparcia duchowego (aspekt noematyczny) (zob. np. Troeltsch 1931, s. 331, Casanova 2009-2010, s. 101-114, Mariański 2010, s. 178-187). Doświadczenia graniczne są bezsensowne i pełne samotności, pozbawione głębokich aksjologicznych korzeni. W związku z tym, grupy społeczne i kategorie, np. mło-

7 SVARTZ, D., ZOLBERG VERA, L.: *Introduction: Drawing inspiration from Bourdieu. In After Bourdieu: Influence, Critique, Elaboration*. Ed. D. Svartz, V. L. Zolberg. Dordrecht, 2004. s. 9.

8 KIERSZTYN, A.: Granice brudnej wspólnoty. In: *Idee naukowe Adama Podgóreckiego*. Ed. J. Kwaśniewski, J. Winczorek. Warszawa, 2009. s. 181.

9 ZYBERTOWICZ, A.: Kontrola społeczna trzeciego stopnia. In: *Idee naukowe Adama Podgóreckiego*. Ed. J. Kwaśniewski, J. Winczorek. Warszawa, 2009. s. 152-178.

dzień zaczynają poszukiwać sposobów funkcjonalnej adaptacji. W fazie ponowoczesnej proces dorastania wiąże się z brakiem lub niespójnością tożsamości, brakiem stabilności, skupieniem na sobie, poczuciem bycia pomiędzy, poczuciem posiadania wielu możliwości z problemami procesu decyzyjnego. J. Arnett nazywa to „wschodzącą dorosłością” ze względu na szeroki zakres wieku „młodych dorosłych”, „dzieci” lub „adolescentów” (między 15 a 40 rokiem życia) (Arnett 2000, s. 469-480).

W literaturze przedmiotu nacisk jest kładziony na wielowymiarowość kapitału społecznego i jego obecność w różnych sybsystemach społeczeństwa.¹⁰ E. Stankiewicz przedstawia następujące jego wymiary:

Autor	Rodzaj kapitału społecznego
James Coleman	Małe, zamknięte grupy – mocne, silne więzi
	Duże, otwarte grupy – niestabilne, słabe więzi
Robert Putnam	Kapitał społeczny inkluzywny (<i>bridging</i>): włączający – wspiera przedsiębiorczość, innowacyjność, kreatywność, otarte postawy, łamanie zastałych norm myślenia i postępowania
	Kapitał społeczny ekskluzywny (<i>bonding</i>): spajający, wiążący, wykluczający – rodzina, silne, hermetyczne, zastate społeczności, homogeniczne wspólnoty, konformizm, tłumienie innowacyjności, ochrona w zamian za „nie wychylanie się przed szereg”
Michael Woolcock (Development Research Group, World Bank)	Kapitał społeczny więzi (<i>bonds</i>) - rodzina, krewni, przyjaciele, sąsiedzi, jednorodne społeczności (np. grupy etniczne). Pomagają w radzeniu sobie w codziennym życiu (<i>for getting by in life</i>)
	Kapitał społeczny pomostów (<i>bridges</i>) – duże, otwarte grupy, dalsi znajomi, przyjaciele przyjaciół, znajomi z pracy, organizacje. Pomagają w podążaniu naprzód (<i>for getting on in life</i>)
	Kapitał społeczny ogniwi (<i>linkages</i>) – relacje wewnątrz sieci, ludzie o różnym statusie społecznym i zakresie władzy, niezajmujący równej pozycji w strukturze

¹⁰ STANKIEWICZ, E.: Kapitał społeczny w perspektywie interdyscyplinarnej. In: *Kwartalnik Prawo-Społeczeństwo-Ekonomia* 4/2016. s. 44-65.

Francis Fukuyama	Więzi rodzinne, jako pierwsze i bardzo istotne źródło kapitału społecznego. Jednocześnie ryzyko zamknięcia na pozostałe grupy społeczne.
------------------	--

Etyka i moralność a kapitał społeczny

Na gruncie chrześcijańskiej etyki społecznej powyższe rozważania można osadzić do ogólnego zagadnienia etyki i moralności w kontekście paradygmatu zmiany społecznej J. Majka rozpoczyna analizę etyki społecznej i politycznej od wskazania, co stanowi istotę moralności. Jego zdaniem, moralność odnosi się do działań ludzkich, które zmieniają człowieka, przyczyniają się do tego, że staje się on bardziej lub mniej człowiekiem. W istocie chodzi o zachowanie człowieka jako istoty ludzkiej, którą oceniamy, a tego rodzaju ocena implikuje sąd o jego godności osobowej. Najbardziej podstawowe pytanie moralne, które w istocie jest pytaniem o osobową godność człowieka, brzmi: Co to znaczy stawać się bardziej człowiekiem?¹¹

Autor, odpowiadając na to pytanie, wskazuje na dynamiczny charakter osoby ludzkiej. W tym miejscu najłatwiej będzie posłużyć się jego słowami: „Odniesienie osoby ludzkiej do najwyższej wartości ukazuje nam cały zakres dynamiki tej osobowości, jej zdolność do przekraczania siebie i otwarcia na Absolut. Możemy mówić o ocenie moralnej i o postawie moralnej tylko wtedy, gdy rozważamy jakieś ludzkie działanie lub postawę w odniesieniu do Absolutu (...), czy i w jakim stopniu działanie zbliża nas do tego Absolutu, czy też od niego oddala. Ten dynamiczny aspekt osobowości, wpisany w jej strukturę, nacisk na przekraczanie siebie i sięganie po coraz wyższe wartości, realizowanie ich w sobie, i to stałe ukierunkowanie na Absolut jako cel każdego działania, stanowi samą istotę imperatywu moralnego, który każdy człowiek posiada w zdrowej strukturze osobowości”.¹²

Pojęcia Absolutu J. Majka nie ogranicza jednak do idei racjonalnej, ale rozumie w kategoriach chrześcijańskich. Jak twierdzi: „Obraz Boga w człowieku sprawia, że jest on bardziej podobny do Boga niż do świata i że ustawia się we wszystkich swoich działaniach z Bogiem, do którego

¹¹ MAJKA, J.: Etyka społeczna i polityczna. In: *Chrześcijańska myśl społeczna*, 4 1993. s. 10-12, 15-18, 31-66, 317-318.

¹² Tamże s. 16.

się zbliża lub od którego odchodzi. Tak więc wymiar moralności umieszcza człowieka w przestrzeni między jego materialną egzystencją i wynikającymi z niej potrzebami i dążeniami a jego nadprzyrodzonym powołaniem, co jest równoznaczne z tym, że jest on bardziej podobny do Boga niż do świata. I to właśnie podstawowe odniesienie człowieka do Absolutu, które jest konsekwencją jego rozumnej natury i najgłębszym źródłem jego godności, stanowi istotę moralności”.¹³

W tym miejscu trzeba od razu zaznaczyć, że w ujęciu księdza Majki istota moralności nie różni się od istoty etyki. Obu pojęć używa on z pewną swobodą terminologiczną, najczęściej zamiennie, co odróżnia go np. od Mieczysława Alberta Krapca. Ten ostatni, podobnie jak wielu innych etyków, podkreśla istotną różnicę między moralnością a etyką. Moralność w sensie ścisłym jest jedna, a etyka jako teoria moralności może być wieloraka.¹⁴

W każdym razie J. Majka, wskazując na istotę moralności, przywołuje podstawowe zasady moralności, które określa również jako podstawowe zasady etyczne i fundament kapitału kulturowego. Rozumie je jako racje oczywiste, ogólne, niewymagające uzasadnienia, które są przesłankami norm i ocen moralnych. Jego zdaniem, o ich oczywistości decyduje fakt, że stanowią one składnik struktury umysłu praktycznego. Do tego rodzaju podstawowych zasad zalicza: 1. Transcendencję moralną człowieka, której źródłem jest racjonalność osoby ludzkiej; 2. Wolność jako otwarcie człowieka na dobro; 3. Miłość jako sposób samorealizacji.¹⁵

Następnie, w kontekście podstawowych zasad etycznych, ksiądz Majka formułuje moralne lub etyczne zasady życia społecznego, które starannie odróżnia od filozoficznych zasad społecznych. Do najważniejszych zasad etycznych życia społecznego, najczęściej wymienianych - jak sam zaznacza - w dokumentach społecznych Kościoła, zalicza: 1. Prawdę, 2. Pomocniczość; 3. Solidarność; 4. Sprawiedliwość społeczną; 5. Pokój społeczny i polityczny; 6. Rozwój. W jego rozumieniu jest to zawsze etyka - jak to wyraził papież Benedykt XVI - „przyjazna człowiekowi” (Benedykt XVI, 2009:45), a więc odwołująca się do godności

¹³ Tamże s. 18.

¹⁴ KRĄPIEC, M. A.: Etyka jako teoria moralnego działania. In: *Powszechna Encyklopedia Filozofii* vol. 3. Lublin, 2002. s. 284 -285.

¹⁵ MAJKA, J.: *Etyka społeczna i polityczna* s. 32-45.

ludzkiej i prawa naturalnego, która w oparciu o te przesłanki formułuje zobowiązania moralne u wszystkich ludzi, w tym względzie ważna jest interpretacja godności ludzkiej i prawa naturalnego. Zdaniem Majki, interpretacja ta nie może nie być chrześcijańska. W tym miejscu warto przytoczyć jego własne słowa: „Wypracowanie zasad etycznych w takim [chrześcijańskim] rozumieniu staje się możliwe tylko wtedy, gdy na każde ludzkie działanie patrzymy w świetle natury człowieka i jego powołania, jego ostatecznego celu (...). W świetle nauczania Soboru [konstytucja *Gaudium et spes*] nie można mówić o integralnej etyce społecznej i politycznej bez odwołania się (...) do pełnego orędzia Ewangelii ze wszystkimi jego konsekwencjami. (...) Bez uwzględnienia nauki o Słowie Wcielonym nie jesteśmy w stanie zbudować pełnego obrazu człowieka ze wszystkimi jego odniesieniami, ani wyjaśnić godności osoby ludzkiej”.¹⁶ Autor książki *Etyka społeczna i polityczna* nie ukrywa, że według jego zamysłu tego rodzaju etyka nie jest tylko zespołem pewnych filozoficznych rozważań na ten temat, ale próbą ukazania katolickiej etyki społecznej i politycznej. Pisze: „Nie sądzimy, aby w ogóle było możliwe opracowanie sensownego systemu etyki społecznej, zwłaszcza politycznej, bez odwołania się do zasad chrześcijańskich i nauczania o ostatecznym celu człowieka skupionym w orędziu ewangelicznym”.¹⁷

Zakończenie

Wydaje się, że to jednoznaczne odwołanie się do wartości i zasad Ewangelii, uznanie ich za niezbędne w budowie sensownego systemu etyki społecznej i politycznej pozwala uznać jego koncepcję za oryginalną, na wskroś chrześcijańską, naznaczoną świadectwem wiary i przenikniętą głębią intelektualną. Można więc stwierdzić, że etyka społeczna w rozumieniu księdza Majki nie jest ideologią, ale integralną częścią kapitału społecznego i kulturowego, sytuującą się w obszarze również filozofii i teologii, gdzie znajduje niezbędne przesłanki dla zasad i norm moralnych.

¹⁶ Tamże s. 12.

¹⁷ Tamże. Por. BLAISE, H., MAJKOWSKI, W., MAZUR, J.: *Social and Political Ethics According to the Polish Priest Józef Majka*. In: *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej* 34 (2019) nr. 3 s. 68-73.

BIBLIOGRAFIA:

- BLAISE, H. – MAJKOWSKI, W. – MAZUR, J.: Social and Political Ethics According to the Polish Priest Józef Majka. In: *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej* 34 (2019) nr. 3.
- BOURDIEU, P.: Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. In: *Soziale Welt, Soziale Ungleichheiten*, Sonderband. Ed. R. Kreckel. Otto Schwartz, Göttingen, 1983.
- BOURDIEU, P.: The Forms of Capital. In: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Ed. J. G. Richardson. New York, Westport, Connecticut, London 1986.
- FUKUYAMA, F.: Kapitał społeczny. In: *Kultura ma znaczenie*. Kraków, 2003.
- KIERSZTYN, A.: Granice brudnej wspólnoty. In: *Idee naukowe Adama Podgóreckiego*. Ed. J. Kwaśniewski, J. Winczorek. Warszawa, 2009.
- KOSTRO, K.: Kapitał społeczny w teorii ekonomicznej. In: *Gospodarka Narodowa* nr 7–8. Warszawa, 2005.
- KRĄPIEC, M. A.: Etyka jako teoria moralnego działania. In: *Powszechna Encyklopedia Filozofii* vol. 3. Lublin, 2002.
- MAJKA, J.: Etyka społeczna i polityczna. In: *Chrześcijańska myśl społeczna*, 4/1993.
- POGONOWSKA, B.: Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej. In: *Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne*. Poznań, 2004.
- PUTNAM, R. – NANETTI, R. Y.: *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Kraków, 1955.
- STANKIEWICZ, E.: Kapitał społeczny w perspektywie interdyscyplinarnej. In: *Kwartalnik Prawo-Społeczeństwo-Ekonomia* 4/2016.
- SVARTZ, D., ZOLBERG VERA, L.: *Introduction: Drawing inspiration from Bourdieu. In After Bourdieu: Influence, Critique, Elaboration*. Ed. D. Svartz, V. L. Zolberg. Dordrecht, 2004.
- ZYBERTOWICZ, A.: Kontrola społeczna trzeciego stopnia. In: *Idee naukowe Adama Podgóreckiego*. Ed. J. Kwaśniewski, J. Winczorek. Warszawa, 2009.

Dynamika kapitału kulturowego w społeczeństwie konsumpcji¹

Gabriel Pała – Andrzej Narojczyk

Abstract: *This paper focuses on understanding how cultural capital evolves and influences consumer society in the contemporary world. In the context of Pierre Bourdieu's theory and contemporary discussions on consumerism, the paper analyses how various forms of cultural capital (knowledge, skills, education, lifestyles) are used as tools to achieve social and economic status in consumption-dominated societies. We hypothesise that in an era of globalisation and digitisation, traditional understandings of cultural capital are being transformed and its impact on social and class structures is becoming increasingly complex and diverse.*

Ultimately, the article seeks to understand how changing forms of cultural capital affect individuals' social and economic opportunities, particularly in the context of growing inequality. We highlight how consumerism affects perceptions of cultural and social values, which in turn has important implications for public policies and educational strategies aimed at promoting a more just society.

Key words: *Society. Social Capital. Values. Norms. Culture. Religion.*

Założenia teoretyczne

Spółeczeństwo konsumpcyjne opiera się na stwierdzeniach, że konsumpcja jest dziś podstawowym instrumentem sprawowania władzy i reprodukcji społecznego porządku, a także głównym terenem ludzkiej aktywności, zapewniającym nieograniczoną wolność wyborów.² J. Schor uważa, iż społeczeństwo konsumpcyjne opiera się na bezustannym wzroście wydatków konsumenckich, a wzrost ten napędza ekonomiczne funkcjonowanie systemu. Ponadto kultura, ideologia i moralność rozwijają się równolegle z tym układem ekonomicznym. Stabilizacja społeczna i polityczna wiąże się z dostarczaniem dóbr kon-

¹ Artykuł jest częścią projektu Innowacje w programie badań probacyjnych i mediacji w formie e-technologii KEGA o43PU-4/2022.

² BOGUNIA-BOROWSKA, M. - ŚLEBODA, M.: *Globalizacja i konsumpcja. Dwa dylematy współczesności*. Kraków, 2003. s. 159-161.

sumpcyjnych.³ Nieco bardziej wyraziste stanowisko zajmuje Z. Bauman, według którego: „Społeczeństwo konsumpcyjne jest społeczeństwem rynkowym, my zaś jesteśmy częścią tego rynku; na zmianę lub równocześnie pełnimy funkcję klientów i towarów”.⁴

Na podstawie dorobku J. Brewera można wyróżnić wiele właściwości i cech społeczeństwa konsumpcyjnego:

- W społeczeństwie konsumpcyjnym istnieje szeroka oferta dóbr konsumpcyjnych. Wśród tych dóbr istnieją także dobra służące jedynie zaspokajaniu przyjemności, dobra spełniające życzenia a nie rzeczywiste potrzeby, np. przemysł rozrywkowy kultury masowej, usługi upiększające ciało ludzkie, produkty praktycznie nieprzydatne, a lansowane modą, itp.
- Obok tego tworzone są różnorodne systemy komunikowania społecznego, które dają produktom znaczenie symboliczne. W ten sposób konsument nie dostrzega produktu jako takiego, lecz obraz produktu, jego użytkowość i symboliczne znaczenie.
- Płaszczyzna przedmiotu konsumpcji jest konstruowana jako sfera gustu, mody i stylów życia. Dobra konsumpcyjne nie tylko noszą symboliczne znaczenia, ale też są środkiem symbolicznej komunikacji pomiędzy ludźmi. Produkty nabierają znaczenia społecznego. Dzięki temu dobra konsumpcyjne stają się środkiem indywidualizacji stylu życia i okazywania go na zewnątrz.
- Wyodrębnienie czasu wolnego i konsumpcji jako samodzielnych jednostek w życiu konsumentów. Sfery te dominują nad sferą produkcji i usług. W ten sposób czas wolny i sposób konsumowania staje się sceną kreatywności i doskonalenia, indywidualizacji i doświadczeń. Czas wolny jest przeznaczany w dominującej liczbie przypadków na konsumpcję.
- Dochodzi do rozwoju pojęcia „konsument”. Obecnie ta definicja ma wiele znaczeń. Konsument może oznaczać specyficzny obszar działań, np. ochronę konsumentów przed nieuczciwością sprzedawcy itp. W tym kontekście ważne jest rozumienie konsu-

³ SCHOR, J. B.: *The Overspent American. Why We Want We Don't Need*, New York: Harper Perennial 1999; Porov. SZLENDAK, T.: *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*. Wrocław, 2004. s. 6.

⁴ BAUMAN, Z.: *Życie na przemiał*. Kraków, 2004. s. 191.

menta jako roli społecznej, poprzez którą jednostka demonstruje podmiotowość społeczną.

- Zmiany systemów wartości poprzez zmianę wartości centralnych w kulturze społeczeństwa konsumpcyjnego. Centralne miejsce wśród wartości kulturowych zajmuje konsumpcja, a właściwie hedonizm kosztem wartości tradycyjnych: własności, finansowej stabilności, kariery zawodowej, rodziny. Konsumpcja staje się sposobem i sensem życia.
- W społeczeństwie konsumpcyjnym dochodzi do instytucjonalizacji krytyki konsumpcji jako zagrożenia dla społeczeństwa i środowiska naturalnego. Masowa konsumpcja staje się nowym „opium ludzi”, niszcząc integrację społeczną, co jest przedmiotem krytyki.⁵

Przedstawione cechy społeczeństwa konsumpcyjnego skutkują zmianami kultury społeczeństwa i nową konstrukcją tożsamości kulturowej jednostki.

W celu dalszej analizy należy wyjaśnić pojęcie kultury. Według J. Szczepańskiego to „ogół wytworów działalności ludzkiej, materialnych i niematerialnych, wartości i uznawanych sposobów postępowania, zobiektywizowanych i przyjętych w dowolnych zbiorowościach, przekazywanych innym zbiorowościom i następnym pokoleniom”.⁶

Kultura w społeczeństwie konsumpcyjnym

Konsumowanie nie jest obojętne w stosunku do kultury, a wręcz przeciwnie – ono tworzy kulturę. Zachowania konsumenckie wyrastają w określonej kulturze, ale też wpływają na nią. Uogólniając, przemiany w kulturze przekładają się na przemiany w konsumpcji i na odwrót. Według M. Featherstone’a kulturę konsumencką można rozpatrywać w trojaki sposób:

⁵ BREWER, J.: *Was können wir aus der Geschichte der frühen Neuzeit für die moderne Konsumgeschichte lernen?* In: SIERGRIST, H. - KAEUBLE, H. - KOCK, J.: *Europäische Konsumgeschichte*. Frankfurt, 1998; Porov. SZULICH, P.: Tożsamość kulturowa jednostki w społeczeństwie konsumpcyjnym. In: *Spółczesność konsumpcyjna: Uwarunkowania społeczne i kulturowe*. D. Markowskiego, P. Setlaka (red.), Tarnobrzeg, 2008. s. 72 – 74.

⁶ SZCZEPAŃSKI, J.: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa, 1967. s. 47.

- Kultura konsumencka powstała w skutek kapitalistycznej produkcji artykułów handlowych. Zwiększająca się produkcja wpłynęła na potrzebę ukształtowania ludzi głównie jako konsumentów. W tym celu używa się mass mediów i reklamy.
- Konsumpcja jest czynnikiem kształtowania różnic społecznych. Chodzi tu o celowe posługiwanie się towarami w celu określenia swej przynależności do określonej warstwy społecznej.
- Ujęcie ostatnie kieruje uwagę na przyjemności emocjonalne i estetyczne, pragnienia i marzenia ludzi, które pojawiają się w konkretnych miejscach konsumpcji oraz dzięki kulturze konsumpcyjnej. Autor sugeruje, że kulturę konsumpcyjną można rozumieć jako marnowanie, trwonienie oraz zbytek. Jest ona wynikiem nadprodukcji, a więc jej celem jest niszczenie nadmiaru. Według niego współczesne społeczeństwo produkuje również obrazy i miejsca konsumpcji, które wzmagają przyjemność związaną ze zbytkiem. Te obrazy i miejsca sprzyjają zacieraniu granic między sztuką i życiem codziennym.⁷

Związek między kulturą i konsumpcją precyzują dwa pojęcia „habitus” i „kapitał kulturowy”, łączone z twórczością socjologiczną wspomnianego już wcześniej Pierre’a Bourdieu.⁸ Habitus obejmuje relacje pomiędzy konsumpcją, kulturą i klasą społeczną. Jest to związek nie-uświadomionych dyspozycji i schematów klasyfikacyjnych, a także uznawanych za oczywiste upodobań wpływających na wybory i działania jednostek w sferze konsumpcji⁹. Habitus determinuje gust, który wytycza styl konsumowania człowieka. W odniesieniu do sposobu konsumowania charakterystycznego każdej klasie społecznej, habitus jest jednocześnie obiektywny i subiektywny. Zawiera zbiorcze doświadczenia wybranej klasy społecznej, ale również indywidualne odczucia jej członków. Gust wyrażany poprzez sposób konsumowania jednostki oraz język ciała uzewnętrznia jej habitus, a więc i społeczne pochodzenie. Kapitał kulturowy wiąże się z kulturową kompetencją i określoną wiedzą uzyskaną podczas edukacji dotyczącej dóbr, warunkującej klasyfikację i wyszuka-

7 FEATHERSTONE, M.: Koncepcje kultury konsumenckiej. In: *Zachowanie konsumenta*. M. Lambkina, G. Foxalla, F. van Raaija (red.), Warszawa, 2001. s. 65.

8 Romaniszyn, K.: Konsumuję więc jestem? Kim właściwie? In: *Etyczny wymiar tożsamości kulturowej*. M. Flisa (red.), Kraków, 2004. s. 156.

9 Tamteż, s. 156.

na konsumpcję. Konwersja kapitału w kapitał kulturowy jest realna, choć długotrwała. Kapitał kulturowy może być powielany w jednym pokoleniu, dzięki czemu łatwiejsze staje się pokonywanie barier klasowych.

Obie koncepcje wskazują, że konsumpcja dóbr łączy się z kulturowym przygotowaniem stosownym do pochodzenia klasowego. Jednostka konsumuje według reguł obowiązujących w danej klasie i warstwie społecznej. Kultura zgodna z tą klasą oddaje podzielany przez jej członków gust, poprzez ich wybory konsumenckie. Konsumpcja odzwierciedla kulturę wybranej klasy.

Początki kultury konsumpcyjnej leżą w „zdolności generowania wartości kulturowych i zachowań”, gdy „większość konsumentów zachłannie pożąda, a tym samym próbuje zdobyć i wystawić na społeczny pokaz dobra i usługi”,¹⁰ akceptowane społecznie. W ten sposób konsumenci chcą uzewnętrznić swój status, wzbudzić zazdrość innych lub poszukiwać nowych wrażeń. Rozwój masowej konsumpcji skutkował powstaniem kultury konsumpcyjnej.

Kultura konsumpcyjna nawiązuje nie tylko do rosnącej produkcji i dystrybucji dóbr kulturowych jako towarów, ale także do działań kulturowych zmieniających się w konsumpcję symboli i obrazów. Kultura konsumpcyjna to „ogromny kompleks fragmentarycznych symboli i obrazów, który kreuje nieustanną grę symboli, destabilizującą trwałe symboliczne znaczenie i dotychczasowy porządek kulturowy”.¹¹ Społeczeństwo konsumpcyjne nie stara się utrzymywać stylów życia, co prowadzi do rozpadu tradycji kulturowej i zacierania granic między kulturą i społeczeństwem.

W wyniku coraz intensywniejszej wymiany dóbr konsumpcyjnych następuje zmiana relacji społecznych co decyduje o tym, że konstruktorem osobowości staje się właśnie kultura konsumpcyjna. Ciągłe zmiany mody i modyfikacje stylów życia prowadzą do przeobrażania tożsamości. Tożsamości zbiorowe określane poprzez przynależność klasową, płeć, wiek i pochodzenie etniczne są wypierane przez płynne tożsamości,

¹⁰ USUNIER, J. C.: *Marketing Across Culture*. Person Education Ltd., Harlow, Essex 2000. s. 145; porov. WĄTROBA, W.: *Społeczeństwo konsumpcyjne w dobie globalizacji*. Wrocław, 2006. s. 129.

¹¹ FEATHERSTONE, M.: *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. Sage : London, 1995. s. 75; porov. WĄTROBA, W.: *Społeczeństwo konsumpcyjne*, s. 131.

charakteryzujące styl życia oparty na bezustannym konsumowaniu dóbr konsumpcyjnych i obrazach kreowanych przez media, zarówno rzeczywistych, jak i nierealnych. Statusy, role i relacje społeczne tracą na znaczeniu, a samoidentyfikacja zależy od posiadania określonych dóbr.

W kulturze konsumpcyjnej działania jednostek skupiają się na tymczasowych przyjemnościach i wrażeniach, doświadczanych poprzez akt zakupu. Kultura konsumpcyjna jest pojęciem wskazującym na uleganie wartościom materialnym. To świat rodzący się stale nowych potrzeb, które wzbudzają bezustanne pożądanie. Podstawowe potrzeby zostają wyparte przez rozbuchane pragnienia kreowane przez media. Kultura konsumpcyjna propaguje indywidualizm. Jednostki skupiają się na własnych potrzebach i osiąganiu satysfakcji, niechętnie natomiast lokują środki w wydatki publiczne. Z jednej strony można mówić o pluralizmie, wyrażającym się szerokim asortymentem dóbr konsumpcyjnych, co daje wiele możliwości wyboru, z drugiej strony jednak łatwo dostrzec egocentryzm, zaspokajający konsumenckie żądze.

Można wyróżnić kilka elementów kultury, która staje się ówczesnie towarem społeczeństwa konsumpcyjnego. Należą do nich m.in.: moda, centrum handlowe porównywane do świątyni i mcdonaldyzacja społeczeństwa.

We współczesnym społeczeństwie moda stanowi mechanizm regulacji społecznej oparty na naśladownictwie. Według zwolenników moda wiąże ludzi z innymi ludźmi, wykorzystując ich pragnienie naśladowania wzorów, czerpania z pojawiających się w różnych miejscach, gotowych rozwiązań, tym samym korzystając z wolności dokonywania wyborów.¹² Moda buduje społeczeństwo, spajając dwie ludzkie skłonności: chęć naśladowania i pragnienie wolności.

Cykl mody polega na dalekowzrocznym wdrażaniu ludzi do przewidywanych stylów i form, które napędzają konsumpcję towarów. Ze zmianami mody mamy do czynienia co sezon, a nawet częściej. Projektanci przedstawiają nowe i drogie modele strojów o każdej porze roku, wymuszając na klientach odłożenie na bok ubrań sprzed sezonu, mimo że wciąż są użyteczne i spełniają swe podstawowe funkcje. Zmiany mody następują w wyniku rozwoju komunikacji masowej i technik marketin-

¹² Szlendaka, T. – Pietrowicza, K. (red.): *O rządach mody i kulturze konsumpcji*. Wrocław, 2007. s. 7.

gowych. Sukces ekonomiczny sprzedaży dóbr konsumpcyjnych zależy od woli nabycia ich przez ludzi, głównie dlatego, że dobra wcześniej nabyte stają się już niemodne. Zysk jest więc pochodną zmian mody. Przekazy medialne kierowane do określonych grup konsumenckich mają kreować ludzkie pragnienia. Jak zauważa W. Wątroba „w coraz większym stopniu moda jest popularyzowana przez obrazy medialne pokazujące styl życia realnych i wirtualnych bohaterów ponowoczesnej rzeczywistości”.¹³ Głównym celem mediów jest konieczność stymulacji zmian mody i wymiany osób ją kreujących. Częste zwroty w trendach wzmacniają w konsumentach potrzebę kupowania nowych produktów.

Każdy chce być modny, a w rezultacie pożądanym i aprobowanym społecznie. Moda daje szansę odwiecznym marzeniom człowieka – by poczuć się kimś innym, niż jest się w rzeczywistości, by należeć do elity ludzi uznanych i cenionych, by mieć władzę. Moda staje się narzędziem manipulacji, a środki jakich używa, stają się coraz bardziej wyrafinowane – są nimi wyżej już wspomniana reklama i wyobrażeniowe kuszenie. Trend ma charakter refleksyjny: nie przedmiot, ale nazwa wywołuje pożądanie, nie marzenie, ale sens prowadzi do sprzedaży.

Ubiór wpływa na procesy strukturyzacji społeczeństwa, odzwierciedlając przy tym wytworzone już struktury. Ciągłe dążenie za modą to jeden ze sposobów budowania tożsamości i podnoszenia samooceny. Współcześnie staje się kluczowym elementem decydującym o autopercepcji i obrazie „ja” przedstawionego innym.¹⁴ Można by rzec, że mamy tyle tożsamości do wyboru, ile wypełnionych wieszaków w szafie. Ludzie postrzegają innych, na podstawie tego, co mają na sobie. Nie można włożyć na siebie wszystkich swoich ubrań naraz, aby zapobiec społecznym odruchom definiowania i etykietowania. Można natomiast „codziennie zakładać na siebie co innego, codziennie wdziawać inną tożsamość, codziennie naśladować kogoś innego i brać garściami z niewyczerpanego, kipiącego rezerwuaru stylów”.¹⁵ Jest to pewien rodzaj wolności – wolności przez ucieczkę od społecznego etykietowania, wolności przez

¹³ WĄTROBA, W.: *Spółczesność konsumpcyjna*, s. 147.

¹⁴ TOMCZYK, J.: Konsumpcjonizm, moda i sfera publiczna. Interferencyjność zjawisk – próba dekonstrukcji. In: *Spółczesność konsumpcyjna*, s. 255.

¹⁵ *O rzędach mody*, s. 15.

udawanie innych ludzi, co prowadzi do obniżenia skuteczności kontroli społecznej.

Kultura konsumpcyjna łączy się więc z ciągłym wyzbywaniem zdolnych do noszenia ubrań i kompulsywnym kupowaniem nowych. Wzajemne jej przenikanie z modą świadczy o tendencji rozwoju społeczeństw, akceptujących chwilową przyjemność, swobodę wyboru, a wręcz „kult wybierania”.

Centra handlowe – świątynie konsumpcji

Centra handlowe dziś są charakterystyczną częścią nie tylko wielkich metropolii, ale też miast średniej wielkości. Nastąpiło również przesunięcie lokalizacji centrów handlowych z obrzeży miast do ich centrum, przykładem mogą być Złote Tarasy w Warszawie. Ma to zapobiec migracji mieszkańców na obrzeża miast i zatrzymanie ich w śródmieściach. Niektóre centra handlowe swą architekturą przypominają miasta – stanowią miasto w mieście, za przykład może posłużyć Stary Browar w Poznaniu. Wyodrębniony jest tam główny plac (czyli rynek), plan ulic i drogowskazy wskazujące właściwy kierunek. Spacerując ulicami tego sztucznego miasta, można odnieść wrażenie, jakby rzeczywiście przemierzało się ulice, gdyż otaczają nas kamienice, okna, na których są namalowane kwiaty i zmieniające się krajobrazy witryn sklepowych.¹⁶

Galerie handlowe to nie tylko miejsca, w których się kupuje, ale też przestrzeń, gdzie się bywa. Spędza się tam czas, a dodatkowo można dostać trochę rozrywki i pop-kultury. Są to również miejsca, które się zwiedza. Stanowią atrakcję samą w sobie. Te „mekki” masowego handlu stają się celem pielgrzymek turystów¹⁷. Stanowią też główny punkt weekendowych wyjazdów. Wiele rodzin spędza weekendy na robieniu zakupów w hipermarketach. Centra handlowe posiadają specjalną ofertę dla rodzin. Dla małych dzieci przygotowane są bawialnie, dzięki którym rodzice mają czas na spokojne zakupy, a po ich dokonaniu mogą zjeść wspólny obiad w pasażu handlowym. Urządza się w nich występy popularnych gwiazd oraz promocje książek z udziałem pisarzy. Centra

¹⁶ SZUL, E.: *Spacer w centrach handlowych. Przymus czy atrakcja?*, In: CZAS UKOI NAS? *Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*. W. Muszyńskiego (red.), Toruń, 2008. s. 50.

¹⁷ DZIURA, M.: *Świątynie konsumpcji – Implozja granic*. In: *Spółczesność konsumpcyjna*, s. 182.

handlowe starają się udowodnić, że nie są tylko miejscem konsumpcji, ale bezpiecznym schronieniem dla całych rodzin. Rodziny często udają się do centrum handlowego, gdyż nie mają innego pomysłu na spędzenie wolnego czasu. Rośnie liczba konsumentów, wpadających w pułapkę kupowania. Zaczynają kupować jedynie dla przyjemności, często rzeczy niepotrzebne tylko po to, aby sprawić sobie radość samym faktem kupna.

Przyglądając się konsumentom przybyłym na otwarcie centrum handlowego, można zaobserwować owładnięty szaleń kupowania tłum, w którym ludzie przepychając się wzajemnie, wbiegają do sklepu tak, jakby towaru miało zabraknąć. Ta sama sytuacja ma miejsce gdy w sklepach pojawiają się wyprzedaże lub promocje, wówczas konsumenci potrafią czekać na otwarcie sklepu nawet całą noc. Rodzi się specyficzna społeczność centrów handlowych. Do galerii przychodzą uczniowie opuszczający zajęcia szkolne, młodzi ludzie mający nadmiar wolnego czasu oraz osoby starsze czujące się bezpiecznie za murami centrum, gdzie nie zmienia się pogoda, jest miejsce na spacer i ławki do odpoczynku. Pojawiają się w nich przypadkowe osoby, ale również stali bywalcy. Większość osób odwiedza centra handlowe w celu oglądania i spacerowania. Każdego dnia centra handlowe odwiedzają tysiące spacerowiczów. Wałęsanie w celu oglądania towarów z powodu nadmiaru wolnego czasu, aby zdobyć informacje bez intencji zakupu określa się mianem shoppingu.¹⁸ Narząd wzroku spacerujących konsumuje materialne obrazy i doznania. Taki konsument nie idzie tylko na zakupy, on spaceruje pośród artystycznego świata marzeń pokazanego w galeriach handlowych, spotyka znajomych, słucha, wącha, smakuje.¹⁹ Przez shopping uwidacznia się nieproduktywność ludzi, ich brak racjonalności.

W ten sposób powstaje charakterystyczny typ konsumenta w centrum handlowym – spacerowicz. Wiele na ten temat pisze Z. Bauman, który zauważa, że „spacerowicz jest przechodniem wmieszanym w tłum, ale do niego nienależącym, widzącym, ale niewidzianym. Spacer daje mu poczucie wolności, zaś warunkiem wolności jest powierzchowność kontaktu, zgoda na to, aby nie zrywać opakowań i nie zapuszczać wzro-

¹⁸ BYŁOK, F.: Model społeczeństwa konsumpcyjnego. In: *Konsumpcja – istotny wymiar globalizacji kulturowej*. A. Jawłowskiej, M. Kempnego (red.), Warszawa, 2005. s. 241.

¹⁹ Tamtęż, s. 241.

ku poza to, co wystawiono na pokaz. Spacerowicz jest osobą anonimową, nienawiązującą kontaktów z innymi. W świecie spacerowicza człowiek jest wyłącznie ekranem. Przechadzka spacerowicza łączy w sobie pełnię i pustkę wolności. Jest twórcą, reżyserem, zaś przechodnie są aktorami”.²⁰

Porównanie centrów handlowych do „świątyń konsumpcji” wynika z ich podobieństwa do świątyń religijnych pod względem okazałości, magiczności i niesamowitości. Idąc za słowami J. Fiske, w centrach handlowych panuje podobna atmosfera jak w kościele w czasie nabożeństwa, z tą różnicą, że zamiast w sakramencie ofiary ludzie uczestniczą w rytuale konsumpcji.²¹ Patrząc na centrum handlowe z perspektywy „świątyni” trzeba zwrócić uwagę na magiczność tego miejsca, potrzebną do przyciągnięcia konsumentów, aby praktykowali swą „konsumencką religię”. G. Ritzer pisze: „Aby przyciągnąć coraz to więcej konsumentów, muszą one oferować – albo przynajmniej sprawiać wrażenie, że oferują – coraz bardziej magiczne, fantastyczne, urzekające miejsca konsumpcji”.²² W. Sitek zauważa, że „konsumpcja uległa sakralizacji, a hipermarkety to katedry społeczeństwa konsumpcyjnego. Dotykanie towarów przebywanie w ich świecie, możliwość wzięcia ich do ręki i odkładania z powrotem na półkę – to sakralny rytuał”.²³ I choć ta wypowiedź dotyczy hipermarketów, łatwo odnieść ją również do centrów handlowych, które stoją nieco wyżej pod względem organizacji i wielkości.

Centra handlowe przyciągają klientów magicznym otoczeniem i zachęcają, by wydawali więcej pieniędzy, niż powinni. Umożliwiają zaspokojenie sztucznych, pozornych, wykreowanych przez człowieka potrzeb, które powstają w wyniku naśladownictwa lub snobizmu. Odwiedzający galerie spacerowicze uzależniają się od przebywania w takich miejscach i stale do nich powracają. „Świątynie konsumpcji” kuszą rosnącą liczbą atrakcji, tym samym zniewalając konsumentów, którzy ulegają spirali samonapędzającej się konsumpcji, co prowadzi do maksymalizacji sprzedaży i zysku centrów handlowych.

²⁰ BAUMAN, Z.: *Dwa szkice o moralności ponowoczesnej*. Warszawa, 1994. s. 21 – 36.

²¹ FISKE, J.: *Reading the Popular*. In: MAKOWSKI: *Świątynia konsumpcji. Geneza i społeczne znaczenie centrum handlowego*. Warszawa, 2004. s. 64.

²² RITZER, G.: *Magiczny świat konsumpcji*. Warszawa, 2001. s. 23.

²³ CZWOJDREK, A.: *Sacrum w sklepie*. Rozmowa z prof. W. Sitkiem In: *Gazeta Wyborcza Wrocław*. 26 listopada 1999, nr 276, s. 10.

Pojęcie mcdonaldyzacji stworzył i rozpowszechnił amerykański socjolog G. Ritzer. Tworząc swą teorię opierał się na pracach M. Webera i jego poglądach o racjonalizacji. Niemiecki socjolog przeczuwał, że systemy racjonalne są nieludzkie i zniewalają. Twierdził, że kiedy systemy racjonalne zapanują nad naszym życiem stwierdzimy, że znaleźliśmy się w żelaznej klatce racjonalności, której nie będziemy potrafili otworzyć.²⁴ Racjonalność będzie nieracjonalna. Dla Webera model racjonalizacji stanowiła biurokratyzacja, natomiast takim paradygmatem dla Ritzera jest właśnie mcdonaldyzacja.

Mcdonaldyzacja to „proces, który powoduje, że w coraz to nowych sektorach społeczeństwa Stanów Zjednoczonych, a także reszty świata zaczynają dominować zasady działania baru szybkich dań”.²⁵ Mcdonaldyzacja wpływa na sposób w jaki zdobywamy wykształcenie, pracujemy, spędzamy wolny czas, odnosimy się do rodziny, oddziałuje więc na każdą sferę ludzkiego życia.²⁶

Opis mcdonaldyzacji zawiera cztery główne wyznaczniki:

- Sprawność – w społeczeństwie ciągle gonionym przez czas, błyskawiczne usługi są pożądane.
- Wymierność – polega na przywiązywaniu szczególnej wagi do ilościowych cech sprzedawanych produktów (wielkości porcji, ceny) i świadczonych usług (czasu oczekiwania na produkt).
- Przewidywalność – zmcdonaldyzowane produkty i usługi są takie same o każdej porze i w każdym miejscu na świecie.
- Sterowanie – możliwość manipulacji pracownikami i klientami, a wszędzie gdzie to możliwe, ludzka praca zastępowana jest technologią.²⁷

Rozwój mcdonaldyzacji doprowadził do sytuacji, w której konsumenci traktują wszystko jako dobro do nabycia. Wszystko ma wartość, do momentu gdy daje przyjemność, wszystko można zastąpić czymś nowym. Relacje interpersonalne traktowane są instrumentalnie. Gdy na rynku pojawia się nowy produkt, stary automatycznie traci znacze-

²⁴ RITZER, G.: *Makdonaldyzacja społeczeństwa*. Warszawa, 2003. s. 48-54.

²⁵ Tamteż, s. 14.

²⁶ KUSIO, U.: Mcdonaldyzacja starości czyli rynek wobec starzenia się społeczeństw. In: *Nowa ekonomia a społeczeństwo*. Tom II, pod red. S. Partyckiego, Lublin, 2006. s. 432.

²⁷ RITZER, G.: *Makdonaldyzacja*, s. 30-35.

nie. Konsumpcja nie polega na posiadaniu, ale nabywaniu nowego w jak najszybszym tempie.²⁸

Dzięki szybko rosnącej liczbie barów szybkich dań, problemem w społeczeństwie staje się nadwaga. Człowiek czerpie hedonistyczną radość z jedzenia. Duża ilość barów szybkich dań i niechęć do wysiłku fizycznego sprzyja nadmiernemu spożywaniu, co powoduje wzrastający odsetek osób otyłych. W społeczeństwie osoba z nadwagą jest postrzegana jako nieatrakcyjna zarówno pod względem wyglądu, jak również osobowym, co przesądza o nieatrakcyjności interpersonalnej. Niemożność dorównania innym, poczucie niższości staje się przyczyną cierpienia, wywołuje poczucie winy, ale może też prowadzić do ucieczki od problemów w jedzenie. Taki styl życia nie prowadzi do harmonijnego rozwoju psychicznego. Przywiązanie do dóbr materialnych i korzystanie z nich bez umiaru nie zaspokaja potrzeb psychicznych człowieka oraz nie sprzyja kształtowaniu pozytywnych relacji interpersonalnych.

Podsumowując, należy podkreślić, że coraz częściej traktuje się kulturę w kategoriach towaru, wraz z jej dobrami, wartościami i normami, postrzeganymi w kategoriach produktów. Skutkuje to powierzchownością i sprowadzaniem kultury do półki w supermarkecie. Coraz łatwiej podchodzi się do treści kulturowych, m.in. do religii czy ubierania się. Utowarowieniu kultury towarzyszy hedonizm. Supermarketyzacja kultury zaczyna dotyczyć tak trwałych sfer jak religia. I choć wydawałoby się, że supermarket oznacza wcielenie wolności, w rzeczywistości powoduje on jedynie powielanie tych samych wzorców.²⁹

Zakończenie

Próbując wykazać, że kultura współcześnie stanowi towar w społeczeństwie konsumpcyjnym skoncentrowano się na kilku jej głównych elementach: przywiązywaniu nadmiernej uwagi do mody, a co się z tym wiąże patrzeniu na drugą osobę przez pryzmat ubioru, centrach handlowych, które współcześnie stanowią „świątynie konsumpcji” i rozpowszechniającej się mcdonaldyzacji. Rozgłaszanie w mediach co jest

²⁸ KUSIO, U.: *Mcdonaldyzacja starości czyli rynek wobec starzenia się społeczeństw*, s. 432-433.

²⁹ JANISZEWSKA, D.: Kultura – rzecz gustu? In: *Kultura, media, teologia*. 2011, nr 4, s. 23.

obecnie na topie, konstrukcja centrów handlowych, w których wszystko znajduje się w jednym miejscu oraz działanie barów szybkiej obsługi prowadzą do tego, że ludzie kupują więcej. Współcześni konsumenci często nie potrafią odróżnić rzeczywistych potrzeb od tych wykreowanych. Przedmiot zaczyna pełnić ważniejszą rolę w życiu człowieka, niż druga osoba. Ludzie oceniają innych przez pryzmat tego, co posiadają. W rezultacie dochodzi do zaniku więzi międzyludzkich. Uznanie przez społeczeństwo konsumpcji jako wartości dominującej prowadzi do egoizmu i braku aktywności w sprawy społeczne. Centra handlowe wypierają małe sklepy i lokalne restauracje, czyli to co wcześniej kształtowało indywidualność i poczucie solidarności. Eliminuje się z życia ludzkiego zdolność do ofiary i wysiłku lub ogranicza się je do minimum. W centrum kultury znajduje się hedonizm i konsumpcja.

BIBLIOGRAFIA:

- BAUMAN, Z.: *Dwa szkice o moralności ponowoczesnej*. Warszawa, 1994.
- BAUMAN, Z.: *Życie na przemiał*. Kraków, 2004.
- BOGUNIA-BOROWSKA, M. - ŚLEBODA, M.: *Globalizacja i konsumpcja. Dwa dylematy współczesności*. Kraków, 2003.
- BREWER, J.: Was können wir aus der Geschichte der fruhen Neuzeit für die moderne Konsumgeschichte lernen? In: SIERGRIST, H. - KAEUBLE, H. - KOCK, J.: *Europäische Konsumgeschichte*. Frankfurt, 1998.
- BYLOK, F.: Model społeczeństwa konsumpcyjnego. In: *Konsumpcja – istotny wymiar globalizacji kulturowej*. A. Jawłowskiej, M. Kempnego (red.), Warszawa, 2005.
- CZWOJDREK, A.: Sacrum w sklepie. Rozmowa z prof. W. Sitkiem In: *Gazeta Wyborcza Wrocław*. 26 listopada 1999, nr 276.
- DZIURA, M.: Świątynie konsumpcji – Implozja granic. In: *Spółeczeństwo konsumpcyjne*.
- FEATHERSTONE, M.: Koncepcje kultury konsumentckiej. In: *Zachowanie konsumenta*. M. Lambkina, G. Foxalla, F. van Raaija (red.), Warszawa, 2001.
- FEATHERSTONE, M.: *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. Sage : London, 1995.
- FISKE, J.: *Reading the Popular*. In: MAKOWSKI: *Świątynia konsumpcji. Geneza i społeczne znaczenie centrum handlowego*. Warszawa, 2004.
- JANISZEWSKA, D.: Kultura – rzecz gustu? In: *Kultura, media, teologia*. 2011, nr 4.
- KUSIO, U.: Mcdonaldyzacja starości czyli rynek wobec starzenia się społeczeństw. In: *Nowa ekonomia a społeczeństwo*. Tom II, pod red. S. Partyckiego, Lublin, 2006.
- RITZER, G.: *Magiczny świat konsumpcji*. Warszawa, 2001.
- RITZER, G.: *Makdonaldyzacja społeczeństwa*. Warszawa, 2003.
- ROMANISZYN, K.: Konsumuję więc jestem? Kim właściwie? In: *Etyczny wymiar tożsamości kulturowej*. M. Flisa (red.), Kraków, 2004.
- SCHOR, J. B.: *The Overspent American. Why We Want We Don't Need*, New York: Harper Perennial 1999.

- SZLENDAK, T.: *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*. Wrocław, 2004.
- SZCZEPAŃSKI, J.: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa, 1967.
- SZLENDAKA, T. – PIETROWICZA, K. (red.): *O rządach mody i kulturze konsumpcji*. Wrocław, 2007.
- SZUL, E.: *Spacer w centrach handlowych. Przymus czy atrakcja?*, In: *CZAS UKOI NAS? Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*. W. Muszyńskiego (red.), Toruń, 2008.
- SZULICH, P.: Tożsamość kulturowa jednostki w społeczeństwie konsumpcyjnym. In: *Spółeczeństwo konsumpcyjne: Uwarunkowania społeczne i kulturowe*. D. Markowskiego, P. Setlaka (red.), Tarnobrzeg, 2008.
- TOMCZYK, J.: Konsumpcjonizm, moda i sfera publiczna. Interferencyjność zjawisk – próba dekonstrukcji. In: *Spółeczeństwo konsumpcyjne*.
- USUNIER, J. C.: *Marketing Across Culture*. Person Education Ltd., Harlow, Essex 2000.
- WĄTROBA, W.: *Spółeczeństwo konsumpcyjne w dobie globalizacji*. Wrocław, 2006.

Nauczanie społeczne Kościoła wobec kryzysu aksjologii i płynnej tożsamości

Mária Kardis –Jarosław Orkiszewski

Abstract: The contemporary world is experiencing profound shifts in values and identity, leading to what many describe as a crisis of axiology and fluid identity. This crisis reflects the increasing relativism in moral values and the growing instability in individual and collective identities. In response to these challenges, the social teaching of the Church offers a framework rooted in timeless principles that emphasize the dignity of the human person, the importance of community, and the common good. The Church's teachings propose a counter-narrative to the relativistic and fragmented views prevalent in modern society. By grounding moral values in the natural law and the teachings of Christ, the Church provides a stable foundation for individuals and communities to navigate the complexities of the modern world. Moreover, the Church's emphasis on the inherent dignity of each person offers a basis for resisting the pressures of identity fluidity, affirming instead the consistency and uniqueness of each human being created in the image of God. In addressing the crisis of axiology, the Church highlights the need for a return to objective moral values that transcend cultural and historical contexts. These values, articulated through doctrines such as the sanctity of life, the importance of family, and the principles of social justice, offer a coherent vision for human flourishing. The Church also advocates for the formation of consciences capable of discerning truth in a world often dominated by subjective interpretations and moral confusion. This abstract explores how the social teaching of the Church engages with and offers solutions to the contemporary crises of axiology and fluid identity. It will examine key papal encyclicals, Church documents, and theological reflections that provide guidance for living a morally coherent and identity-affirming life amidst the challenges of modernity. Through this exploration, it becomes evident that the Church's social teaching remains a vital resource for addressing the moral and existential uncertainties of our time.

Keywords: Axiology. Identity. Relativism. Church's social teaching.

Wokół podstawowych pojęć

Katolicka nauka społeczna wyróżnia dwie podstawowe skłonności zbiorowości ludzkich - dawanie i branie. Istnieje wiele dóbr i wartości, których jednostka nie może osiągnąć bez pomocy innych. Istnienie różnych wspólnot odzwierciedla niedostatek i potrzebę wzajemnego uzupełniania się, co skłania ludzi do wspólnej pracy na rzecz wszechstronnego roz-

woju i tworzenia wartości niezbędnych do życia. Charakter wspólnoty i zakres jej socjalizacji zależy od stopnia zaspokojenia potrzeb ludzkich. Wynika to z faktu, że jednostka ludzka jest ostatecznym podmiotem i celem życia społecznego. Z drugiej strony skłonność do dawania wynika z tego, że człowiek jako byt społeczny, odczuwa nie tylko potrzebę „brania”, ale także chęć angażowania się z innymi i ponoszenia za nich ofiar. Bez zaspokojenia tych potrzeb rozwój jednostki jest niemożliwy, ponieważ jednostki istnieją nie tylko dla siebie, ale także dla.¹

Konsekwencją przyjmowania i dawania jest tworzenie i wymiana wartości materialnych i duchowych, które stanowią dobro wspólne, stanowiące sumę warunków życia społecznego, które pozwalają bądź to grupom, bądź poszczególnym jego członkom, pełniej i szybciej osiągnąć ich własną doskonałość (KKK 1905-1906). Ludzie są twórcami i odbiorcami tych wartości, dlatego poprzez współpracę tworzą je i wykorzystują do doskonalenia i rozwoju. Wspólne wartości mają charakter osobowy, co oznacza, że są zorientowane na jednostkę ludzką, jej godność i prawa. Można to wyrazić następująco: wartości wspólne obejmują wszystkie te warunki życia społecznego, które na pewnym poziomie kulturowym umożliwiają pełny rozwój człowieka. To w ludziach jako członkach społeczności w pełni uchwycone jest znaczenie wspólnych wartości. Węzi wspólnoty zyskują na znaczeniu zwłaszcza w sytuacjach trudnych - w chwilach tragedii, cierpienia czy porażki. Ludzie, angażując się dla dobra innych, w zabezpieczanie dóbr i wartości swoich sąsiadów, mają swój własny udział w tych dóbr i wartości dzięki temu, że są to również ich własne dobra osobiste. Z tego rodzi się postawa otwartości na innych, której fundamentem jest poczucie wspólnoty i świadomość dobra wspólnego, będącego jednocześnie dobrem każdego z nas, motywując nas tym samym do osobistego działania na jego rzecz. Papież Jan Paweł II podkreślił wagę personalistycznego porządku we wspólnocie w swoim stwierdzeniu: „nie można istnieć w społeczeństwie bez poczucia wspólnoty, zaangażowania i przynależności, które powinny wynikać z wyznaczonych wartości, sympatii i odpowiedzialności za siebie nawzajem”. (Jan

¹ PIWOWARSKI, Wł.: *ABC Katolickiej Nauki Społecznej*. Pelpin, 1993. SKOROWSKI, H.: *Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej gospodarczej i politycznej*. Warszawa, 1996. BORUTKA, T., MAZUR, J., ZWOLIŃSKI, A.: *Katolicka nauka społeczna*. Częstochowa, 2004. s. 45. KALINOWSKI, M.: *Wspólnoty nadziei. Realizacja zasad współżycia społecznego w ruchu hospicyjnym*. Lublin, 2007.

Paweł II, 1986). Jednocześnie wspólnota nigdy nie jest celem samym w sobie, ale raczej służy swoim członkom. Decyduje o tym fakt, że tylko ludzie są niezależnymi istotami osobowymi. Każda społeczność wyróżnia się tym, że jej działania są zdeterminowane potrzebami człowieka. To zaspokajanie tych potrzeb kształtuje wielość, charakter i zakres działań społeczności. W ten sposób ochrona podmiotowości każdego człowieka łączy się z dbałością o właściwe wykorzystanie wsparcia ze strony społeczności, w której funkcjonuje jednostka.² Przedstawione personalistyczne ujęcie nauczania społecznego stanowi kontynuację paradygmatu rozwijanego przez papieża bł. Pawła VI. Encyklika *Populorum progressio* jest napisana z punktu widzenia integralnego rozwoju człowieka. Autor wskazuje w nim na antropologiczne, polityczne i ekonomiczne aspekty współczesnych problemów zaburzających tenże rozwój.³ W dokumencie tym papież określa współrzędne integralnego rozwoju człowieka i solidarnego rozwoju społeczeństwa. Na tych dwóch tematach opiera się struktura encykliki. W odniesieniu do rozwoju osobowości papież pisze: „Każda osoba jest wezwana do rozwoju, ponieważ każde życie jest powołaniem”. Od urodzenia człowiek otrzymał zestaw zdolności i cech, aby kiedyś wydać owoc. Wysiłkiem swego rozumu i swej woli każdy człowiek ma wzrastać w człowieczeństwie. Ma się on rozwijać w kierunku humanizmu transcendentnego, który daje mu największą pełnię (PP 42). Pierwszym i podstawowym motorem *sukcesu lub porażki* w rozwoju osobowym jest każdy człowiek dla siebie samego. Jest on bowiem obdarzony rozumem i wolną wolą, a te niosą ze sobą odpowiedzialność za jego własny rozwój. Głównym kryterium jakości rozwoju nie jest posiadanie większej ilości dóbr, ale bycie bardziej ludzkim (podnoszenie wartości ludzkich, których częścią, ale nie jedyną czy nawet decydującą, jest bezpieczeństwo materialne). Z tej definicji wywodzi się definicja rozwoju jako przejścia od warunków mniej ludzkich do warunków bardziej ludzkich dla każdego i wszystkich. W odniesieniu do kontekstu społeczeństwa ponowoczesnego, obraz rozwoju i przyczyny zaburzające go są wielorakie: - Linia dzieląca kraje biedne i bogate nie jest

² STRZESZEWSKI, CZ.: *Katolicka nauka społeczna*. Lublin, 1994 s. 512-513. PIWO-
WARSKI, W.: *Słownik katolickiej nauki społecznej*. Warszawa, 1993. s. 130-131. HÖFF-
NER, J.: *Chrześcijańska nauka społeczna*. Warszawa, 1999. s. 46-59.

³ Kompendium Nauki Społecznej Kościoła, nr. 98.

już tak wyraźna jak w czasach encykliki *Populorum progressio*. W wartościach bezwzględnych światowe bogactwo rośnie, ale rośnie też nierówność; - w krajach bogatych nowe grupy społeczne ubożeją i rodzą się nowe formy ubóstwa; - w najuboższych regionach, niektóre grupy cieszą się swego rodzaju superluksusem w próżny i konsumpcyjny sposób, który w niedopuszczalny sposób kontrastuje z sytuacją niehumanitarnej nędzy; - korupcja i nielegalność są niestety obecne w zachowaniu podmiotów gospodarczych i politycznych zarówno w krajach bogatych, jak i biednych; - wśród tych, którzy nie przestrzegają praw człowieka pracowników, są często duże międzynarodowe koncerny, ale także grupy z lokalną produkcją; - pomoc międzynarodowa często mija się z celem z powodu nieodpowiedzialności, która jest zakorzeniona zarówno w łańcuchu donatorów, jak i wśród odbiorców pomocy; - w niektórych biednych krajach utrzymują się wzorce kulturowe i normy zachowań społecznych, które spowalniają proces rozwoju (*Caritas in veritate* 22).

Św. Jan Paweł II odnosi integralny rozwój człowieka do zasady sprawiedliwości społecznej. Według niego, jedną z największych niesprawiedliwości współczesnego świata jest właśnie to, że stosunkowo niewielu jest tych, którzy posiadają bardzo dużo majątku, a bardzo wielu tych, którzy nie posiadają prawie nic. Niesprawiedliwość ta wynika ze złego podziału dóbr. Ci, którzy posiadają wiele, nie mogą dojść do prawdziwego bycia i rozwoju i dlatego mają błędną skalę wartości, a przeszkadza im w tym kult posiadania. Z drugiej strony, jest wielu, którzy posiadają niewiele lub nic - i oni również nie są w stanie rozwijać swojego podstawowego ludzkiego powołania, ponieważ są pozbawieni niezbędnych środków. Dowodzi to, że rozwój ma konieczny wymiar ekonomiczny, gdyż musi umożliwić jak największej liczbie ludności świata dostęp do dóbr niezbędnych dla pełnej samorealizacji człowieka (*SRS* 27-28).

Papież Franciszek w encyklice *Laudato si* pisze, że rozwój człowieka posiada bardzo wyraźny wydźwięk moralny i zakłada pełne poszanowanie osoby ludzkiej, przy jednoczesnym zwróceniu uwagi na świat przyrody i uwzględnieniu środowiska każdego człowieka. Według papieża, rozwój w naszych czasach jest pełen paradoksów. Z jednej strony, wysiłki naukowców i specjalistów, którzy próbują rozwiązać problemy spowodowane przez człowieka są godne pochwały i często podziwu. Z drugiej jednak strony, obserwując świat widzimy, że poziom ingerencji człowie-

ka nierzadko służy finansom i konsumpcjonizmowi, a w rzeczywistości powoduje, że ziemia, na której żyjemy, traci swoje bogactwo i piękno, stając się bardziej ograniczona i nijaka, podczas gdy rozwój technologii i oferty konsumenckiej postępuje bez ograniczeń. Wmawiamy sobie, że możemy zastąpić niepowtarzalne i jedyne w swoim rodzaju piękno innym, stworzonym przez nas (LS 34). Środki komunikacji mają przyczyniać się do nowego rozwoju kulturowego ludzkości, a nie niszczyć jej najgłębszego bogactwa. Prawdziwa mądrość, owoc refleksji, dialogu i wielkodusznego spotkania między ludźmi, nie może być osiągnięta przez nagromadzenie danych, które w końcu przytłoczą i zdeorientują człowieka, jak to jest w przypadku zanieczyszczenia umysłowego. Jednocześnie rzeczywiste relacje z innymi i wszystkie wyzwania, które z nich wynikają, są zastępowane przez komunikację zapośredniczoną przez Internet (LS 47). Pozwala to na dowolne dobieranie i eliminowanie relacji, tworzenie sztucznych emocji, które przywiązują raczej do urządzeń i ekranów niż do ludzi i natury. Dzisiejsze środki pozwalają nam komunikować się ze sobą, wymieniać wiedzę i uczucia. Ale też czasami uniemożliwiają nam bezpośredni kontakt oparty na bliskości, przyjaźni, radości i osobistego doświadczenia drugiej osoby. Dziś jednak nie możemy nie uznać, że prawdziwie ekologiczne podejście powinno stać się podejściem prospołecznym, które musi uwzględniać sprawiedliwość w debatach na temat środowiska, tak aby wołanie ziemi, ale również ludzi ubogich zostało usłyszane. Zamiast rozwiązywać problemy ubogich i myśleć o innym bardziej sprawiedliwym świecie, niektórzy proponują zmniejszenie liczby urodzeń. Nie brakuje międzynarodowych nacisków na kraje rozwijające się, które uzależniają pomoc gospodarczą od polityki w zakresie „zdrowia reprodukcyjnego”. Jednakże, jeśli prawdą jest, że nierówne rozmieszczenie populacji i różnice w dostępności zasobów stanowią przeszkodę w rozwoju i uzasadnionej eksploatacji środowiska, to trzeba również przyznać, że wzrost demograficzny można w pełni pogodzić z integralnym i solidarnym rozwojem. Obwinianie wzrostu demograficznego, a nie skrajnego i selektywnego konsumpcjonizmu, jest sposobem na uniknięcie stawienia czoła problemom (LS 50). Ocieplenie spowodowane ogromną konsumpcją w niektórych bogatych krajach znajduje odzwierciedlenie w najbardziej zagrożonych częściach, zwłaszcza w Afryce, gdzie rosnące temperatury w połączeniu z suszą mają kata-

strofalny wpływ na uprawy. Do tego dochodzą szkody spowodowane przez stałe i płynne odpady toksyczne, które są eksportowane do krajów rozwijających się, oraz zanieczyszczająca działalność firm, które robią w krajach słabiej rozwiniętych to, czego nie mogą robić w krajach, w których koncentrują swój kapitał. Papież Franciszek w tym kontekście pisze: „Stwierdzamy, że często działające w ten sposób firmy mają charakter wielonarodowy, że czynią tutaj to, czego im nie wolno w krajach rozwiniętych czy w tak zwanym Pierwszym Świecie. Zazwyczaj, kiedy zaprzestają działalności i się wycofują, pozostawiają wielkie szkody ludzkie i ekologiczne, takie jak bezrobocie, martwe wioski, wyczerpanie pewnych zasobów naturalnych, wylesienie, zubożenie lokalnego rolnictwa i hodowli zwierząt gospodarskich, kratery, zdewastowane wzgórza, zanieczyszczone rzeki i dzieła społeczne, których nie można już wspierać” (LS 51).

Integralny rozwój a zasady społeczne

Zwiększenie skuteczności udzielanego wsparcia społecznego ze strony Kościoła i instytucji może służyć realizacji wskazań dwóch zasad opisanych w katolickiej nauce społecznej - miłości społecznej i pomocniczości. W związku z realizacją zasady miłości społecznej, można by zapytać: co zrobić, aby wypełnić wskazania wynikające z zasady miłości społecznej. Ogólna odpowiedź jest taka, że norma ta dyktuje transformację stosunków i struktur społecznych w kierunku nadania im charakteru bardziej ludzkiego, to znaczy determinuje zarówno sposób funkcjonowania ludzi w życiu zbiorowym, jak i ich specyficzne działania wobec społeczności ludzkich. Dlatego miłość może być uznana za zasadę społeczną, jeśli wyznacza kierunek działań społecznych. Realizując tę normę, człowiek musi brać pod uwagę procesy społeczne, które ograniczają swobodę tego przedsięwzięcia, a także tworzyć struktury pozwalające na rozwój działań ad hoc.⁴

Według papieża Benedykta XVI, miłość społeczna jest siłą napędową prawdziwego rozwoju każdej osoby i całej ludzkości. Miłość jest nadzwyczajną siłą, która pobudza ludzi do odważnego i wielkodusznego zaangażowania się na polu sprawiedliwości i pokoju. Rozwój, dobrobyt społeczny, odpowiednie rozwiązywanie poważnych problemów gospodarczych

⁴ HERR, T.: *Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej*. Kraków, 1999. s. 67-97.

i społecznych, które dotyczą ludzkość, wymagają prawdy. Ale jeszcze bardziej potrzebują, aby ta prawda była miłowana, afirmowana i demonstrowana przez działanie. Bez prawdy, bez zaufania i miłości do prawdy, nie ma sumienia społecznego i nie ma odpowiedzialności społecznej. Działania społeczne są pochłaniane przez prywatne interesy i logikę władzy, co ma niszczące konsekwencje dla społeczeństwa zmierzającego ku globalizacji egoizmu, jak to ma miejsce obecnie (*Caritas in veritate* 1., 5).

Papież Franciszek pisze: „Miłość społeczna jest siłą zdolną wzbudzić nowe drogi podejmowania problemów współczesnego świata i głębokiego odnowienia od środka struktur, organizacji społecznych, systemów prawnych” (FT 183).

Realizacja przedstawionej normy przekłada się na różne postawy społeczne w określonych sytuacjach życiowych. Czasami będzie to miało formę solidarności rozumianej jako pielęgnowanie wspólnego dobra wspólnego. Innym razem przejawia się to w poświęceniu, ofiarowaniu czasu lub służbie bliźnim, a w innych okolicznościach przejawia się w zdolności do współpracy. Jednym z jej najważniejszych przejawów jest budowanie jedności i pojednania między ludźmi, grupami społecznymi i krajami poprzez wzajemne przebaczenie, zwłaszcza gdy w imię rzekomej niesprawiedliwości, inni są wielokrotnie niszczeni, zabijani, pozbawiani wolności lub okradani.⁵ I jak określa solidarność papież Jan Paweł II: „Nie jest więc ona nieokreślonym współczuciem czy powierzchownym rozrzewnieniem wobec zła dotyczącego wielu osób, bliskich czy dalekich. Przeciwnie, jest to mocna i trwała wola angażowania się na rzecz dobra wspólnego, czyli dobra wszystkich i każdego, wszyscy bowiem jesteśmy naprawdę odpowiedzialni za wszystkich. Wola ta opiera się na gruntownym przekonaniu, że zahamowanie pełnego rozwoju jest spowodowane żądzą zysku i owym pragnieniem władzy, o którym była mowa (SRS 38)”.

Jeśli chodzi o naukę społeczną Kościoła, można powiedzieć, że urzeczywistnianie zasady miłości społecznej spełnia trzy ważne funkcje: 1) przyjmowanie postawy miłosierdzia, 2) afirmację wspólnoty, 3) budowanie cywilizacji miłości.

Postawa miłosierdzia. Okazywanie miłosierdzia w kontekście miłości społecznej nadaje jej nowego wymiaru, czyniąc z niej nie tylko zewnętrz-

⁵ HERR, T.: *Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej* s. 69. STRZESZEWSKI, CZ.: *Katolicka nauka społeczna* s. 524-525

ne gesty pomocy, ale także niezbędną normę regulatywną w relacjach międzyludzkich. Ten duchowy akt pomiędzy tym, który okazuje dar, a tym, który go otrzymuje, jest wspólnym doświadczeniem, które prowadzi do stworzenia duchowej więzi, która łączy obie strony. Dzięki miłosiernej miłości odnajdujemy prawdziwe oblicze godności i wartości w bliźnich. Ta postawa bardzo wyraźnie pokazuje afirmację innych osób poprzez dobroć, braterstwo, pomocniczość, służbę, opiekę i odpowiedzialność, czyli akty dyspozycyjności i bezinteresowności dla dobra drugiej osoby. Dostępność oznacza możliwość oddania się drugiemu człowiekowi. Wyraża się poprzez stałą gotowość do bycia u boku drugiego i ofiarowania mu swojego życia. Bezinteresowność jest jednak skutkiem sytuacji, w której miłość nie ogranicza się tylko do jej ogólnej koncepcji, ale wyraża się poprzez określone akty służby na rzecz bliźniego, w szczególności tego, który znajduje się w poważnej potrzebie.⁶

Afirmacja wspólnoty. Miłość społeczna, dotycząca różnych wspólnot, opiera się na jej afirmacji, ponieważ wspólnoty stanowią wspólnoty osób. Istotna funkcja wspólnot wiąże się z tym, że człowiek rezygnuje ze swoich osobistych spraw i angażuje się w problemy wspólnoty. Przynależność do wspólnoty i działanie na jej rzecz prowadzą do powstania szczególnej więzi między członkami wspólnoty, która sama w sobie jest braterstwem międzyludzkim, motywującą wrażliwością na potrzeby innych, współlistnieniem, jednością celów i współdziałaniem w ich realizacji.⁷

Budowanie cywilizacji miłości. Znaczenie zasady miłości społecznej w kształtowaniu nowej wizji ludzkości wpływa z kilku przesłanek. Po pierwsze, pozwala uwolnić się od egoizmu i chęci zdobycia dóbr tylko dla siebie, dla dobra wspólnego wspólnoty. Po drugie, stwarza gotowość do pomocy, umożliwia ludziom służbę i czyni ofiary dla dobra siebie i swojej społeczności. Po trzecie, stanowi jednoczącą siłę, ponieważ budzi współczucie, łagodzi przeciwieństwa i ułatwia przebaczenie. Po czwarte, braterskie relacje międzyludzkie są zazwyczaj ukierunkowa-

⁶ TUROWSKI, J.: *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*. Lublin, 1994. s. 111. PIWO-WARSKI, W.: *Słownik katolickiej nauki społecznej* s. 41.

⁷ MAJKA, J.: *Etyka społeczna i polityczna*. Warszawa, 1993. BARTOSZEK, A.: *Człowiek w obliczu cierpienia i umierania. Moralne aspekty opieki paliatywnej*. Katowice, 2000.

ne na tworzenie większych społeczności, co prowadzi do ustanowienia powszechnego braterstwa między jednostkami.⁸

W katolickiej nauce społecznej zasada pomocniczości została zdefiniowana jako norma, która kształtuje jednostki jednostki w relacji do wspólnoty, a mniejszą wspólnotę w relacji z większą wspólnotą, przy czym jest to zależne od tego, że większe wspólnoty zapewniają uzupełniające wsparcie dla mniejszych społeczności oraz że wszystkie większe i mniejsze społeczności zapewniają komplementarne wsparcie dla istoty ludzkiej. Przedstawiona powyżej zasada ma swoje uzasadnienie w tendencji do życia we wspólnocie, którą charakteryzuje się „braniem” ze względu na prymat jednostki ludzkiej w relacji ze wspólnotą i pierwszeństwo mniejszych grup ludzi przed większymi. Jako taka zasada pomocniczości formułuje odpowiedzialność „z góry” i podmioty „z dołu” we wszelkiego rodzaju przejawach i formach życia wspólnoty.⁹

Podstawowym przesłaniem jej realizacji jest udzielanie wsparcia wszędzie tam, gdzie jest to konieczne. Nie musi to jednak być wsparcie stałe, a raczej wsparcie doraźne, które umożliwia jednostce lub grupie osób, które nie są w stanie samodzielnie osiągnąć swoich celów, dalsze samodzielne wykonywanie poszczególnych zadań po uzyskaniu niezbędnego wsparcia. Ze względu na element pomocniczości opisywanego wsparcia, nauka społeczna Kościoła katolickiego nazywa je „pomocą w samopomocy”. W związku z tym działania prowadzone przez większe i lepiej zorganizowane społeczności powinny uzupełniać wsparcie dla mniejszych i gorzej zorganizowanych społeczności, w których wszystkie społeczności - większe i mniejsze - są tworzone wyłącznie w celu wsparcia działań poszczególnych jednostek w tym procesie. ich rozwoju, tym bardziej, że żadna inna jednostka ani żadna społeczność nie może wykonać zadań jednostki. Ważne jest, aby podkreślić fakt, że ludzie tworzą życie społeczne nie po to, aby społeczności odbierały im autonomię i inicjatywy, ale aby wspólnoty mogły zapewnić im komplementarne wsparcie w zakresie celów, jakie jednostki chcą osiągnąć w życiu. I dlatego każda społeczność, która łączy ludzi, wdraża wspólne wartości w swoim autonomicznym zakresie działań. Z pozytywnej perspektywy zasada pomocniczości zakłada, że wszystkie wspólnoty powinny realizować

⁸ HÖFFNER, J.: *Chrześcijańska nauka społeczna* s. 56-57.

⁹ STRZESZEWSKI, CZ.: *Katolicka nauka społeczna* s. 512-513.

swoje zadania poprzez dobro wspólne. Im lepiej wykonają te zadania, tym bardziej wzrośnie wspólny dobrobyt tych społeczności, co z kolei przyczyni się do większej doskonałości jednostek ludzkich jako członków tych wspólnot. Dodatkową korzyścią będzie także rozwój wspólnego dobra społeczeństwa, a wraz z nim autentycznego porządku i celu społecznego.¹⁰

Zasada pomocniczości uznawana jest za normę prawną o fundamentalnym znaczeniu, mającą znaczenie dla różnych aspektów funkcjonowania wspólnot ludzkich, jako konsekwencję wypełniania trzech funkcji:¹¹ 1) poszanowania autonomii (funkcja gwarancyjna i ochronna), 2) wielowymiarowego wsparcia (funkcja wspierająca), 3) kształtowania zachowań społecznych (funkcja pedagogiczna).

Poszanowanie autonomii. Funkcja gwarancyjno-ochronna pojawia się przy akcentowaniu realizacji własnych celów, a co za tym idzie odpowiedzialności „oddolnej” za własny rozwój. Wspólnocie nie wolno odbierać „własnych zadań” jednostce ludzkiej, tak jak większa społeczność nie może odbierać zadań żadnej mniejszej społeczności. W ten sposób norma subsydiarności gwarantuje autonomię życia jednostek i małych wspólnot, a także chroni je przed zniewalającym i egzekwującym systemem głównych ram społecznych. Na gruncie analizowanej normy sformułowano postulat znajdujący się służbie władzy publicznej i polegający m.in. na utrzymaniu jej wykonywania w granicach jasno określonych kompetencji. Służba innym, która narusza prawa jednostek i mniejszych grup ludzi w autonomii, jest działaniem totalitarnym, które ostatecznie prowadzi do deptania godności i praw człowieka.¹²

Wielowymiarowe wsparcie. Zasada pomocniczości z jednej strony chroni autonomię życia jednostki i wspólnoty, z drugiej - wiąże się z interwencyjnym wsparciem „odgórnym”. Wsparcie większej społeczności ludzi można podjąć z dwóch głównych powodów. Przede wszystkim dotyczy to sytuacji, w której poszczególne osoby lub mniejsze jed-

¹⁰ *Caritas in Veritate* 47. PIWOWARSKI, Wł.: *Zasada pomocniczości w encyklice „Pacem in terris”*. Roczniki Teologiczno- Kanoniczne 12 (3) 1965. s. 77-94. PIWOWARSKI, Wł.: *ABC Katolickiej Nauki Społecznej*

¹¹ PIWOWARSKI, Wł.: *Kwestia społeczna w nauczaniu Jana Pawła II*. In. Osoba, Kościół, społeczeństwo. Ed. I. Dec. Wrocław, s. 333-342.

¹² HÖFFNER, J.: *Chrześcijańska nauka społeczna* s.56-57.

nostki nie są w stanie zrealizować powierzonych im zadań. Po drugie, dotyczy to działań, które mogą być podejmowane tylko przez większe organizacje społeczne, ponieważ tworzenie większych systemów jest konsekwencją tego, że ani jednostka, ani mała społeczność nie są do końca samowystarczalne. W innych okolicznościach nie powinno dochodzić do sytuacji, w której odbierane jest podstawowe prawo do realizacji własnych celów. Silniejsze społeczności są z jednej strony zobligowane do poznawania problemów trapiących ludzi w danym środowisku, z drugiej - powinny wspierać słabszych poprzez stymulowanie, wspieranie i koordynowanie ich działań z działaniami innych grup w celu osiągnięcia wspólnego dobrego.¹³

Kształtowanie zachowań prospołecznych. Niezwykle istotnym aspektem zasady pomocniczości jest jej funkcja pedagogiczna, która powinna być zaznaczona we wszystkich gałęziach funkcjonowania wspólnot ludzkich, w których ważne są takie atrybuty jak niezależność, inicjatywa, indywidualna aktywność, odpowiedzialność i demokratyzacja. Zasada pomocniczości wymaga również kształtowania postaw pluralistycznego społeczeństwa, którego celem jest wspólny dobrobyt. Wskazuje to na to, że autentyczne przekonania i sądy wartościujące członków danego społeczeństwa, świadczące o ich odpowiedzialności za dobro wspólne, powinny wpływać na porządek i zarządzanie życiem we wspólnocie.¹⁴

BIBLIOGRAFIA:

BARTOSZEK, A.: *Człowiek w obliczu cierpienia i umierania. Moralne aspekty opieki paliatywnej*. Katowice, 2000.

BORUTKA, T., MAZUR, J., ZWOLIŃSKI, A.: *Katolicka nauka społeczna*. Częstochowa, 2004.

Caritas in Veritate.

HERR, T.: *Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej*. Kraków, 1999.

HÖFFNER, J.: *Chrześcijańska nauka społeczna*. Warszawa, 1999.

KALINOWSKI, M.: *Wspólnoty nadziei. Realizacja zasad współżycia społecznego w ruchu hospicyjnym*. Lublin, 2007.

Kompendium Nauki Społecznej Kościoła, nr. 98.

MAJKA, J.: *Etyka społeczna i polityczna*. Warszawa, 1993.

PIWOWARSKI, W.: *Słownik katolickiej nauki społecznej*. Warszawa, 1993.

¹³ ZWOLIŃSKI, A.: *Zbiorowy obowiązek. Zarys katolickiej nauki społecznej*. Kraków, 2000. s. 94.

¹⁴ ZWOLIŃSKI, A.: *Zbiorowy obowiązek. Zarys katolickiej nauki społecznej*. Kraków, 2000. s. 142.

- PIWOWARSKI, WŁ.: *ABC Katolickiej Nauki Społecznej*. Pelpin, 1993.
- PIWOWARSKI, WŁ.: Kwestia społeczna w nauczaniu Jana Pawła II. In. *Osoba, Kościół, społeczeństwo*. Ed. I. Dec. Wrocław.
- PIWOWARSKI, WŁ.: *Zasada pomocniczości w encyklice „Pacem in terris”*. Roczniki Teologiczno- Kanoniczne 12 (3) 1965.
- SKOROWSKI, H.: *Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej gospodarczej i politycznej*. Warszawa, 1996.
- STRZESZEWSKI, CZ.: *Katolicka nauka społeczna*. Lublin, 1994..
- TUROWSKI, J.: *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*. Lublin, 1994.
- ZWOLIŃSKI, A.: *Zbiorowy obowiązek. Zarys katolickiej nauki społecznej*. Kraków, 2000.

Cieľ človeka nebo. Katechéza o význame modlitby za zomrelých pre stredoškolskú mládež¹

Martin Tkáč

Abstract: The contribution with a title: "Heaven, the goal of man. Catechesis about the importance of prayers for the departed for secondary school youth", points out the importance of parish and school catechesis about the death for the secondary school youth. The paper is based on the objective facts of biology as well as the empire of life. The study answers the questions: what is death? Why is there the reason to talk about it with secondary school youth? In the work, there is also dedicated the help to the suffering Church in purgatory through the prayers for the departed in Byzantine rite. The greatest emphasis is placed on the communion typical for this age category.

Key words: The wandering Church. The suffering Church. The Communion. Panikhida. The Experience.

Introdukcia do témy

Názov príspevku znie: *Cieľ človeka nebo. Katechéza o význame modlitby za zomrelých pre stredoškolskú mládež*. Prvá časť príspevku, v kresťanskej spoločnosti, by mala byť v poriadku a nevytvára žiadne špekulácie. A ozať cieľom každého človeka má byť nebo o to viac pre kresťana.² Druhá časť príspevku už vymedzuje publikum tejto témy pre stredoškolskú mládež, ktorá sa nachádza v kresťanskom prostredí. Rozprávať však o smrti stredoškolákom, znie trochu divne. Aby to tak nebolo, potrebujeme si odpovedať na dve otázky: 1. čo je smrť? a 2. prečo o nej hovoríť stredoškolákom? Príspevok v konečnom chápaní neponúka katechézu o smrti, ktorá je určená tínedžerom, ale zdôrazňuje dôležitosť tejto témy pre túto vekovú skupinu.

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu Inovácie v študijnom programe Probačná a mediačná práca formou e-technológií KEGA 043PU-4/2022.

² Iste, ateisticky svetonázor sa môže tomuto tvrdeniu priečiť. Napriek tomu, každý človek túži po šťastí, mať sa dobre, v prenesenom význame, môžeme tvrdiť, že túži po nebi, hoci to nemusí vnímať ako miesto, či stav posmrtného života.

Odpooveď na otázku: čo je smrť?

Ľudská existencia vo svojej obmedzenej a časovo limitovanej podobe, býva z filozofického hľadiska označovaná aj ako *existencia k smrti*. Pretože človek v priebehu života nevyhnutne smeruje k smrti, ktorú je možné z určitého pohľadu považovať za vyvrcholenie života. Smrť je teda zákonitý biologický jav, nevyhnutná súčasť života, v ľudskej spoločnosti častokrát tabuizovaná, rôznymi náboženstvami a rozličnými smermi vysvetľovaná, či zdôvodňovaná. Každý človek pritom zaujíma k smrti určitý postoj, ktorý sa môže vekom a životnými skúsenosťami meniť a ktorý je jasným vedomím do určitej miery potláčaný. Avšak človek stále ostáva jedinou bytosťou, ktorá si je vedomá nevyhnutnosti svojej smrti. Väčšina ľudí sa nebojí smrti ako takej, ale skôr utrpenia, bolesti, samoty bezmocnosti, ktoré smrti predchádzajú. Smrť má svoje definície v sfére medicínskej, právnej, filozofickej či náboženskej. Dialektické chápanie života a smrti je vyslovené v téze „*žiť znamená zomierať*“.³ A my by sme mohli doplniť, že zomieranie predpokladá život.

Definovanie smrti je teda v mnohých smeroch len uhlom pohľadu a tie sa navzájom prepájajú. Uvedieme preto len jednu definíciu a to z biologického hľadiska, kde sa smrť definuje ako „*nezvratné zastavenie všetkých životných pochodov, ich vzájomnej súhry, zánik činnosti všetkých buniek organizmu a definitívne prerušenie látkovej výmeny*“.⁴

Na tento zánik organizmu sa však môžeme pozeráť opäť z rôznych perspektív. No zhodnúť sa môžeme v tom, že smrť je považovaná za určitý cieľ. Smrť človeka je prirodzená súčasť kolobehu života, finálna fáza bytia. Ako povedal Sigmund Freud „*cieľ nášho života je smrť*“.⁵ Ale aj na tento cieľ sa dá pozeráť rôzne:

1. Smrť ako cieľ:
 - z túžby ukončiť trápenie na zemi (primárne chápaná túžba po ukončení bolesti, smrť sa chápe ako ukončenie existencie, teda po smrti už nič nie je)

³ Porov. BOBROV, N. a kol.: *Tanatológia a humánna tafonómia - etické a právne aspekty*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. s. 5.

⁴ BOBROV, N. a kol.: *Tanatológia a humánna tafonómia - etické a právne aspekty*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. s. 8.

⁵ Porov. MARTINKOVÁ, J. a kol.: *Mozgová smrť – medicínske aspekty, legislatívne normy v Slovenskej republike*. <https://www.neurologiepraxi.cz/pdfs/neu/2015/03/06.pdf>. (14.4.2021).

- túžba po lepšom mieste – „nebo“, bez pohľadu na konzekvencie
2. Smrť ako prechod do večného života

Odpoveď na otázku: prečo o smrti hovoriť stredoškólakom?

1. skúsenosť

a) Skúsenosť histórie

Naša nedávna história ako aj archeológia potvrdzujú, že človek vnímal smrť ako súčasť života. Zvyky, ktoré sa v akej takej podobe zachovali majú častokrát pôvod v predkresťanských zvykoch. Tie však boli v kresťanstve pretvorené a očistené od povier a mytológie. To prirodzené však zostáva a to je rozlúčka s nebohým. Naši predkovia totiž dbali skôr o to, aby sa s nebohým rozlúčili v dobrom a prichystali mu „spokojný život“ na tej pomyselnnej druhej strane. Preto vytvorili rôzne rituály, alebo magické úkony, ktoré mali duši nebožtíka pomôcť odísť a opustiť tento svet a už sa nevracať. Medzi také zvyky patrí napríklad otváranie okien v miestnosti, kde zomrel človek, aby duša vyletela von a neblúdila po dome; zastavenie hodín v dome, presne v čase smrti; zakrývanie všetkých zrkadiel, či odrazových plôch v dome, aby sa duša nevidela v odraze a aby sa nevrátila cez zrkadlo späť... V niektorých prípadoch šlo o rozsýpanie maku okolo nebohého. Obdarovanie nebohého predmetmi, ktoré mal rád a ktoré by mu poslúžili aj na „druhom svete“; vkladanie mincí do vrečka alebo na oči zomrelého⁶. Samozrejme ľudová zbožnosť, ktorá vychádza z prirodzeného náboženstva, tieto pohanské zvyky pretvárala a napríklad myšlienku nutnosti dať peniaz nebohému, aby mal s čím zaplatiť prievozníkovi na druhý breh, pretvorila, na poskytnutie platidla pre dušu, ktorá zaplatí sv. Petrovi pri nebeskej bráne. V niektorých častiach Slovenska sa však táto myšlienka pretvorila v ideu vyjadrenia vďaky nebohému za jeho prácu a službu počas života: pri dávaní mincí nebohému sa tak rozpráva text: „za tvoju prácu, zaslúžil si si plácu“. Samozrejme bolo by zaujímavé zistiť, prečo sa táto veta objavuje. Či sa ozaj jedná o nejaký zvyk, ktorý vyjadruje vďaku, alebo o vyjadrenie strachu, aby sa duša nevracala brať svoj podiel za prácu, či akési vyrovnanie sa s nebohým a vyplatenie ho z jeho majetku. Dnes je to veľmi ťažké určiť, pretože

⁶ Zvyk, ktorý praktizovali aj Židia. Verili, že ak má mŕtvy otvorené oči, tak jeho duša stále je spätá s týmto svetom a nedokáže prejsť zo sveta živých do sveta mŕtvych. Preto sa zosnulému museli oči zatvoriť a tak duša odchádzala do sveta mŕtvych – Šeolu. Porov. TRSTENSKÝ, F.: *Svet Nového zákona*. Svit : KBD, 2008. s. 155.

mnohé zvyky sú už pre dnešného človeka len zvykom bez obsahu. Ľudia ich opakujú len preto, lebo sa to robilo.

Medzi gréckokatolíckmi sa praktizovalo i praktizuje takéto sprevádzanie nebohého na jeho poslednej ceste spravidlať takýmto spôsobom: Ak zomrie člen gréckokatolíckeho spoločenstva oznamuje sa to kňazovi, ktorý potrebuje pre ďalšie kroky aj potvrdenie od lekára o smrti človeka. Správa o smrti sa potom šíri aj prostredníctvom zvonenia zvonov – umieračikom.⁷ Tu sa už miestne spoločenstvo dozvedá o smrti. Keď zomrel človek doma, tak sa s veľkou úctou, domáci alebo susedia postarali o telo nebohého: umyli a vystreli ho.⁸ K zomrelému sa prichádzali ľudia modliť, spomínať a oplakávať. Oplakávanie zabezpečovali tzv. plačky, skúsené ženy. Mnohokrát boli tieto lamentácie skôr prejavom miestnej kultúry ako emočného prežívania. Toto sa dialo najmä počas večerných hodín, čo súviselo s poverami, že nebožtík nemôže zostať sám, lebo sa bojí. Niektorých oblastiach sa hrali hry napr. karty, ale aj iné hlučnejšie, aby odstrašili zlé sily. Cirkev samozrejme s takýmto praktikami nesúhlasila, preto sa nariaďovalo, aby sa pri mŕtvom modlilo. A ak už sa mŕtvy strážil (vartoval), tak nech sa vytváralo modliace sa spoločenstvo. Treba dodať, že často v jednom dome bola pri mŕtvom modlitba v inej miestnosti sa hrali karty a popíjal alkohol.

V dnešnej dobe už kňaz prichádza len v čase konania pohrebu. Ak je v danej obci dom smútku (dom nádeje⁹), tak všetko sa odohráva v ňom a nad hrobom. Samotné domy smútku síce slúžia spoločenstvu, no v prvej myšlienke mali byť nezávislé od Cirkvi, v určitom zmysle „neutrálnymi“ priestormi, nakoľko boli určené aj na občianske, necirkevné obrady. Nemali byť teda religiózne vyhranené, dokazuje to aj miestami absentujúca náboženská symbolika, čo však nebol na druhej strane všeobecne dodržiavaný úzus. Hlavnými dôvodmi ich výstavby bola snaha oddeliť mŕtveho od živých, napomôcť preklenúť najkritickejšie obdo-

⁷ Zvonenie zvonov malo podľa povery zabrániť diablovej dostať sa k mŕtvemu a dať signál sv. Petrovi pri nebeskej bráne.

⁸ V dávnejšej dobe tak zomrelý zostával vystretý, prichádzal hneď kňaz a konal modlitby skôr, ako bolo telo uložené do rakvy. Počas troch dní bolo telo nebohého vystreté voľne, nie v truhle alebo na prelome 19./20. stor. vystavené v rakve v dome.

⁹ Premenovanie týchto objektov na domovy nádeje, vyjadruje myšlienku, že pozostávajú majú nádeje, že ich zomrelý je na lepšom mieste. Ale zároveň vyjadruje aj pranie pozostalých pre zomrelého, aby sa nebožtík na lepšom mieste (nebo).

bie pri úmrtí člena rodiny, spoločnosti. Mali zlepšiť situáciu pozostalých, ktorí sa ocitli v dome s telom mŕtveho. Na zavádzania domov smútku do života pôsobilo v minulosti niekoľko faktorov: 1. zvyšujúce sa nároky na hygienu, 2. neúnosnosť mať mŕtveho počas troch dní doma, 3. zachovanie súkromia pre pozostalých, 4. zlepšujúce sa materiálne podmienky domácností nábytkom, kobercami a i., 5. proticirkevne naladená štátna moc, 6. skrátenie času pohrebu... Hlavným zámerom pri zavádzaní týchto domov (objektov) do života lokalít bolo oddeliť živých od mŕtvych. Vznikol smútočný priestor vyhradený aktuálnemu zosnulému, pričom nahradil obradovú a symbolickú funkciu domu v čase pohrebných obradov.¹⁰ Tento malý exkurz do minulosti nášho územia dosvedčuje, že deti a najmä stredoškólači už minimálne vedeli o smrti viac ako dnes niektorí dospelí a odovzdávanie tradície i zvykov ukazuje na úctu a pietu v čase smrti.

b) vlastná skúsenosť

Vyššie špecifikované dôvody oddaľovania smrti a života sa postupne prejavili. Na tomto mieste spomenieme aj jednu zo skúseností nedávnych dôb. Keď som mal asi 14 rokov a chodieval som miništrovať na pohreby, tak mi moja učiteľka povedala, že je priskoro pre mladého človeka stretať sa so smrťou. Že mladý človek ako ja, by mal najprv chodiť po zábavách, svadbách, krstoch a nie po pohreboch. Učiteľka bola veriacca. A určite mala z časti pravdu, lebo k mladosti akosi prináleží život. Už vtedy sme si ako mladí chlapci uvedomovali, že človek sa bojí smrti, ba dokonca ju vytláča zo svojho života, akoby smrť bola len niečím nepríjemným. Samozrejme touto skúsenosťou nepopierame, že smrť prináša bolesť, smútok a nevyučujeme, že smrťou môže byť človek traumatizovaný.

c) skúsenosť z dnešnej doby

Film.

V roku 2018 vznikol dokumentárny film, inšpirovaný skutočnými udalosťami: *Kto je ďalší?* Priniesol diskusiu o rôznych témach, ktoré sa rozvíjali v troch príbehoch. Jednou z tém bola aj samovražda. Tá bola

¹⁰ Porov. JÁGEROVÁ, M.: Domy smútku vo vidieckom prostredí. <https://www.pohreb-nictvo.sk/domy-smutku-vo-vidieckom-prostredii/>.

v prvom vykreslenom príbehu ukázaná ako nedokonaná. Išlo o následok šikany na mladej študentke, rapperke Aless, ktorá nevidela svoj zmysel života a tak sa uchýlila k samopoškodzovaniu a potom siahla po samovražde, ako po prostriedku, ktorý ju zbaví prežívanej bolesti. Smrť sa pre ňu stala definitívou. Pokus nevyšiel a následná psychologická pomoc ju priviedla do projektu, ktorý spočíval vo vydávaní svedectva medzi jej rovesníkmi. Rozpráva o šikanovaní na školách i o tom, ako voči nej bojovať. Pohľad na smrť ako riešenie sa zmenil. Smrť bola ukázaná ako neriešenie a prekonanie samovražedných myšlienok ju priviedlo k pomoci mládeži. V poslednom príbehu išlo o inšpiráciu životom Amandy Todd, u ktorej v dôsledku šikany a sexuálneho zneužívania došlo k samovražde a svoj príbeh zverejnila prostredníctvom videa na YouTube kanály. Amanda spáchala samovraždu v priamom prenose. Príbeh bol o to ťažší, že pochádzala z kresťanskej rodiny. No film ponúkol z veľkej časti jej smrť ako východisko z ťažkej situácie, keď Amandu v závere ukazuje ako super hrdinku, ktorá lieta po oblohe. Film teda zhmotnil myšlienku, že už je jej lepšie. Na to sa spustila veľká vlna kritiky zo strany psychológov, ktorí vyčítali tvorcom, že to môže nabádať mladého človeka k podobným riešeniam ich problémov.¹¹ Na tomto mieste nechceme poukázať na to, či tvorcovia alebo kritici filmu mali pravdu, ale zdôrazňujeme skutočnosť, že takéto „rýchle riešenia“ aj dlhšie vlečúcich sa traum, sú aj medzi mládežou prítomné.

Koronakríza.

Skúsenosti „koronakrízy“ tiež ukazujú, že aj mnohí tínedžeri vo zvýšenej miere v danom období sa vo väčšej miere obracali na linky pomoci a trpeli depresiami, bezmocnosťou a samopoškodzovaním. Niektorí odborníci zastávajú názor, že tento „čas kovidu“ zasiahol tak veľmi hlboko do života a vývoja mladých ľudí, že i dnes žneme jeho následky. V Slovenskej republike sa pod gesciou Ministerstva vnútra spustila na internete kampaň pod názvom *Prevenia samovrážd na internete*. Pomoc spočíva v zachytávaní jednotlivcov, ktorých sa snažia odvrátiť od negatívnych myšlienok, ktoré považujú smrť ako cieľ.¹²

¹¹ Porov. *Vyjadrenia psychológov k filmu „Kto je ďalší?“* <https://chcemsazabit.sk/dokin-prichadza-novy-film/> (10.03.2021).

¹² Porov. *Prevenia samovrážd na internete*. <https://ipcko.sk/prevenia-samovrazd-na-internete/> (10.03.2021).

Ponuka katechézy

Pri zodpovedaní položených otázok, ktorých odpovede vychádzajú z objektívnych faktov ako aj z rôznych skúseností, vyplýva, že smrť je veľmi blízko okolo nás a dotýka sa aj stredoškolskej mládeže. Práve tá, sa často dostáva k myšlienkam na smrť a to pri surfovaní po internete, zábavnom priemysle alebo aj ako súčasť života v rámci neustálych negatívnych správ, v dobe koranakrízy napr. aj o počte obetí na covid 19. Práve táto veková kategória je konfrontovaná so svojimi snami, predstavami o sebe alebo čo si o nich myslí okolie. Vchádza do života, ktorý nevie ešte žiť a stráca ho. Bolesť a samota i život, ktorý žije sa zdá byť horší ako umieranie. Taktiež svedectvo generácie ich rodičov, ktorí odsúvajú či ukazujú starobu svojich rodičov ako nedôstojnú alebo zaťažujúcu, degraduje dôstojnosť smrti ako prechodu do večného života. Mladý človek sa tak nestretá prirodzene so smrťou a dôstojným umieraním v rodine, ale „iba“ s mŕtvym telom, o ktoré sa treba podľa zákona postarať. Stráca sa dôstojnosť života a tým aj dôstojnosť umierania a zo smrti sa stáva cieľ bez dôstojnosti. Minimálne psychológia si uvedomuje tento patologický jav a snaží sa pomôcť. No ako zmeniť človeku pohľad? V prvom rade záujmom o človeka a to je pre tínedžera prvoradá. Tu je miesto pre katechézu, ktorá vychádza zo skúsenosti života aj v oblasti smrti. Tá sa môže opierať o Božie slovo, ktoré smrť neukazuje ako cieľ, ale ako prechod do života večného alebo do ne-života. Teda existencie bez šťastia, bez Boha. Zároveň nám ukazuje Krista, ako toho, ktorý sa stretával so smrťou, nevyhýbal sa kontaktu s ňou, či dokonca svojimi zázrakmi ukázal, že smrť nie je definitíva.

Veď aj sám Ježiš zaplakal nad smrťou Lazára (porov. Jn 11), prišlo mu ľúto matky i Jairusa, ktorí prišli o svoje deti. (porov. Mk 5, 22nn; Lk 7,11- 17). Aj preto týchto mŕtvych kriesi. A aj on sám pred svojou smrťou v modlitbe prosí Otca, aby od neho, ak je to možné, odňal tento kalich, hoci dodáva, že nech sa deje všetko podľa Otcovej vôle. (porov. Mk 14,36) Teda vidíme, že smrť nie je nič príjemné, ale nie je mimo Kristovho života. On sám vstáva z mŕtvych a sám na sebe ukazuje, čo čaká aj nás.

Spoločenstvo nie je iba ponuka

„Termín socializácia je odvodený z latinského socius, čiže „spoločník“ alebo „priateľ“. Z toho vychádza aj premisa tohto termínu, nakoľko sa

jedná o proces úspešného včleňovania každého jedného človeka do spoločenskej komunity, ktorá ho obklopuje a ktorá má špecifickú kultúru. Dá sa povedať, že je to proces nielen celospoločenský, ale je rovnako aj celoživotný, pretože každý jedinec si okrem iného osvojuje špecifické ľudské formy správania, vlastného konania, myslenia a cítenia, hodnotového systému, ale i jazyka a kultúry a to viac menej počas celého života. Je procesom, ktorý sa dialekticky spája s celoživotným vytváraním vlastnej osobnosti, hovoríme o personalizácii.¹³ Práve toto psychologicko-sociologické hľadisko napomáha k pochopeniu nutnosti spoločenstva. O to viac vo veku, ktorý je charakteristický pre jeho budovanie a mohol by sa označiť za základnú črtu „náštročných“. Stredoškólači tak vnikajú viac do života, no s ním súvisí téma smrti.

Jednou z možností ako meniť pohľad stredoškólačov na smrť vo farnosti alebo v škole je ukázať na spoločenstvo. Vysvetľovať to v pravde a láske. Poukázať na to, že Cirkev nerobí psychologické poradenstvo, hoci aj to môže byť výsledkom jej konania, a neponúka iba pomoc tým, ktorí umierajú alebo iba pochováva, aby bola zabezpečovateľkou akej-takej dôstojnosti pohrebu. Ale Cirkev sa neustále modlí za svojich členov a to aj za umierajúcich, ale aj už za zomrelých. Vytvára tak jedinečné miesto a spolupatričnosť. Cirkev je spoločenstvo svätých, ktoré zahŕňa veriacich všetkých národov a čias, žijúcich a oslávených. To je cirkev putujúca na zemi, blažených v nebi a duší v očistci. Nazývame ju aj mystické telo Ježiša Krista. Jeho údy sú pospájané láskou a vzájomnou pomocou. Putujúca cirkev sa modlí za zosnulých v stave očisťovania a uctieva si svätých v nebi. Tí zasa orodujú za cirkev putujúcu.¹⁴

Pomenovanie cirkvi putujúca v sebe zahŕňa tých členov Cirkvi, ktorí ešte nedospeli ku konečnému zjednoteniu s Bohom. Patria sem tí členovia Cirkvi, ktorí ešte žijú na zemi, ale aj tí, ktorí už zomreli bez smrteľného hriechu, ale nedosiahli stav plnej dokonalosti. Teda tí, ktorí sa podľa učenia Katolíckej cirkvi nachádzajú v stave očisťovania. Svätý Bazil vo svojich *Homíliách o diele šiestich dní* poukázal na rozdiel zeme a neba na základe prirodzených fyzikálnych vlastností. Vyjadril sa, že je predsa

¹³ TIRPÁK, P: *Sociálno-pedagogické východiská v prospech rozvoja človeka*. In : Acta educationis 2016. Kraków : Wydawnictwo Avalon Sp. z o.o., 2016. 35 – 43.

¹⁴ Porov. MATEJE, A.H.: *Viem, komu som uveril*. Bratislava : Spolok svätého Vojtech v spolupráci so Slovenským ústavom svätého Cyrila a Metóda v Ríme vo vydavateľstve Ikar, 1990. s. 312.

zjavné, že to, čo je zložené, hmotné a má svoju váhu, je jednoducho držané k zemi. A tak aj veriaci človek, hoci je členom Cirkvi – nebeského spoločenstva, sa zatiaľ nachádza pod nebom. Ak pominú dôvody a prekážky k plnému završeniu jednoty s Bohom, tak sa aj človek dostane do jeho kráľovstva.¹⁵

Cirkev putujúca – trpiaca.

Privlastok *putujúca* – *trpiaca*, patrí ľuďom, ktorí ešte putujú za večným životom k svojmu osláveniu, ale svoj život na pozemskej púti už ukončili. Zároveň sa však nachádzajú v očistci, teda mieste, ktoré ich ešte zbavuje naviazanosti na hriech. Katechizmus Katolíckej cirkvi hovorí: „*Tí, čo zomierajú v Božej milosti a v priateľstve s Bohom, ale nie sú dokonale očistení, hoci sú si istí svojou večnou spásou, podstupujú po svojej smrti očisťovanie, aby dosiahli svätosť potrebnú na to, aby vošli do nebeskej radosti.*“ (KKC 1030). Liturgicky je to vyjadrené aj na obrade proskomídie, prvej časti liturgie Byzantského obradu, kde sa pripravuje chlieb a víno k eucharistickému sláveniu. Kňaz vykrajuje z poslednej, (piatej) prosfory čiastky za zomrelých.¹⁶

Uvedomiac si aj miesto uloženia týchto častíc (partikul) na diskose, sa nám naskytá obraz o tomto spoločenstve svätých. V centre je totiž Ahnec (Baránok) – Kristus; po jeho pravici je Presvätá Bohorodička a po ľavici sú svätí, teda už oslávená Cirkev. Pod Kristom je Cirkev putujúca (tu na tejto zemi) a trpiaca. Tá tvorí jednotu s celou Cirkvou a hoci z časného hľadiska sa priblížila k Bohu, stále nedošla do cieľa. No pred trón Boha, pred Baránka sa dostane iba po očistení a my ako členovia cirkvi im v tom môžeme pomáhať svojou modlitbou a obetou. Preto je aj symbolicky cirkev trpiaca umiestnená na spodnom mieste diskosa a nad ňou je cirkev putujúca (žijúcich). Ich úlohou je spomínať na duše verných zosnulých, aby prišli čím skôr do večnej radosti. Tak cirkev putujúca sprostredkúva pomoc.

¹⁵ SVATÝ BAZIL VELKÝ: *Hexaémeron čiže Homílie o diele šiestich dní. Homília I.* <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/bazil-hex-1.html>. (10. 04. 2015).

¹⁶ Porov. *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 11 – 12.

Pomoc dušiam v očistci

Cirkev putujúca je pomocou, ako bolo spomenuté, pre duše trpiacich v očistci a to najmä modlitbou, obetou, pôstom. V mesiaci november Katolícka cirkev ponúka priestor uvedomiť si jednotu ľudu trpiaceho a putujúceho. Za všeobecných podmietok sa tak veriaci ľud modlí počas tzv. *dušičkovej oktávy*, za duše v očistci a spĺňa potrebné, stanovené podmienky, aby týmto dušiam vyprosili úplné alebo čiastočné odpustky.¹⁷

Mimo to Katechizmus Katolíckej cirkvi odporúča za zosnulých prinášať obetu, najmä eucharistickú a potom almužnu. (KKC 1032). Taktiež KKC v bode 1055 hovorí, že na základe „*spoločenstva svätých*“ odporúča zosnulých do Božieho milosrdenstva. Vidíme teda, že Katolícka cirkev vytvára spoločenstvo, ktoré tvorí jednotu aj po biologickej smrti. Túto realitu nám potvrdzujú aj mnohí svätci a mystici ako sv. Augustín¹⁸, Sv.

¹⁷ Porov. Paenitentiaria apostolica. Enchiridion indulgentiarum. https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/documents/rc_trib_appen_doc_20020826_enchiridion-indulgentiarum_lt.html. (22.11.2020).

29 Pro fidelibus defunctis:

§ 1. Plenaria indulgentia, animabus in Purgatorio detentis tantummodo applicabilis, conceditur christifideli qui

1° singulis diebus, a primo usque ad octavum novembris, coemeterium devote visitaverit et, vel mente tantum, pro defunctis exoraverit;

2° die Commemorationis omnium fidelium defunctorum (vel, de consensu Ordinarii, die Dominico antecedenti aut subsequenti aut die sollemnitis Omnium Sanctorum) ecclesiam aut oratorium pie visitaverit ibique recitaverit Pater et Credo.

§ 2. Partialis indulgentia, animabus in Purgatorio detentis tantummodo applicabilis, conceditur christifideli qui,

1° coemeterium devote visitaverit et, vel mente tantum, pro defunctis exoraverit;

2° Laudes vel Vesperas Officii defunctorum, vel invocationem Requiem aeternam devote recitaverit.

Competentes Coetus episcopales curabunt addere in editionibus Enchiridii pro sermonum varietate preces pro defunctis magis in suis territoriis usitatas et christifidelibus caras.

Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis. Requiescant in pace. Amen.

(Ordo exequiarum.

¹⁸ sv. Augustín (354 -430), biskup a učiteľ Cirkvi

Hieronym¹⁹, sv. Gertrúda Veľká²⁰, sv. Páter Pio z Pietrelciny²¹, bl. Henricha Suso²², sv. Ján Maria Vianney²³, Sv. Magdaléna de Pazzi²⁴, bl. Katarína Emmerichová²⁵, Sv. Faustína²⁶. Vo svojom učení a mystických zážitkoch popisujú existenciu duší, ktoré potrebujú a často prosia o pomoc z očistca. Žiadajú teda o modlitby, obety, dobré skutky, pokánie i slávenie Eucharistie s úmyslom vyslobodenia duší z očistca. Táto pomoc je však obojstranná. Známa až ľudová modlitba nám pripomína, že duše v očistci budú pamätať na nás potom, pri našom zomieraní: „*Na dušičky pamätajte, z očistca im pomáhajte, budú nám tiež pomáhať, keď budeme skonávať.*“ O tejto obojstrannej pomoci hovorí aj bl. Katarína Emmerichová: „*Ak sa niekto modlí či trpí za duše v očistci, prospieva im hneď táto obeť a sú tak rady, tak šťastné a tak vďačné! Ak som za ne obetovala svoje bolesti, vždy sa za mňa prihovárali.*“²⁷ Modlitba za duše v očistci tak prináša skutočný úžitok. Ak sa modlíme alebo prinášame obety za tieto duše, ktoré sme poznali, alebo aj nepoznali, tak konáme veľké duchovné pokroky. Je to založené na všeobecnom princípe, ktorý hovorí, že ak sa modlíme za tých, ktorí nám ublížili, tak nemôžeme sa na nich hnevať. Samozrejme, že je to proces a ten je postupný, no zároveň so sebou prináša odpustenie a uzdravenie od hnevu, zranení a zatrpknutostí. Vedie to k prijatiu a k hlbšej láske. Teda aj modlitba za duše v očistci zväčšuje našu lásku k nim, ale nás aj oslobodzuje, aby sme viac milovali Boha a svojich blízkych. V tomto živote nás privádza k svätejšiemu spôsobu života a pomáha nám vyhnúť sa očistcu a taktiež pomáha dušiam v očistci.²⁸

¹⁹ Sv. Hieroným (347 – 420) – kňaz a učiteľ Cirkvi

²⁰ Sv. Gertrúda Veľká je nemecká svätica a mystička z 13. storočia. Jej písomné zmienky o dušiach v očistci patria k jedným z najskorších. Napísala niekoľko spisov, z ktorých dva sa nám zachovali: Zjavenia (Revelationes – Legatus Divinae Pietatis) a Duchovné cvičenia (Exercitia spiritualia).

²¹ Pio z Pietrelciny (Páter Pio) (1887 – 1968) – kňaz, rehoľník, mystik, O.F.M. Cap.

²² bl. Henricha Suso (1295? – 1366) – mystik z rehole dominikánov. Porov. ONDRUŠ, R.: *Blízki Bohu i ľuďom 4*. Priatelia dobrej knihy Trnava 1992.

²³ sv. Ján Maria Vianney (1786 – 1859) – francúzsky kňaz

²⁴ Sv. Mária Magdaléna de Pazzi (1566 – 1607) – Talianska karmelitánska mystička

²⁵ bl. Katarína Emmerichová (1774 – 1824) – nemecká augustiniánska mniška, myslička a stigmatička

²⁶ Sv. Faustína Kowalská (1905 – 1938) – poľská rehoľníčka a mystička

²⁷ *Svätci a biblia o očistci*. <https://modlitba.sk/?p=13796> (20.11.2020).

²⁸ Porov. TASSONEOVÁ, S.: *365 dní s dušami v očistci*. Zachej.sk. 2017. s. 10 – 11.

Cirkev tiež učí, že máme konať skutky milosrdenstva, čo sú dobročinné skutky, ktorými pomáhame svojmu blížnemu v jeho telesných a duchovných potrebách. Medzi skutky telesného milosrdenstva patrí aj pochovávať mŕtvych. (porov. KKC 2447). Konať teda skutky milosrdenstva v prospech duše v očistci je prejavom spolupatričnosti a potvrdením bratskej kresťanskej lásky.

Modlitby za zomrelých

Už samotný pohreb obsahuje aj špeciálnu modlitbu za zosnulých, ktorá sa prednáša aj mimo neho. Je to panychída. Trebníky tiež uvádzajú parastas. Obe tieto bohoslužby za zosnulých sa v našich podmienkach modliavajú aj na rôzne spomienkové dni za konkrétneho zomrelého²⁹ alebo spoločne za zomrelých. Krátko uvedieme len panychídu, ktorá je zložená z obvyklého začiatku, tropárov a ekténie za zosnulých.³⁰ Celá sa vedie v duchu pokoja a prosieb za pripočítanie zomrelého k spravodlivým, ako to uvádza napr. aj záverečná modlitba: „Ty sám, Pane, obdaruj pokojom dušu svojho služobníka (alebo služobníčky) meno na mieste svetla, blaženosti a pokoja, kde nieto bolesti, zármutku ani stonania. Bože, odpusť mu (alebo jej) všetky hriechy spáchané myšlienkami, slovami a skutkami, lebo ty si dobrý a láskavý k ľuďom.“³¹

²⁹ Kresťanský Východ na zomrelých spomína aj na tretí, deviaty a štyridsiaty deň po smrti. Jednotlivé dni od úmrtia majú symbolický význam. Trebník Petra Mohyly vysvetľuje duchovný zmysel týchto dní: „Spomienka na tretí deň nám naznačuje, že zosnulý veril v Krista, ktorý na tretí deň vstal z mŕtvych a tiež, že zosnulý sa v celom svojom živote snažil naplniť tri teologálne čnosti viery, nádej a lásku. Pri spomienke na deviaty deň prosíme Boha, aby na príhovor deviatich anjelských radov daroval odpočinutie zosnulému zo svätými, na mieste anjelov. Spomienka na štyridsiaty deň je na pamiatku štyridsaťdňového pôstu Pána Ježiša a na pamiatku jeho štyridsaťdňového prebývaní na zemi po zmŕtvychvstaní. Tiež je to na pamiatku štyridsaťdňového pôstu Mojžiša a proroka Eliáša.“ Nakazania opamiatkach usopšich. In: Mogyla, P.: Trebnik Petra Mogyly. Kiiv : 1646. Druge vydaňja: Kanbera –Mjunchen –Paris : 1983. 845 s. 1. časti.

³⁰ Ekténia za zosnulých je tá istá ako ekténia vo sv. liturgii, ktorá nasleduje po súhubej ekténii, keď sa slávi liturgia za zosnulých v tmavej farbe. Porov. *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. 74 s.

³¹ *Pane, zmiluj sa. Modlitebník a spevník gréckokatolíka*. Prešov : Petra, n. o., 2009. s. 91–95.

Panychída sa končí výzvou a prosbou kňaza o blažený pokoj a večnú pamiatku. „*Na čo ľud spieva: Večná pamiatka, večná pamiatka, večná mu (jej) pamiatka. Blažený pokoj a večná pamiatka, večná mu (jej)pamiatka.*“³²

Obe bohoslužby sú úzko späté so sobotami vo Veľkom pôste. Nazývajú sa zádušnými sobotami. Pomoc Cirkvi počas Svätej štyridsiatnice spočíval aj v myšlienke sláviť Eucharistiu za zosnulých a keďže počas tohto pôstu sa liturgie počas týždňa neslávili, konali sa len v sobotu a v nedeľu, tak na soboty pripadli spomienky za zomrelých, aby tí nezostali bez pomoci.

Prvá zádušná sobota je pred Mäsopôstnou nedeľou. Ďalšie zádušné soboty sú pred druhou, treťou a štvrtou pôstnou nedeľou Veľkého pôstu. Posledná zádušná sobota je pred nedeľou Zoslania Svätého Ducha. V tieto soboty sa po svätej liturgii koná panychída s čítaním mien zosnulých z jednotlivých rodín farnosti. Nazývajú sa aj „hramotami“. Taktiež aj počas Veľkej noci a to zväčša vo Svetlý pondelok, sa v poobedňajších hodinách ľud zhromaždený v chráme spoločne v procesii (zástupe) vybral na cintorín, aby tam modlitbou panychídy „oznámil“ zosnulým radostnú zvesť Kristovho vzkriesenia.³³

Videli sme, že spomenuté bohoslužby za zosnulých sa môžu prednášať aj samostatne, ale vychádzajú zo spojitosti so sv. liturgiou. Alebo sú v jej tesnom závese. Taktiež pohreb sa koná so sv. liturgiou (podľa klasického poriadku). Schmemann však tvrdí, že pre ranú cirkev by nebolo mysliteľné mať takzvané špeciálne „zádušné liturgie“ alebo čierne bohoslužobné rúcho. V tomto kontexte je totiž každá Eucharistia aj „zádušnou“ liturgiou, slávená s vierou a nádejou večného života pre všetkých členov putujúcej Cirkvi.³⁴

Záver alebo pochopenie významu modlitieb za zosnulých

Vzbudenie myšlienky nástročných, že jeho modlitba i obeta nezostáva len tak vo vzduchoprázdne, ale má význam pre tých, ktorí ho predišli, má dôležitý dopad pre neho samotného ako aj pre spoločenstvo Cirkvi.

³² Pane, zmiluj sa. Modlitebník a spevník gréckokatolíka. Prešov : Petra, n. o., 2009. s. 91 – 95.

³³ BOHÁČ, V.: *Liturgický rok v byzantskom obrade*. Prešov : GTF PU, 2011. s. 56 – 58.

³⁴ Porov. SCHMEMANN, A.: *Eucharystia. Misterium kráľovstva*. Białystok : Orthdruk, 1997. s. 101.

Skrz túto ideu sa buduje u mladého človeka úprimný vzťah so zomrelými. Na prirodzenej genealogickej rovine sa tak netrhajú korene rodiny, spolupatričnosti s predkami a tým aj problém identity človeka sa môže ľahšie zvládať. Stredoškólák spoznáva kým je a to v spojení s rozprávaním o svojich predkoch a v kresťanskom prostredí je prirodzené, že toto spojenie sa má prejavovať aj skrze modlitbu. Mladý človek sa tak učí obeťovaniu, zriekaniu sa vlastného pohodlia a spolupatričnosti. Učí sa spoznávať svoje korene, zachovávať duchovné dedičstvo ako aj spoznáva vo svojom konaní nezištnú lásku k blížnemu. Čím sa spoznáva ako schopný lásky a teda objavuje svoju hodnotu. To všetko sa pretavuje do jeho pohľadu na umieranie i smrť a prostredníctvom toho aj v úcte k životu k zodpovednosti za svoj život i životy iných. Začína si uvedomovať, že jeho cieľom je nebo, nie smrť. Nebo, nie iba ako odmena za kresťanský život, ktorý dostal od Krista, ale aj nebo ako miesto stretnutia sa s blízkymi a to v čase, ktorý určí Boh. Veriacemu človeku a o to viac mladému veriacemu, môže katechéza o prítomnosti smrti v živote napomôcť k prežívaniu smútku a bolesti s výhľadom pre nebeskú blaženosť. Táto myšlienka však v sebe nesie aj dôležitý element, že človek veriaci, môže povedať aj mysliaci na nebo, dokáže lepšie zvládať úskalia života. Ľudia a znova zdôrazňujeme mladí ľudia, ktorí začínajú žiť, potrebujú nádej nie iba pre smrť, ale nádej pre život a aj ten pozemský.

Tento príspevok ukázal aj skutočnosť, že aj veriaci človek môže vo svojom chápaní smrti, prestať myslieť na život a rozhodne sa napr. pre samovraždu alebo zoberie smrť iba ako ukončenie problémov. A práve preto je na mieste ponúkať katechézu, ktorá sa týka aj smrti. Tá musí so sebou niesť dôstojnosť, pravdivosť a objektivitu, ale aj výhľad na život. V katechéze sa nemá preháňať v tzv. „tešení sa na smrť“ či jej bagatelizovanie, že kresťan sa nemá báť smrti, ale naopak má sa na ňu tešiť. Lebo práve takéto vyjadrenia môžu spôsobiť nové traumy a strachy. Stredoškólák je ten, ktorý sa má učiť žiť a preberať zodpovednosť za život do svojich rúk, potrebuje sprievodcu životom a Cirkev s jej katechézou mu má byť nápomocná aj v tejto téme. Treba však pripomenúť, že je veľmi prospešné a potrebné, aby po takejto katechéze bol vytvorený priestor na spracovanie témy a kladenie otázok. Nech sú primerane, s patričnou citlivosťou zodpovedané tak, aby sa mladý človek tešil na ďalšiu katechézu.

BIBLIOGRAFIA:

- BOBROV, N. a kol.: *Tanatológia a humánna tafonómia - etické a právne aspekty*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. 84 s. ISBN 978-80-8152-293-2.
- BOHÁČ, V.: *Liturgický rok v byzantskom obrade*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. 208 s. ISBN 978-80-555-0873-3.
- JÁGEROVÁ, M.: *Domy smútku vo vidieckom prostredí*. <https://www.pohrebnictvo.sk/domy-smutku-vo-vidieckom-prostredi/>. (14.4.2021).
- MARTINKOVÁ, J. a kol.: *Mozgová smrť – medicínske aspekty, legislatívne normy v Slovenskej republike*. <https://www.neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2015/03/06.pdf>. (14.4.2021).
- MATEJE, A. H.: *Viem, komu som uveril*. Bratislava : Spolok svätého Vojtech v spolupráci so Slovenským ústavom svätého Cyrila a Metóda v Ríme vo vydavateľstve Ikar, 1990. 288 s.
- Mogyly, P.: *Trebník Petra Mogyly*. Kiiv : 1646. Druhé vydanie: Kanbera –Mjunchen –Paris : 1983. 845 s. 1. časť.
- ONDRUŠ, R.: *Blízki Bohu i ľuďom 4*. Cambridge : Dobrá kniha, 1992. 489 s.
- Paenitentia apostolica. *Enchiridion indulgentiarum*. https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/documents/rc_trib_appen_doc_20020826_enchiridion-indulgentiarum_it.html. (22.11.2020).
- Pane, zmiluj sa. *Modlitebník a spevník gréckokatolíka*. Prešov : Petra, n. o., 2009. 678 s. ISBN 978-80-8099-039-8.
- Prevenencia samovrážd na internete*. <https://ipcko.sk/prevenencia-samovrazd-na-internete/> (10.03.2021).
- SCHMEMANN, A.: *Eucharystia. Misterium królestwa*. Białystok : Orthdruk, 1997. 199 s. ISBN 83-85368-40-X.
- SVATÝ BAZIL VELEKÝ: *Hexaémeron čiže Homílie o diele šiestich dní. Homília I*. <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/bazil-hex-1.html>. (10. 04. 2015).
- Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gajdicha, 1998. 74 s.
- Svätci a biblia o očistci*. <https://modlitba.sk/?p=13796> (20.11.2020).
- Sväté písmo. Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998. 2623 s. ISBN 80-7162-236-2.
- TASSONEOVÁ, S.: *365 dní s dušami v očistci*. Zachej.sk. 2017. 448 s. ISBN 978-80-8986-614-4.
- TIRPÁK, P.: *Sociálno-pedagogické východiská v prospech rozvoja človeka*. In : Acta educationis 2016. Kraków : Wydawnictwo Avalon Sp. z o.o., 2016. 35 – 43. ISSN 2544-5073.
- TRSTENSKÝ, F.: *Svet Nového zákona*. Svit : KBD, 2008. 164 s. ISBN 978-80-8912-017-8.
- Vyjadenia psychológov k filmu "Kto je ďalší?"* <https://chcemsazabit.sk/do-kin-prichadza-novy-film/> (10.03.2021).

Kresťan vo víre moderného sveta

Michaela Šandalová

Abstract: *The Church today is also faced with the question of how to understand the modern world. Catholics of all generations grapple with how to maintain a sense of who they are in a predominantly secular culture. Contemporary culture has largely developed in opposition to Christian culture. Christianity teaches that human beings are created in the image and likeness of God, granting us the ability to know the truth and the freedom to pursue it. Modern culture, however, advocates for the absolute primacy of human freedom. This turning away from the source of our life to prioritize our own desires does not make us any happier, even if it makes life more comfortable. This conflicting legacy of the modern world unhealthy freedom combined with useful scientific discoveries complicates Christians responsibilities in preserving the truths of faith. The challenge for us as Christians today is not simply to reject or embrace modern life. We live in it, no matter what, but the Church calls us to transform it from within and redirect modern values in the right direction. We cannot simply withdraw from modern life, although some degree of distance is necessary for reflection, prayer, and evangelization, so that we can work towards a stronger Christian life in the modern world.*

Keywords: *Kresťan. Teológia. Viera. Komunikácia. Media.*

Úvod

„Ja som vinič a vy ratolesti. Kto zostáva vo mne a ja v ňom, prináša veľa ovocia, pretože bezomňa nemôžete nič urobiť. Ak niekto nezostáva vo mne, vyhodí ho von ako ratolesť a uschne. Potom ich pozbierajú, hodia do ohňa a zhoria. Ak zostávate vo mne a ak aj moje slová zostávajú vo vás, proste, čo len chcete, a stane sa vám. Môj Otec je oslávený tým, že prinášate veľa ovocia a že sa stávate mojimi učeníkmi.“

(Jn 15:5-8)

Jedným z najpálčivejších problémov súčasnosti je potreba znovuoobjaviť nádej, ktorá môže dať zmysel životu a histórii a umožní ľuďom kráčať spolu. Je to duchovná sila, ktorá neumožňuje človeku zastaviť sa alebo sa uspokojiť s tým, čo už má a kým je. Dláždi nové cesty pre ľudskú slobodu a dáva zmysel ľudskému životu na zemi. Kresťanstvo má v tomto smere dôležitú úlohu, keďže ide o udalosť, ktorá sa zrodila z nádeje a do dejín vstúpila ako živá a hlboká skúsenosť nádeje. Tým sa dotkla

nejakého obzvlášť nežného miesta v človeku, ktorým je práve nádej, bez ktorej človek nemôže žiť. Kresťan vie, že bez Boha a bez Krista niet skutočnej nádeje, teda tej, ktorá by zodpovedala jednak tomu, kým človek je a túžbam vyplývajúcim z jeho dôstojnosti.¹

Dôležitou pravdou, ktorú by mal každý kresťan pochopiť je, že Boh miluje všetkých a nikoho nevyníma zo svojej lásky. Boh chce, aby sme boli slobodní a túto slobodu v nás aj rešpektuje. Všetky aktivity kresťana majú byť v súlade s pravdou a dobrom. Kardinál Henri de Lubac viackrát a pri mnohých príležitostiach vysvetľoval, že: *„Viera nie je skladištom mŕtvych právd, ktoré sú úctivo uložené, aby sa celý život mohol zariadiť bez nich. Láska sa dá pochopiť, ak je vtelená. Služba bližným je pre kresťana jedinou formou, ako sa naučiť zjednocujúcej lásky.“* Kresťan má povinnosť svedčiť o Kristovi v slovách aj v skutkoch, vždy a všade. Táto neodvolateľná povinnosť zostáva aj vtedy, keď je Kristova Cirkev a kresťanstvo samotné, zaznávané, zosmiešňované, prenasledované, zakázané.²

Pojem moderno-materialistického sveta

Prirodzené prostredie moderného človeka už nie je prírodným a sociálnym prostredím, ale svetom plným materiálnych predmetov, ktoré sám vytvoril. Chápanie materializmu nám umožňuje len konštatovať, že ľudia sa líšia v tom, koľko chcú a radi majú a do akej miery považujú akumuláciu materiálnych dohier za dôležitú. Nie je nič výnimočné na tom, že ľudia si vážia určité materiálne veci, chcú ich a radi ich majú. Od úsvitu ľudských dejín bolo používanie vecí nevyhnutnou podmienkou účinnej realizácie cieľov a úloh života každej ľudskej bytosti. Preto tí, ktorí nemajú, sa od prírody zamerajú na to, aby mali statky, ktoré sú dôležité z hľadiska zabezpečenia efektívneho fungovania v spoločnosti, budú s najväčšou pravdepodobnosťou považovaní za úspech a uspokojenie potrieb im zaručí, aspoň čiastočne, pocit duševnej pohody a šťastia.

Problém začína, keď záujem o materiálne statky presahuje „instrumentalita“ vo veľmi širokom zmysle a keď sa zaoberáme nasledujúcimi javmi:

¹ Porov. GARDECKI, D.: *Christian Hope as Seen by J. Ratzinger/Benedict XVI.* In: *Verbum Vitae. Półrocznik biblijno-teologiczny.* 41/2023. No. 2. Lublin : The John Paul II. Catholic University. 2023. s. 271.

² Porov. HREHOVÁ, H.: *Význam a naliehavosť kresťanskej etiky.* In: *RAN - Radosť a nádej.* ISSN 1335-3543, 2005, roč. 8, č. 1, s. 115.

- nadmerná koncentrácia na akumuláciu materiálnych zdrojov
- nadbytočné držanie tovaru, t. j. situácia, keď jeho zdroje výrazne prekračujú úroveň dostatočnú na zabezpečenie funkčného komfortu, snažia sa mať viac ako ostatní
- hromadenie materiálnych zdrojov, ktoré sa považujú za cieľ sám osebe
- snaha uspokojovať potreby prostredníctvom materiálnych statkov, ktoré by boli lepšie uspokojené inými spôsobmi, napr. medziľudským a sociálnym alebo súvisiacim so sebaobrazom a sebaúctou
- hodnotiť seba a druhých cez prizmu nahromadených materiálnych zdrojov a zaobchádzať s majetkom ako s najdôležitejšími ukazovateľmi ľudskej hodnoty³

Problém nastáva v súvislosti s našou konceptualizáciou existenciálnej inteligencie, kde chceme zdôrazniť funkciu zmyslu života v riešení existenčných problémov človeka. Existenciálna psychológia definuje životnú situáciu človeka ako vrhnutého do sveta, ktorý je primárne prežívaný ako nejasný a chaotický, t. j. bezzmyselný. Isté je, že človek sa k chápaniu zmyslu života musí dopracovať v procese jeho hľadania.

V procese formovania zmyslu života ide o kognitívny proces udeľovania významového obsahu a pochopenie sveta, svojho miesta v ňom, životných udalostí a života ako celku. Na zvládnutie existenciality si človek hľadá a vytvára isté koncepty, ktoré mu umožňujú chápať svet a prisudzovať zmysel svojej existencii. Dôležitým fenoménom v tomto procese sú presvedčenia, očakávania. Sú usporiadané v hierarchickom systéme.

K zmyslu života ako takému možno vzťahovať najmä tri druhy presvedčení:

- presvedčenia o svete
- presvedčenia o sebe
- presvedčenia o sebe vo svete

³ Porov. GÓRNIK-DUROSE, M. E.: *Nowe oblicze materializmu, czyli z deszczu pod rynnę*. In: Psychologia. Edukacja i Społeczeństwo. wyd. 4. č. 3. Katowice : Instytut Psychologii Uniwersytet Śląski, 2007. s. 4-7.

Systém takýchto presvedčení má teda poskytovať človeku určitú formu poznávania či interpretácie vonkajšieho sveta a uvedomovanie si zmysluplnosti sveta a vlastného života.⁴

Uvedomelosť zmyslu života

Sme telesné a emocionálne bytosti, veľmi mentálne a intelektuálne aktívne, máme cenné a rôznorodé duchovné schopnosti. Všetky tieto dimenzie nielen koexistujú, ale aj neustále navzájom interagujú. Boh nás miluje vo všetkých dimenziách. V nich je nám božské prítomné prostredníctvom nášho každodenného života. Boh k nám hovorí prostredníctvom fyzickej a duchovnej reality, prostredníctvom našej osobnosti, životopisu, minulosti. Osobná identita je ovocím nášho individuálneho osudu, nášho dedičstva a našich vzťahov. V týchto oblastiach hľadáme odpovede na otázky o zmysle života, lásky a smrti. Hľadáme ju najmä vtedy, keď sa vydávame na duchovnú cestu.

Duchovnosť náš vzťah s Bohom počas celého života. Vyjadruje sa v životných postojoch. Spiritualita je kľúčom k nájdeniu šťastia a uzdraveniu svojho života, jeho integrácii. Preto väčšina ľudí, keď hľadá šťastie, skutočne cíti potrebu pochopiť svoju spiritualitu. Niekedy ľudia žijú, akoby Boh neexistoval, uspokojujú sa s neurčitou religiozitou. Sú nešťastní a nahnevaní na svoje náboženstvo – a nie je schopné vyrovnať sa s ich problémami a zosúladiť ich život s vierou. Ukazovateľom duchovného života je v skutočnosti rast vo vnútornej slobode, slobode, ktorá nám umožňuje prijať realitu takú, aká je – prijať seba a druhých. A pretože táto realita podlieha rozvoju, duchovný rast je tiež dôsledkom postupnej transformácie, neustálej zmeny. Voľba duchovnej cesty nie je len o zaradení sa do skupiny veriacich, ale aj o získaní schopnosti otvoriť sa plnosti života. Obrátenie je tiež schopnosť zvoliť si cestu: ísť smerom k plnosti a nie k prázdnote.⁵

Podobenstvo o nerozumnom boháčovi, ktorý sa staral o svoje materiálne bohatstvo nám dáva príležitosť zamyslieť sa nad bohatstvom, ale

4 Porov.: HALAMA, P.: *Existenciálna inteligencia v procese hľadania zmyslu života*. In: RUISEL, I. A KOL.,: *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. Ústav experimentálnej psychológie SAV. Bratislava : Slovak Academic Press., 2006. s. 111-115.

5 Porov.: KURZYDLO, D.: *Formacja do nadziei. Próba diagnozy problemów i potrzeb duchowych dorosłych chrześcijan*. In: *Studia katechetyczne*. Warszawa : Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. 2018. s. 67-68.

zároveň aj nad tým, čo ostane človeku z bohatstva v prípade smrti. Týmto podobenstvom je nám Pán Ježiš chcel na jednej strane ochrániť od vášne chamtivosti a zároveň nás upozornil aby sme nezhromažďovali poklady na zemi ale na nebi.

V tomto podobenstve bol boháč veľmi znepokojený a neistý. Netešil sa zo svojho bohatstva, nenaplnil ho pocit dokonalého šťastia. Stratil vnútorný pokoj pretože túžil po nekonečnom šťastí a trvalom blahobyt. Chcel byť šťastný, ale myslel len na seba a nie na Boha. Domnieval sa, že Boha nepotrebuje, preto na jeho miesto umiestnil syje bohatstvo. Dokonca nemyslel ani na iných ľudí a nebol ochotný sa s nikým ani deliť. *Nerozumný boháč* z podobenstva bol v podstate neveriaci človek vo svojej dobe.

Chamtivosť po získaní mnohých materiálnych statkov a zhromažďovanie peňazí, dokonca aj nečestným spôsobom vytvárajú vašu mamónárstva, ktoré z nás robí bezohľadných, nemilosrdných, zatvrdilých, bezočivých klamárov, zlodějov, nebojácich sa Boha, ktorí strácajú vidinu zmyslu života. Apoštol Pavol nás varuje: „*Koreňom všetkého zla je chamtivosť. Po peniazoch niektorí zatúžili tak, že zblúdili od viery a zranili sami seba mnohými trápeniami.*“⁶

Kresťan sa však má chovať úplne inak. Ale ako taký kresťan môže k sebe pritiahnuť neveriaceho človeka? V prvom rade mu musí poukázať na skutočný zmysel života v plnosti Boha. Moderný človek vie mnohé veci o svete i o sebe, ale zostáva bezradný, ak chce odpovedať na zásadné existenciálne otázky vzťahujúce sa k problému zmyslu v jeho živote.

Ukazuje sa, že kríza má korene skôr v duchovnej sfére života a jej sociálno-kultúrna podoba sa v konečnom dôsledku premieta i do osobných životov jednotlivcov. O závažnosti krízy zmyslu v živote človeka svedčia alarmujúce štatistické údaje zachytávajúce radikálny nárast samovrážd, pribúdanie pacientov trpiacich depresiou a úzkostnými poruchami.

Problém zmyslu života vystupuje veľmi aktuálne a naliehavo a jeho riešenie hľadá nielen filozofia, ale i psychológia, psychoterapia, sociológia, teológia a ďalšie disciplíny zaoberajúce sa človekom. Problém zmysluplnosti života sa stáva naliehavým vtedy, keď človek radikálne zakúša jeho stratu, keď akoby stráca pôdu pod nohami a naraz nevie, ako orien-

⁶ Porov. ZOZULÁKOVÁ, Z.: *Pravé bohatstvo*. In: Acta Patristica. vol. 4. č. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove. 2011. s. 426-246.

tovať a žiť vlastný život. Skúsenosť straty zmysluplnosti ostro pociťuje pri prežívaní strastí, utrpenia a bolesti. V nej sa s novou naliehavosťou vynárajú otázky o zmysluplnosti alebo nezmyselnosti života ako celku a zmysel života pred človekom vystupuje ako ťaživý problém.⁷

Boh vložil do človeka takú silnú túžbu po Ňom, že človek nikdy nebude naplnený, kým sa neodovzdá Bohu. Ján Pavol II. povedal: „*druhý vatikánsky koncil právom vyhlásil, že eucharistická obeta je „prameň a vrchol celého kresťanského života“*“.

Otázka zmyslu, a teda zmyslu života, vždy sprevádzala ľudstvo. Človek sa vždy oprávnene pýtal, pre čo žije a o čo sa usiluje. Kráčať po ceste svetla znamená zachovávať Božie prikázania a nechať sa v živote viesť zákonom lásky k Bohu aj k inému človeku. Cesta temnoty je kľukatá, plná kľatby, je to cesta večnej smrti a trestu.

Skutočný zmysel života už podľa apoštolských otcov možno dosiahnuť na ceste života, svetla a spravodlivosti, počúvaním, nabádaním k dobru. Kráčaním po tejto ceste človek nájde večný život a Boha, ku ktorému putuje po zemi. Apoštolskí otcovia preto používali motív dvoch ciest, aby ukázali zmysel pre správanie sa v pozemskom živote v súlade s Božími prikázaniami a Božou vôľou. Preto možno povedať, že časný svet pomáha dosiahnuť večný život, pretože práve tu sa uskutočňuje budúcnosť človeka, na ceste života.

Problematika spojená so zmyslom života sa v dielach apoštolských otcov objavuje nielen ako hlavná téma, ale nie príležitostne. Motívom dvoch ciest ukázali zmysel správania sa na zemi podľa Božích prikázaní a jeho vôle. Neodsudzujú pozemský svet, ale skutky, ktoré vedú ľudí k smrti. Aj zoči-voči jeho blízkej mučeníctvu videli jasný cieľ: život na zemi je dôležitý, pretože vedie k Bohu. Apoštolskí otcovia hovoria aj o pravde spojenej s večným životom a nádejou na použitie z mŕtvych, ktorá nastane po smrti. Zmyslom nášho života je cesta, ktorá vedie človeka k vzkrieseniu.⁸

7 Porov. ONDRÁŠIK, I. : Problém a tajemstvo zmyslu života. Filozofická a kresťanská perspektíva. Vyšlo v edícii Knížnica Rozhľadov po kultúre a umení č. 63. Vyd. 1. Ružomberok : Tlačiareň Ján Šindlery – TESFO. 2016. s. 7-10.

8 Porov. CZYZEWSKI, B.: *Sens życia w ocenie ojców apostoelskich*. In: Vox Patrum. wyd. 32., Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., 2012. s. 93-95. Začiatok formuláraSpodná časť formulára

Človek môže žiť len vtedy, keď miluje a zažíva lásku druhého. Ved' človek nie je len bytosť schopná lásky, ale predovšetkým bytosť, ktorá si lásku vyžaduje. Zdá sa, že kľúčovým problémom ľudskej existencie je dilema milovať alebo nemilovať, ktorá sa mení na problémovú drámu môcť alebo nie môť byť sám sebou.

Iba život v spoločenstve s Bohom môže mať pre človeka zmysel, pretože zmysel mu dáva sám Boh prostredníctvom svojho Syna. Skrze neho Otec splňa túžbu ľudského človeka hľadať lásku. V Kristovi sa totiž Zjavenie, ktoré postupne zjavovali proroci, naplno uskutočnilo.⁹

Sociálna prítomnosť kresťana v modernom svete

„Dávam vám nové prikázanie, aby ste sa navzájom milovali. Tak ako som ja miloval vás, aj vy by ste sa mali milovať navzájom. Podľa toho budú všetci poznať, že ste moji učeníci, ak budete mať lásku jeden k druhému.”
(Jn, 13:34-35)

Kresťania sú vyzbrojení skutočnou pravdou od Boha, ktorá môže usmerňovať ľudské konania na vytúžený večný cieľ života. Kresťan je práve tým človekom, ktorý má spoľahlivo, zodpovedne a v nasmerovaní na pravdu evanjelia v realite obyčajného života riadiť tento svet, obhospodarovať ho a kultivovať.¹⁰

Keďže Eucharistia je stredobodom života Cirkvi, musí sa stať aj stredobodom života každého kresťana. Pokrstený, ktorý je povoláný založiť svoj život na Bohu, si musí uvedomiť, že Eucharistia dáva zmysel jeho existencii. To mu dáva silu, ktorú potrebuje na prekonanie ťažkostí svojej časnej existencie, a dáva mu nádej do budúcnosti.

Ján Pavol II. pozýval často ľudí na účasť na Eucharistii. Pripomenul, že Kristus nechce, aby sme boli hladní. Hovoril o to, že Kristus nechce, aby sme boli prázdni. Chce, aby sme boli duchovne spokojní so zákonomi lásky pri stole Božieho slova a pri stole Eucharistie. Zdôrazňoval tento rozmer Eucharistie ešte dôraznejšie, pozýval nás do spoločenstva, do tohto spoločenstva, ktoré je formované Kristom po generácie. Nepre-stávať vracat' zmysel unavenému človeku, stratenému človeku, ktorý trpí,

⁹ Porov.: PERZ, A.: *Wpływ Eucharystii na życie chrześcijanina*. In: *Kieleckie Studia Teologiczne*. zväzok 5. č. 5., Kielce. 2006. s. 129-131.

¹⁰ Porov.: PETRUŠ, L.: *Kresťan v politike – áno alebo nie?* In: *Theologos*. Teologická revue. č. 2. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 2009. s. 302-309.

ktorý stráca zmysel. Hovorieval, že eucharistia nám pripomína, že život kresťana sa hýbe v Božích očiach v každom okamihu a v každej životnej situácii. Zmysel a nádej, ktoré dáva táto Božia prítomnosť, spôsobuje, že človek sa láme horkosťou a smútkom. Umožňuje vám prekonať ťažkosti každodenného života.¹¹

Kresťanov v dnešnom svete mnoho ľudí dnes považuje za zastaraných v názoroch a nedokážu pochopiť, ako môžu veriaci intelektuálne ospravedlňovať svoju vieru. Neveriaci dlho predpokladali, že pokrok v technológii a vede robí náboženstvo irelevantným. Veriaci naopak považujú náboženstvo za životne dôležité pre duchovné a morálne blaho spoločnosti.

Hovoríme dnes aj o nevyhnutnom konflikte medzi kresťanstvom a modernou. Ako majú kresťania premýšľať o intelektuálnych úlohách, ktoré tvoria každodenný život v modernom svete?

Svet dnes je v konflikte medzi modernitou a katolicizmom. Samotný katolicizmus je tvárou v tvár vznikajúcej modernite vnímaný ako akýsi strašiak, ktorý prerušil nové myšlienky a kultúrne podniky.¹²

Povinnosťou kresťana je zachovať si vieru napriek tlakom moderného sveta a rovnako je jeho povinnosťou objaviť v sebe radosť a predať ju ostatným, svojim bližným a tým, ktorí potrebujú pomoc. My kresťania máme revolučný vplyv a hlboký vplyv kresťanských hodnôt na formovanie spoločnosti. Dôraz kresťanstva na lásku, súciti a prirodzenú hodnotu každého ľudského života ako Božieho obrazu zostáva v modernom svete. Trvalá úloha Cirkvi v spoločnosti je nevyhnutná, pretože tieto hodnoty nemožno formalizovať alebo zredukovať na sekulárne koncepty, ale pramenia z hlbokého presvedčenia o prvotnej láske Boha k ľudstvu.

Kresťanstvo zaviedlo hodnotu lásky ako nové prikázanie a zdôraznilo absolútnu hodnotu ľudskej osoby. Všetci sa v Cirkvi narodili z lásky. Kresťanstvo je revolúciou lásky, ktorá dala vzniknúť kresťanstvu, civilizácii živenej kresťanskými hodnotami, najmä hodnotou lásky ako nového prikázania vtelenej lásky a absolútnej hodnoty ľudskej osoby, vytvorenej na Boží obraz. Preto Cirkev naďalej zohráva v spoločnosti zásadnú úlo-

¹¹ Porov.: PERZ, A.: *Wpływ Eucharystii na życie chrześcijanina*. In: *Kieleckie Studia Teologiczne*. zväzok 5. č. 5., Kielce. 2006. s. 123-125.

¹² Porov.: FICEK, R.: *Modernity and Christian Culture in the Context of the Personalism of Stefan Cardinal Wyszyński*. In: *Roczniki Kulturoznawcze*. Tom XI. nr. 2. 2020. s. 50-54.

hu. Láska nemôže byť formalizovaná, nemôže byť zredukovaná na súcit, toleranciu alebo iné svetské hodnoty, v mene ktorých sa pácha toľko hriechov proti pravde. Vychádza z viery, že Boh nás miloval ako prvý.

Samotné kresťanstvo je skrytá a tajomná pravda, ktorú sa Boh vo svojej múdrosti a láske rozhodol zjaviť v správnom čase. Napriek tomu, že kresťania žijú vo svete, nie sú zo sveta. Zachovávajú si vyšší morálny štandard, vedení vierou v Krista a učenie evanjelia. Sila kresťanských hodnôt, najmä cností lásky, láskavosti a súcitu ku svojim spoluveriacim aj všetkým ľuďom.

Kresťanský spôsob života zdôrazňuje pokoru, lásku a neochvejnú vieru veriacich. Kresťan v modernom svete vyzýva, aby všetci prijali tento spôsob života prostredníctvom života podľa kresťanských hodnôt možno plne pochopiť božské tajomstvo Božieho plánu s ľudstvom.¹³

Záver

Temnota omylu a hriechu nikdy nebude schopná úplne uhasiť svetlo Boha Stvoriteľa v človeku. V hĺbke svojho srdca neustále túži po absolútnej pravde a túži ju plne poznať, čo je výrečným dôkazom neúnavného hľadania, ktoré človek vedie vo svete v každej oblasti. Ešte jasnejšie to dokazuje jeho hľadanie zmyslu života. Rozvoj vedy a techniky, hoci je vynikajúcim svedectvom ľudskej inteligencie a vytrvalosti, ešte neodpovedá na najvyššie náboženské otázky ľudstva, ale Je to pre ňu skôr podnet, aby sa pustila do tých najbolestivejších a najrozhodujúcejších zápasov, ktoré sa odohrávajú v jej srdci a svedomí.

Žiadny človek sa nemôže vyhnúť základným otázkam: „Čo mám robiť? Ako rozlíšiť dobro od zla?“ Odpoveď možno nájsť len v nádhre pravdy, ktorá žiari v hĺbke ľudského ducha, ako svedčí žalmista: „Kto nám ukáže dobro? Pozdvihni nad nami, ó, Pane, svetlo svojej tváre!“

„Ježiš Kristus, svetlo národov, osvetľuje tvár svojej Cirkvi, ktorú poslal do celého sveta, aby ohlasovala evanjelium každému stvoreniu“. (Mk 16,15). Takto Cirkev, Boží ľud medzi národmi, vedomý si nových výziev dejín a ľudského úsilia nájsť zmysel života, prináša všetkým odpoveď, ktorá pramení z pravdy Ježiš Kristus a jeho evanjelium. Vedomie, že má

¹³ Porov. BUTE, S.: *The Unyielding Power of Love: Christianity's impact on social welfare and healthcare*. In: International Multidisciplinary Scientific Conference on the Dialogue between Sciences & Arts, Religion & Education. MCDSARE. IFIASA : Ideas Forum International Academic and Scientific Association.2022. S. 82-86.

povinnosť študovať znamenia čias a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia, aby mohol odpovedať na večné výzvy ľudí spôsobom, ktorý je prispôsobený mentalite každej generácie.¹⁴

Vplyv kresťanstva na modernú spoločnosť je samozrejmy. Od svojich skromných začiatkov až po globálny dosah kresťanstvo formovalo kultúru, hodnoty, sociálnu spravodlivosť, vzdelanie, politiku, životné prostredie a dokonca aj technológiu. Jeho učenie inšpirovalo jednotlivcov a hnutia, aby sa usilovali o spravodlivejší a súcitnejší svet.

Keď sa pohybuje v zložitosti moderného sveta, pretrvávajúci vplyv kresťanstva nám slúži ako pripomienka sily viery transformovať životy a spoločnosť. Či už je niekto veriaci alebo nie, vplyv kresťanstva na našu kolektívnu ľudskú skúsenosť je nepopierateľný. Preto si neustále každý kresťan musí brať za povinnosť a láskyplne pripomínať ľuďom zmysel našich životov v plnosti života v Bohu.

BIBLIOGRAFIA:

- BUTE, S.: The Unyielding Power of Love: Christianity's impact on social welfare and healthcare. In: *International Multidisciplinary Scientific Conference on the Dialogue between Sciences & Arts, Religion & Education*. MCDSARE. IFIASA : Ideas Forum International Academic and Scientific Association. 2022. 612 s. 2022.6.82-88. ISSN 2601-8403.
- CZYŻEWSKI, B.: Sens zycia w ocenie ojców apostoelskich. In: *Vox Patrum*. vyd. 32., Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., 2012. ISSN 0860-9411.
- FICEK, R.: Modernity and Christian Culture in the Context of the Personalism of Stefan Cardinal Wyszyński. In: *Roczniki Kulturoznawcze*. Tom XI. nr. 2. 2020. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=921734>.
- GARDECKI, D.: Christian Hope as Seen by J. Ratzinger/Benedict XVI. In: *Verbum Vitae. Półrocznik biblijno-teologiczny*. 41/2023. No. 2. Lublin : The John Paul II. Catholic University, 2023. ISSN 1644-8561.
- GÓRNIK-DUROSE, M. E.: Nowe oblicze materializmu, czyli z deszczu pod rynnę. In: *Psychologia. Edukacja i Społeczeństwo*. wyd. 4. č. 3. Katowice : Instytut Psychologii Uniwersytet Śląski, 2007. s. 4-7.
- HALAMA, P.: Existenciálna inteligencia v procese hľadania zmyslu života. In: RUISEL, I. A KOL.,: *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. Ústav experimentálnej psychológie SAV. Bratislava : Slovak Academic Press., 2006. 180 s. ISBN 80-88910-20-X.
- HREHOVÁ, H.: Význam a naliehavosť kresťanskej etiky. In: *RAN - Radosť a nádej*. roč. 8, č. 1, 2005. s. 115-127. ISSN 1335-3543.

¹⁴ JÁN PAVOL II.: *Veritatis Splendor*. In: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.

- JÁN PAVOL II.: *Veritatis Splendor*. In: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.
- KURZYDŁO, D.: Formacja do nadziei. Próba diagnozy problemów i potrzeb duchowych dorosłych chrześcijan. In: *Studia katechetyczne*. Warszawa : Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. 2018. 110 s. ISSN 0138-0672.
- ONDRÁŠIK, I. : *Problém a tajomstvo zmyslu života. Filozofická a kresťanská perspektíva*. Vyšlo v edícii Knižnica Rozhľadov po kultúre a umení č. 63. Vyd. 1. Ružomberok : Tlačiareň Ján Šindlery – TESFO. 2016. 160 s. ISBN 978-80-89253-72-2.
- PERZ, A.: Wpływ Eucharystii na życie chrześcijanina. In: *Kieleckie Studia Teologiczne*. zväzok 5. č. 5., Kielce. 2006. 289 s.
- PETRUŠ, L.: Kresťan v politike – áno alebo nie? In: *Theologos. Teologická revue*. č. 2. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 2009. 342 s. ISSN 1335-5570.
- ZOZULAKOVÁ, Z.: Pravé bohatstvo. In: *Acta Patristica*. vol. 4. č. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove. 2011. 252 s. ISSN 2644-5026.

Médiá v hľadáčíku mladého človeka¹

Róbert Mačej

Abstract: *The media and mass media are an integral part of our lives, but especially for young, adolescent people who are searching for their identity and who are accompanied by the media in connection with modern technologies from an early age. They play an important role in the development and formation of a young person's world view. The media offer a diverse content structure, the source of which is entertainment, education and cultural enjoyment. However, they are also a source of important information necessary for a person's general outlook. The media are a source of various values that influence the moral and emotional development of the individual. Through the media and its communication channels, man acquires a variety of different experiences necessary for life in the present modern age. He acquires orientation in real factors and answers to questions of human nature. These are the positive effects provided by the media. However, the personal attitudes of the recipients towards the media and media content can also bring negative effects, causing apathy towards intellectual, moral, religious, and even aesthetic sensibilities.*

Keywords: *Media. Identity. Values. Moral development. Adolescents.*

Úvod

Médiá a masovokomunikačné prostriedky sú neoddeliteľnou súčasťou nášho života, avšak najmä pre mladého, dospelávajúceho človeka, ktorý hľadá svoju identitu a ktorého médiá v spojitosti s modernými technológiami sprevádzajú už od útleho veku. Hrajú významnú úlohu vo vývoji, tvorbe pohľadu na svet, aj vytváraní svetonázoru mladého človeka. Médiá ponúkajú rôznu obsahovú štruktúru, ktorej zdrojom je zábava, vzdelávanie, kultúrne vyžitie. Sú však aj zdrojom dôležitých informácií, potrebných pre všeobecný rozhľad človeka. Médiá sú zdrojom rôznych hodnôt, ktoré pôsobia na morálny a emocionálny vývoj jednotlivca. Prostredníctvom médií a ich komunikačných kanálov človek nadobúda množstvo rozličných skúseností potrebných pre život v súčasnej modernej dobe. Získava orientáciu v reálnych faktoroch, aj odpovede na otázky

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu Inovácie v študijnom programe Probačná a mediálna práca formou e-technológií KEGA 043PU-4/2022.

ľudskej podstaty. Sú to pozitívne účinky poskytované médiami. Osobné postoje príjemcov k médiám a mediálnemu obsahu však môžu prinášať aj negatívne vplyvy, čo spôsobuje apatiu k intelektuálnej, morálnej, náboženskej, ale aj estetickej citlivosti.

Keďže médiá so sebou prinášajú mnohé úskalia, je veľmi dôležité skúmať ich obsahovú štruktúru a úmysel podsúvaných informácií. Sú silným nástrojom na manipuláciu a tvorbu vlastného „pravdivého“ obsahu a preto je nutné sa v tejto oblasti vzdelávať. Najmä u detí a mladých, dospievajúcich ľudí je dôležité, aby mali oporný bod v rodičoch, alebo pedagógoch, ktorí ich svetom médií v zložitej dobe dospievania prevedú.

Mediálne prostredie v súčasnosti je tak intenzívne, že ho nemôžeme oddeliť od oblasti každodenného života. Moderné technológie sú veľmi dôležité na získavanie informácií a tento zdroj je pre nás niečím výnimočným, o čom sme donedávna ani nemali predstavu. Zmeny, ktoré nastali v moderných mediálnych a komunikačných technológiách poznačili myslenie celej populácie, čo prináša riziko na globálnej úrovni, kedy je ťažké rozlíšiť, čo je pravdivé, a čo nie. Moderné masovokomunikačné prostriedky prinášajú ľuďom mnoho dobrého a prospešného, ale zároveň sú zdrojom informácií, ktoré medziľudské vzťahy ničia, namiesto toho, aby ich budovali.

Fenomény mediálneho priestoru

Médiá, resp. masmédiá sú nevyhnutnou súčasťou súčasného života človeka, a keďže ten je konfrontovaný mediálnym obsahom takmer nepretržite, mal by poznať princípy „spolunažívania“ s týmto fenoménom. Médiá nás atakujú (pozitívne, aj negatívne) nekonečnými informáciami, takmer bez akýchkoľvek limitov, čo sa týka obsahu i časopriestoru. Život človeka je tak pod neustálym vplyvom mediálnej „masáže“.²

Médiá značne obohacujú súčasnú spoločnosť a zasahujú do kultúrneho a politického života. „Jednotlivé etapy vývoja ľudskej komunikácie, sú ohraničované radikálnymi zmenami v poznaní (historickými medzníkmi), pravda, skutočný prechod medzi nimi je pozvoľný, plynulý. Schop-

² Porov. PETRO, M. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti*. Prešov : GTF PU, 2010. s.75.

nost' orientovať sa v nich potom umožňuje ľahšie pochopenie významu súčasných médií.³

Komunikácia médií v sociálnej sfére má špecifický charakter so stále sa zväčšujúcou tendenciou. Latinské slovo "médiu" bolo pôvodcom dnešného populárneho pomenovania pre médiá. Stalo sa jedným z najfrekvencovanejších slov v spoločnosti a jeho význam je "sprostredkovateľ" resp. "prostriedok" prinášajúci informácie, ktorý je používaný v rôznych oblastiach života. My sa mu však v tomto prípade budeme venovať, ako prostriedku pre komunikáciu.⁴

Toky informácií, obsiahnuté v médiách môžu mať rôzny charakter. Môžu byť neutrálne, nepodstatné, zábavné, alebo sa môžu zahrávať s citmi, s rôznou dávkou napätia. Masmédiá sú fenoménom, pod vplyvom ktorého sa mení charakter spoločnosti, podľa ich predstavy. Základným pilierom médií je obraz a zvuk, ktoré idú ruka v ruku a vzájomne sa dopĺňajú, aby dosiahli určitý cieľ. Médiá a masmédiá majú v súčasnej spoločnosti nenahraditeľné lukratívne miesto v sociálnom, aj politickom komunikačnom priestore.⁵

Jednotlivci, ktorí určitým spôsobom kreujú mediálny obsah a majú významné postavenie v spoločnostiach ponúkajúcich rôznorodý mediálny obsah, získavajú obrovský vplyv nad konzumentmi a nad ich emóciami, ktoré môžu konkrétnym spôsobom modelovať. Sú to komunikátori, ktorí majú v rukách tento nástroj, ovplyvňujúci city a emócie spotrebiteľa - komunikanta. Hodnota obsahu, bez rozdielu, či ide o vizuálnu, audio, alebo tlačенú formu, úzko súvisí od emocionálneho rozpoloženia autora, tvorca, alebo producenta - komunikátora.⁶

Jedným z najdôležitejších atribútov v mediálnom priestore je aj reklama, ktorá celé prostredie komunikácie dokonale dotvára, resp. mení.

Introdukcia advertisingu ako sveta reklamy

Škála reklamného priestoru umožňuje prinášať príjemcovi - konzumentovi široké spektrum obsahu. K príjemcovi sa tak prostredníctvom

3 PETRANOVÁ, D. – VRABEC, N.: *Mediálna výchova pre učiteľov stredných škôl*. Trnava : FMK UCM ,2011. s.17.

4 Porov. JIRÁK, J. - KÖPPLOVÁ, B.: *Média a společnost*. Praha : PORTÁL, 2008. s.15.

5 Porov. JIRÁK, J. - KÖPPLOVÁ, B.: *Média a společnost*. Praha : PORTÁL, 2008. s. 25-28.

6 Porov. ZASĚPA, T., OLEKŠÁK, P., - RONČÁKOVÁ, T.: *Člověk, slovo a obraz v médiích*. Ružomberok : Verbum, 2010. s. 64-67.

reklamnej ponuky môžu dostať informácie z oblasti vzdelávania, zábavy, ponuky produktov a služieb, ale aj rôzne iné správy informatívneho charakteru. Tieto reklamné obsahy zasahujú príjemcu spravidla periodicky, v rôznom čase a pre konkrétnu cieľovú skupinu. Média majú v závislosti od svojho charakteru rôznu ponuku reklamného obsahu, pre konkrétny typ skupiny príjemcov. Môžeme to chápať ako ekonomickú, záujmovú, politickú, alebo inú potrebu.⁷

Odborníci v oblasti teórie médií a reklamy zastávajú rôzne názory na komunikáciu v tomto odvetví. Napriek rozdielom vo vnímaní sa však zhodujú na tom, že médiá prinášajú pokrok v oblasti komunikácie. Ide o pokrok technický, aj technologický. Okrem napredovania v tejto sfére môžeme bádať aj systémy, ktoré idú s médiami súbežne, a jeden bez druhého by nedokázali existovať. Ako príklad, uvedieme politickú reklamu a marketing. Je to sféra, ktorá by bez reklamy existovala len s veľkými ťažkosťami. Vplyv reklamy, ale najmä médií, ako celku má značný vplyv na vývoj nie len spoločnosti, ale dokonca na formovanie celej civilizácie.⁸

Na rozdiel od printových médií, sa v televízii, rozhlase a na internetových stránkach ponúkajúcich stream, reklama vysiela v precízne nastavenom čase. Tento čas sa nazýva vysielač. Vysielač čas v rozhlase a televízii (*neplatí pre internet a sociálne siete*) je počas dňa rozdelený na niekoľko častí. Pre vysielač reklamy je najlepším časom hlavný vysielač čas (*angl. Prime Time*), avšak aj ten môžeme rozčleniť. V dopoludňajších hodinách je to približne od 06:00 do 10:00, kedy nám dotknuté média ponúkajú spravodajstvo, alebo detský blok. V popoludňajších hodinách je to od 18:00 (*resp. 19:00*) do 22:00 (*resp. 23:00*), kedy je predpoklad najväčšej sledovanosti. Hlavný vysielač čas sa však môže líšiť v závislosti od kultúry, alebo regiónu.⁹

Reklama v hlavnom vysielačom čase má svoje pravidlá, ktoré určuje legislatíva. Sú to pravidlá, ktoré obmedzujú, respektíve zakazujú vysielať reklamu na výrobky a služby, ktoré môžu akýmkoľvek spôsobom pôsobiť

7 Porov. PETRANOVÁ D.-VRABEC N.: *Mediálna výchova pre učiteľov stredných škôl*. Trnava: FMK UCM 2011. s.21.

8 Porov. PETRANOVÁ D.-VRABEC N.: *Mediálna výchova pre učiteľov stredných škôl*. Trnava: FMK UCM 2011. s.22.

9 Porov. REIFOVÁ I. A KOL.: *Slovník mediální komunikace*. Praha 2012. s.12.

na mravnosť neplnoletej osoby, ale nepriaznivým spôsobom prekračujú morálny kódex.¹⁰

Keďže je reklama silným mediálnym nástrojom a na sile naberá práve v hlavnom vysielacom čase, musí byť pod kontrolou úradu a v prípade porušenia zákona nesie zadávateľ plnú zodpovednosť spojenú aj so sankciami.

Novodobá reklama je oproti tej, z čias dávno minulých podstatne sofistikovanejšia. Je to vďaka moderným technológiám, ktoré neporovnateľne viac vyhovujú dnešnej dobe, avšak poslanstvo ostáva zachované. Aj reklama v novodobej histórii je členená a môžeme ju v našich zemepisných šírkach (*východný blok*) rozdeliť na predrevolučnú a súčasnú (po roku 1989).

Financovanie médií je v závislosti od toho, či je rozhlas, alebo televízia vo vlastníctve štátu (*verejnoprávny mediálny útvar*), alebo vo vlastníctve súkromných subjektov (*komerčný mediálny útvar*). Verejnoprávne médiá sú financované štátom a prostriedky na ich fungovanie sú do značnej miery získavané od fyzických a právnických subjektov, vo forme (*nepopulárnych*) koncesionárskych poplatkov, ktoré sú tohto času zrušené, avšak na verejnoprávnosť vplyv nemajú. Podstatná časť mediálnych konzumentov nemá dostatočné uspokojenie z programovej ponuky verejnoprávnych médií, preto si môžeme dovoliť v rámci všeobecnej mienky tvrdiť o koncesionárskych poplatkoch, že sú nepopulárne. Je to však individuálne.¹¹

Televízne a rozhlasové stanice vo vlastníctve súkromných spoločností fungujú na diametrálne odlišnom princípe. Sú závislé v plnej miere na financiách, ktoré prichádzajú za platený obsah, od objednávateľov. Plateným obsahom (*monetizácia – priestor za peniaze*) komerčných subjektov masmediálneho charakteru môžeme rozumieť reklamu, tele-marketing, alebo prezentáciu produktov a služieb zobrazovaných vo vlastnej obrazovej, resp. audio tvorbe, konkrétnej spoločnosti, v mediálnom priestore spoločnosti (*produktu*), ktorý vlastní. Médiá venujú špeciálnu pozornosť tomu, aby bolo rozdelenie reklamy vo vysielacom čase čo najefektívnejšie. Najväčší dôraz na tento čas však kladú komerčné tele-

¹⁰ Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2000-308> (01.03.2019).

¹¹ Porov. *Nezmyselné koncesionárske poplatky*. Dostupné na: <https://finweb.hnonline.sk/komentare-a-analyzy/201376-nezmyselne-koncesionarske-poplatky> (12.06.2019).

vízie. Tieto subjekty si uvedomujú svoju silu v danom priestore, pretože ak správne rozvrhnú čas, kedy má byť reklama odvysielaná a pre akú cieľovú skupinu, dokážu tak v danom momente osloviť státisíce, aj milióny televíznych divákov.

Spoločnosti, ktoré si objednávajú reklamný spot v komerčnej televízii, vynakladajú obrovské množstvo finančných prostriedkov na potenciál marketingových odborníkov aby bola reklama precízna, vo vyhovujúcej, až v nadštandardnej kvalite, pretože iba vtedy bude úspešná a prinesie požadovaný výsledok. Ďalšou nákladnou investíciou do reklamy je vysielací čas. Vynaložené finančné prostriedky na tento čas sa môžu pohybovať v tisícoch, už za približne tridsať sekundový spot. Cena sa však líši od toho, v akom vysielacom čase a počas akého programu je odvysielaná.

Z pohľadu televízneho diváka je však reklama počas vysielaného programu obťažujúca a to aj napriek tomu, že jej periodicita počas vysielania je stanovená zákonom.¹²

V skutočnosti však spoločnosti, vlastniace vysielacie práva daných mediálnych subjektov tlačia na to, aby sa legislatívne upravil vysielací čas pre reklamné spoty, najmä v komerčných médiách, pretože potrebujú osloviť viac divákov a získať väčší finančný obnos pre chod svojich produktov. Hlavným dôvodom je udržanie konkurencieschopnosti, ktorú je s pribúdajúcimi médiami (*najmä internetové médiá*), čoraz náročnejšie udržať.¹³

Psychologické aspekty reklamy

Procesy v médiách sú precízne nastavované a jedným z najdôležitejších aspektov je správne nastavenie psychológie vo vysielanom programe. Každý produkt vo vysielaní má nastavenú vlastnú psychológiu. Z psychologického pohľadu by sme mohli hľadiť na reklamu v médiách ako na "*cieľavedomé komunikačné pôsobenie zamerané na určitú cieľo-*

¹² Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2000-308> (15.06.2019)

¹³ Porov. *Televízii povolia viac reklamy, pripravujú nový zákon o médiách*. Dostupné na: <https://ekonomika.sme.sk/c/22031607/televizii-povolio-viac-reklamy-pripravuju-novy-zakon-o-mediach.html> (17.5.2019).

vú skupinu, ktorého úlohou je napomáhať pri utváraní postojov, názorov a zvyklostí, vedúcich k žiadúcim činnostiam.”¹⁴

Môžeme tak povedať, že reklama a vlastne médiá, produkujú akúsi osobnostnú (de)formáciu, ktorá človeku pretvára jeho prirodzenosť, nasávaním informácií z mediálneho priestoru. Človek tak potrebuje v určitých intervaloch vyhľadať priestor na osobný oddych od vplyvu médií, aby mohlo dôjsť k jeho psychohygiene. Médiá a reklama má veľký psychologický dopad na kvalitu života jednotlivca.

Zásadnou oblasťou v médiách a reklame, ktorá sa dnes nadpriemerne servíruje, najmä v audiovizuálnej tvorbe je sexuálna problematika. Televízia pretláča princíp, že sexuálny podnet priťahuje pozornosť divákov a usiluje sa zvýšiť rozmer sledovanosti. Ide najmä o zábavnú sféru a časť reklamného priestoru. Tieto relácie majú podprahovo nastavenú psychológiu a prejavy vo vysielaných produktoch, častokrát predstavujú „bežné správanie” ľudí. Ide o akúsi toleranciu a nadľahčovanie konania jednotlivca, za stále sa posúvajúcou hranicou, smerom nadol. Ako príklad môžeme uviesť tzv. reality show a reklamné spoty (+18), ktorými sú tieto programy popretkávané.

Okrem prezentácie normálneho správania, tu môžeme pozorovať používanie rôznych verbálnych aj neverbálnych vulgarizmov, a výnimkou tu nie sú ani neviazané sexuálne aktivity, ktoré v tomto prípade nenesú nijaké posolstvo lásky a citov, ale iba uspokojenie si biologických potrieb. To všetko verejne a bez akejkoľvek sebareflexie, či uvedomenia si osobnej úcty. V reklamnom priestore, ktorý v pravidelných intervaloch prerušuje túto „zábavku” si môžeme pozrieť ponuku na rôzne farmaceutické produkty, ponúkajúce nekonečnú erekciu, alebo ponuku na pomôcky zabráňujúce počatiu. Môžeme konštatovať, že súčasné médiá nám ponúkajú len málo produktov, v ktorých by neboli využité sexuálne prvky, hoc aj v skrytosti. Médiá, vo svojom precízne psychologicky nastavenom systéme, vôbec nerešpektujú osobnostné tajomstvá človeka, jeho intímnu zónu a úctu k sebe samému.¹⁵

¹⁴ Porov. PETRANOVÁ D., VRABEC N.: *Persuázia a Médiá*. Trnava : FMK UCM 2013. s.81.

¹⁵ Porov. PETRO, M. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti I*. Prešov : GTF PU, 2010. s.62 - 63.

Nie iba pre reklamu, ale v podstate pre takmer celý mediálny obsah komerčných televízií v oblasti marketingovej komunikácie, existujú pravidlá, ktoré sa nazývajú etický kódex. Sú to pravidlá, ktoré by mali byť užitočné pre všetkých zúčastnených v mediálnom priestore, či už pre komunikátorov, alebo komunikantov, resp. konzumentov mediálneho obsahu. Dohľad nad etikou v reklame a dodržiavanie Etického kódexu je zakotvený aj legislatívne v zákone. Keďže je to dokument zaoberajúci sa etikou v širokom spektre, dodržiavanie týchto princípov je nevyhnutne podložené verejnou mienkou.¹⁶

Média prinášajú rôzne hodnoty pôsobiace na morálny vývoj jednotlivca. Človek tu nadobúda množstvo rozličných skúseností. Orientácie v reálnych faktoroch, otázkach ľudskej roviny, osvetové informácie, hudobné programy. Sú to pozitívne účinky médií. Postoj príjemcu - konzumenta však môžu prinášať negatívne vplyvy. Negatívne vplyvy tak spôsobujú otupenie intelektuálnej, morálnej, náboženskej, estetickej citlivosti. Pri veľmi častom sledovaní mediálnej ponuky televízií, resp. internetových streamov, môže dôjsť až k oslabeniu vôle pre neschopnosť výberu vhodnej mediálnej ponuky v závislosti od veku a duchovnej zrelosti.

Média prinášajúce negatívne informácie, vyvolávajú v prijímateľovi - konzumentovi mediálneho obsahu nepríjemné emócie. Vyvolávajú v ňom strach, neistotu, obavu o budúcnosť, pochybnosti o zmysle života. Mediálne informácie, ktoré ukazujú násilie, alebo akýkoľvek negatívny prístup k deťom, vyvolávajú u rodičov obavy o ich vlastné deti. Tu môže nastať až prehnaná starostlivosť, kedy rodičia v obave o svoje ratolesti ich môžu neprirodzene obmedzovať. Aj manželská nevera je prezentovaná médiami ako čosi, čo je prirodzené v súčasnom svete. Jej časté prezentovanie dokáže vyvolať obavy aj u takých manželských párov, ktoré to doteraz neriešili. Tento stav odkláňa človeka a spoločnosť od prirodzenej psychickej, aj fyzickej pohody. Je to likvidátor šťastia. Tento negatívny dosah na skutočné hodnoty človeka, často spôsobujú pesimistické nálady, až depresie. Človek si prestáva dôverovať, nasleduje osobná, aj osobnostná kríza a človek sa začína sám v sebe upúšťať.¹⁷

¹⁶ Porov. PETRANOVÁ, D., VRABEC N.: *Persuázia a médiá*. Trnava : 2013. s.83 – 84.

¹⁷ Porov. PETRO, M. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti I*. Prešov : GTF PU, 2010. s. 105 – 107.

Médiá majú obrovský vplyv, ktorý rastie dynamickým tempom. Pretože pokrok v masovokomunikačných médiách neustále rastie technologicky aj psychologicky, a médiá tak získavajú významné, dominantné miesto v spoločnosti. Napriek úsiliu odborníkov v mediálnej oblasti, pri zisťovaní vplyvu na človeka a spoločnosť je v podstate nemožné izolovať ich, pretože médiá napredujú tempom, ktorého eliminácia je jednoducho nemožná. Médiá majú taký obrovský vplyv na človeka, až sa môžeme domnievať, že presahujú vplyv rodiny i školy. Najviac však zasahujú tých najmenších, teda deti.

Deti sú najzraniteľnejšou skupinou mediálnych konzumentov. Vníname ich preto ako skupinu, na ktorú dokážu médiá s ľahkosťou vplyvať a jednoducho ňou manipulovať. Rozlišovacia schopnosť detí, čo je pre nich prospešné a čo nie, nie je dobre rozvinutá, preto sú „ľahkou korisťou“ pre médiá. Nevedia rozlíšiť, ktoré informácie sú pravdivé a obsahu v médiách veria vo všetkom, čo odvysielajú a považujú to za pravdivé.¹⁸

Spôsob, ktorý tento cieľ má naplniť je návyk človeka v etapách manipulácie prostredníctvom médií. Človeku sú ponúkané informácie, v ktorých má nájsť hodnotu (*hoc aj falošnú*), ktorá uspokojí jeho potreby a očakávania.¹⁹ Medzi najčastejšie formy manipulácie patrí vynechanie a potlačenie, lži, neúplné informácie a ich opakovanie, nálepkovanie, transmisia falošných hodnôt, nevyváženosť, framing a „učenie divákov nepýtať sa prečo“²⁰

Obsah médií v čase prijímania človekom závisí od určitého podania. Keďže prijímateľ mediálneho obsahu je rôznorodý a ponuka informácií je taktiež rôznorodá, môže u každého prijímateľa tá istá informáciu vyvolať rôzne pocity. Médiá sú tvorcami novej hierarchie usporiadania spoločenských hodnôt a všeobecného vplyvu. Masmédiá nás ovplyvňujú

¹⁸ Porov. MIČIENKA, M. - JIRÁK, J. a kol.: *Základy mediální výchovy*. Praha : Portál, 2007. s.43-44.

¹⁹ Porov.: ZASEPA, T. - OLEKŠÁK, P.: *Mediální výchova*. Ružomberok : Katolícka univerzita 2008. s.74.

²⁰ POPOVIČ, J.: Media and the regulations of the Code of canons of the eastern Churches. Current challenges. In: *Philosophy and Canon Law*. Katowice : Uniwersytet Śląski w Katowicach, Roč. 9, č. 2 (2023), s. 1-22.

bez toho, aby sme si to uvedomovali a potichu nám vnucujú ich pohľad na svet.²¹

Médiá si v živote mladých ľudí upevňujú stále silnejšiu pozíciu. Mladá generácia je jedným z najväčších konzumentov médií a to v rôznych podobách. Množstvo nových mediálnych technológií im tento vzťah ešte viac umocňuje. Mladí ľudia sú jednou z najzaujímavejších cieľových skupín pre mediálny priemysel. Sú hlavnou cieľovou skupinou pre veľkú časť tvorcov reklamy, televíznych programov, časopisov pre mládež, rozhlasových staníc, ale v súčasnosti sú hlavne konzumentmi nových médií ponúkajúcich sofistikovaný internetový obsah. Je to obrovský tlak, ktorý väčšina mládeže vníma ako prirodzenú a neoddeliteľnú súčasť svojich životov. Odolávať takémuto tlaku na mladého konzumenta je však čoraz ťažšie.²²

Mladý človek v čase dospievania, ktorý svoju identitu iba hľadá a chce sa niekam zaradiť, vníma mediálnu ponuku a priestor ako prirodzenú súčasť svojho života. Mladý človek odmieta akúkoľvek ochranu od vplyvu médií dospelým. Nemá záujem, dokonca neprijíma rady, čo z médií je preňho vhodné, čo pozitívne vplýva a čo nie. Takýto vplyv dospelých osôb na mládež sa však míňa účinku a vzhľadom k tomu, že mladý, dospievajúci človek chce byť rešpektovaný, je toto konanie dospelých vopred odmietnuté.

Dospievajúci mladí ľudia si len veľmi ťažko osvoja spôsoby rozlišovania obsahu médií ak zostanú iba neaktívnymi prijímateľmi obsahu médií. Ak tvorbu médií, ktorej dobre premyslené marketingové stratégie budú len automaticky prijímať a stotožnia sa s ich ponúkanými hodnotami zobrazujúcimi svet z pohľadu médií, len ťažko odolajú ich tlaku. Pre mladého človeka na hranici dospelosti, ktorý hľadá svoje zaradenie a sebaurčenie, sú médiá prirodzenou súčasťou jeho života. Aspoň to tak vníma.²³

Aby sa mladý človek dokázal úspešne začleniť do spoločnosti, je veľmi dôležité aby si čo najskôr a čo najúčinnnejšie osvojil celý rozsah vedo-

²¹ Porov. OLEKŠÁK, P. - RONČÁKOVÁ, T.: *Človek, slovo a obraz v médiách*. Ružomberok : Verbum, 2010. s. 15.

²² Porov. PAĽA, G. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti II*. Prešov : GTF PU. 2010. s. 42-45.

²³ Porov. ZASEPA, T. OLEKŠÁK, P. - RONČÁKOVÁ, T.: *Človek, slovo a obraz v médiách*. Ružomberok : Verbum, 2010. s. 62-70.

mostí a postojov smerom k médiám a ich ponúkanému obsahu. Široká škála informácií v "pestrom" mediálnom prostredí, popretkávanom modernými technológiami podporuje snahu odbornej spoločnosti budovať u mladého človeka zručnosti, ktoré mu pomôžu promptne reagovať na intenzívne a časté zmeny v osobnom, pracovnom a spoločenskom živote. Tieto nadobudnuté schopnosti mladého človeka by sa mali stať impulzom pre kritické myslenie, samostatné vyjadrovanie. Mladý človek by sa mal naučiť prezentovať vlastnú pozíciu, ale aj iné dôležité schopnosti potrebné pre život v súčasnej modernej dobe. Je nevyhnutné, aby sa mladý človek v súčasnosti naučil rozpoznávať ponuky prichádzajúce od rôznych médií a získal tak mediálnu gramotnosť a mal všeobecný rozhľad v tom, čo konzumuje.²⁴

Dôležitým ukazovateľom, na základe ktorého môžeme spoznať mediálne gramotného človeka je jeho záujem komunikovať na tému médií a ich obsah. Ľudia, najmä mladí sú denne konfrontovaní obsahom z médií, či už obrazom, zvukom a slovom, alebo textom a je prospešné, ak takýto obsah vedia vhodne spracovať. Podľa toho, ako dokážu reagovať na všetky tieto podnety prichádzajúce z médií, je možné pozorovať, či je konzument mediálneho obsahu iba pasívny k ponuke, alebo sa zamýšľa nad mediálnymi informáciami a ich hodnotou pre neho a pre spoločnosť. Taktiež je dôležité, či mladý človek dokáže komunikovať a zdieľať svoje postrehy a vnemy so svojim okolím, s rodinou, priateľmi, alebo inými ľuďmi.²⁵

Medzi tým, ako vnímame jednotlivé informácie, ktoré nás zasahujú z rôznych strán mediálneho éteru, si však musíme uvedomiť tú pomyselnú líniu, ktorú by sme sa mali naučiť rešpektovať, pretože: *"Ak prekročíme hranice správneho užívania komunikačných prostriedkov, už toto môžeme vnímať ako život vo fiktívnom svete. Dokonca si myslím, že mnohým vyhovuje život vo virtuálnej realite. Zvykli sme si na to, že sme prostriedkami obklopení vždy a všade, dokonca si svoj voľný čas nevieme pred-*

²⁴ Porov. VRABEC N.: *MLádež a médiá: Mediálna gramotnosť mladých ľudí na Slovensku*. Bratislava : IUVENTA. 2008. s. 3.

²⁵ Porov. VRABEC N.: *MLádež a médiá: Mediálna gramotnosť mladých ľudí na Slovensku*. Bratislava : IUVENTA. 2008. s. 19.

staviť bez týchto vymožeností. Komunikáciu medzi sebou, s deťmi, nahrádzame virtuálnym svetom.”²⁶

Média značne ovplyvňujú mladého človeka a jeho psychiku v každej oblasti života a nič nenechávajú na náhodu, avšak sú len nástrojom, ktorý nám slúži na to aby ich široká verejnosť mohla využívať hlavne vo svoj prospech a prospech celého spoločenstva, aj keď nie vždy sa to darí. Média by mali dbať na pozitívne zaujatie človeka, pretože to je podnetom k tomu, ako daný jednotlivec spracuje určitú informáciu.

Etika tvorby mediálneho obsahu

Tvorbe mediálneho obsahu v médiách je venované obrovské množstvo času, na ktorom sa okrem odborníkov na rôzne druhy médií, podieľajú aj odborníci na etiku a psychológiu. Mediálna obsahová štruktúra má široký rozsah a tento môže prinášať široké spektrum informácií. Tieto informácie sú pre prijímateľa prospešné, alebo sú neužitočné, preto je nesmierne dôležité a malo by byť v záujme tvorcov mediálneho obsahu, aby dodržiavali pri jeho tvorbe etické zásady. Napriek tomu, že je takmer nemožné vyhnúť sa v médiách manipulácii, etické zásady tu musia mať svoje pevné, nenahradiateľné miesto.

Mravné zásady, ktoré by mali platiť v médiách, ale aj mimo nich, aby nedochádzalo k deformácii myslenia a pocitov mladého človeka by sme mohli rozdeliť na tieto časti.

- *Etika*, chápaná ako filozofická disciplína, zaoberajúca sa skúmaním morálky, ako fenoménu v spoločnosti. Je to praktická filozofická disciplína, ktorá pomáha človeku pochopiť, aké by malo byť jeho správanie v reálnom živote. Etické teórie môžeme rozdeliť podľa predmetu skúmania na meta-etické, ktoré skúmajú samotnú etiku, pravdivosť výrokov atď., a normatívne, ktoré vychádzajú zo všeobecných zásad. Normatívne skúmania ďalej skúmajú súčasnú a minulú morálku, kde odborníci hľadajú prieniky a rozdiely. Na základe toho sa tvoria nové teórie v etike, ktoré ľuďom uľahčia odhaliť dobro od zla, alebo pravdu a fikciu. Etika ponúka človeku pozerieť na morálku kriticky s bezpodmienečným úmyslom konať dobro.

²⁶ PALA, G. a kol.: *Vybrané praktické prístupy pre mediálnu edukáciu*. Prešov : GTF PU. 2010. s. 51.

- *Morálka.* Mohli by sme ju opísať, ako istý kódex požiadaviek, ktorému sa prispôsobuje správanie človeka v rôznych situáciách. Je posudzovaná dvoma kritériami a jej porušenie má dopad buď na svedomie človeka, alebo je hodnotená verejnou mienkou. Morálka je prítomná v každej oblasti života človeka. Človek, ktorý je morálne dozretý (nazývame ho aj “charakterný”) je obdarený morálnymi zásadami, medzi ktoré patrí čestnosť, ľudskosť, spravodlivosť, zodpovednosť a snaží sa to aplikovať vo svojom živote, aj podľa toho sa riadi vo svojom osobnom živote, aj širšom okolí.²⁷
- *Morálne normy* sú najjednoduchšou formou morálnych požiadaviek, sú to vzory správania, ktoré by mali ľudia uplatniť v rovnakých situáciách, sú odvodené z univerzálnych podmienok ľudskej existencie a formulujú minimálne predpoklady na prežitie sociálnych skupín.²⁸
- *Svedomie* schopnosť človeka uskutočňovať morálnu sebakontrolu, predstavuje reguláciu správania osobnosti na základe subjektívne stanovenej a pochopenej morálnej povinnosti, predstavuje intímny mechanizmus, ku ktorému sa jedinec obracia o pomoc pri hľadaní morálne správneho konania. Mechanizmus svedomia je “*duchovnou kontrolkou*“, ktorá vystríha jednotlivca pred morálnym zlyhaním.²⁹

Je dôležité si uvedomiť, že všetky aspekty etiky v médiách by mali byť aplikované, a mali by kriticky reflektovať morálku. Etika v médiách by mala byť obsiahnutá v každej ich forme a na všetkých úrovniach, pretože predmetom etiky v médiách je skúmanie morálky a jej zásad. Vývoj etiky napreduje v celej mediálnej oblasti a v médiách sa taktiež zaoberá jednotlivo, aj komplexne, vytváraním nových etických pravidiel pre mediálnu oblasť. Hlavnou úlohou etiky v médiách je v sfére praktickej, aj teoretickej, obhájiť prítomnosť všeobecne platných etických noriem a princípov. Aby sa aspoň čiastočne zabránilo mediálnej manipulácii, mali by byť etickým základom v médiách obsiahnuté tieto základné piliere morálky:

²⁷ REMIŠOVÁ, A. : *Etika médií*. Bratislava : Kalligram 2010, s.42.

²⁸ Porov.: BALÁŽOVÁ, E. : *Mediálna výchova v etickej výchove*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2012, 40s.

²⁹ REMIŠOVÁ, A. : *Etika médií*. Bratislava : Kalligram 2010, s.50.

“pravdivosť, česťnosť, zodpovednosť, ľudská dôstojnosť a ľudské práva”. Morálka a etika v médiách sú základným pilierom budovania vzoru, svetozoru a celkového vývoja mladého človeka, preto je dôležité, aby táto povinnosť médií a výsada ľudí bola pod neustálym drobnohlľadom zodpovedných.

Záver

Súčasný médiá, avšak najmä internet, nie sú až tak neškodné, ako je nám to prezentované. V skutočnosti sú to produkty, ktorým môže človek, zvlášť mladý jednoducho prepadnúť a stať sa ich otrokom. Mechanizmom na predchádzanie takého stavu “otroctva médií” sa stala práve mediálna výchova, ktorá udržiava krok so súčasnými médiami a vo svojich osnovách má práve zahrnuté stále novšie možnosti, ako eliminovať, a predchádzať rizikám spojeným s médiami. Súčasná mediálna výchova na Slovensku je inšpirovaná rozbehnutými projektmi mediálnej výchovy v spolupráci so zahraničnými odborníkmi v tejto oblasti.

Pod mediálnou výchovou môžeme rozumieť rozvoj kritického myslenia, zvyšovanie spoločenského podvedomia o médiách, mediálnom obraze sveta a schopnosť kreatívne riešiť problémy spojené s médiami. Cieľom mediálnej výchovy je vychovávať ľudí, aby boli schopní narábať a pristupovať k médiám, a obzvlášť mať kritickú rezervovanosť k médiám. Mediálna výchova by si mala vziať za svoje filozofický prístup k médiám a vzdelávaniu, aby docielila vyšší stupeň zovšeobecnenia, umožňujúci väčšie odpútanie od médií a danej kultúry. Len tak bude lepšie vedieť pochopiť súvislosti a problémy, ktoré sú momentálne nad rámec jej chápania.³⁰

Pre deti a dospievajúcu mládež predstavuje bránu do mediálneho sveta najmä rodina, priatelia a pedagógovia. Je súčasťou spoločnosti a rýchlo reaguje na spoločenské zmeny. Pretože rodiny majú prístup k širokej mediálnej ponuke masovo komunikačných prostriedkov, je dôležité aby rodičia dohliadali na čas strávený pri mediálnych produktoch, ako je televízia a internet, pretože súčasný trend niektorých rodičov je ten, že si moderné mediálne technológie často mýlia s akousi elektronickou pestúňkou, ktorá sa o deti počas zaneprázdnenosti rodičov postará. Je to však v závislosti od prostredia, ktoré dieťa obklopuje a v akom vyras-

³⁰ Porov.: GÁLIK, S.: *Filozofia a médiá*, Bratislava : IRIS, 2012, s.85-88.

tajú. Značný vplyv na používanie moderných mediálnych prostriedkov má na deti aj ich spoločenské prostredie mimo domova, ako sú napríklad priatelia, škola a pod. Postavenie rodiny v súvislosti médií a ich vplyvu na deti závisí aj na vzdelanosti a sociálnej kultúre rodičov, ale aj na životnej úrovni a návykoch. Môžeme usúdiť, že čím nižšie vzdelanie rodičia dosiahli, a aká je ich sociálna vybavenosť, tým viac je rodina upätá na využívanie rôznych mediálnych produktov, najmä na televíziu. Odopierať deťom a dospievajúcej mládeži moderné technológie, ktoré ponúkajú mediálny obsah, však nie je správne. Následkom toho by sme dosiahli opačný efekt spojený s rebéliou a upnutím sa na iné negatívne ponuky moderného sveta. Aby dieťa získalo poznatky a skúsenosti, ktorými bude konfrontované vo svete, ktorý ho obklopuje a ktorý nepozná, je dôležité aby malo prístup k médiám v zdravom časovom ohraničení. Izolácia dieťaťa od sveta médií z neho môže urobiť akéhosi outsidera, ktorý nepozná výdobytky modernej doby, ktoré sú súčasťou jeho rovesníkov a vtedy môže dôjsť až k vyčleneniu dieťaťa z kolektívu, čoho následkom sú pocity menejcennosti, sprevádzané hnevom a depresiami. Vonkajšie podnety v období, kedy deti dospievajú sú veľmi intenzívne, a nesprávna regulácia na môže pôsobiť deštruktívne. Nadobudnuté spôsoby správania, postoje, návyky a úsilie k tvorivému spôsobu života dieťaťa ho často sprevádzajú až do dospelosti. Väčšina rodičov je toho názoru, že médiá na ich deti pôsobia pozitívne a hlavným pozitívom je vzdelávací účinok a napredovanie jazykových schopností. Naopak, menší počet rodičov vníma médiá ako negatívum, čo bolo zistené prieskumom verejnej mienky, ktorý uskutočnila spoločnosť UPC. Spoločnosť je povinná uvedomiť si, že mediálny vplyv na výchovu detí, ale aj celej spoločnosti je veľmi intenzívny. Správne rozvrhnutie, kedy a na akú dobu je vhodné využívať médiá a masovokomunikačné prostriedky, vedie k správne životnému prístupu rodine, aj spoločnosti.³¹

Vhodnosť mediálneho obsahu, ktorý deti prijímajú však záleží vo väčšej miere iba na rodičoch. Je dôležité, aby sa spoločnosť zaujímala o mediálnu výchovu, aby hľadala nové spôsoby a mechanizmy, ako sa brániť pred negatívnym vplyvom médií. Najmä u detí a dospievajúcej mládeže je mediálna gramotnosť nevyhnutnou súčasťou, lepšie pove-

³¹ Porov.: TIRPÁK,P.-KUBÍK,F.:*Voľný čas s pohľadu teológie a animácie*. Prešov : PÚ GTF,2012, s.90.

dané potrebou. Smerovanie spoločnosti, ako celku je priamo závislé na tom, ako sa budú vyvíjať mladé generácie, a ako sa budú vedieť prispôbovať mediálnemu tlaku. Preto je mediálna výchova najlepším mechanizmom, ako udržať zdravý proces dospievania deti a mládeže.

Slovenská republika má v rámci mediálnej výchovy vypracované zámery v kontexte celoživotného vzdelávania. Vzdelávanie v oblasti médií a masovokomunikačných prostriedkov by malo byť základnou podmienkou pre správne fungovanie systémov v oblasti mediálnej výchovy. Na správne zvládnutie problematiky mediálneho vzdelávania by mal vzniknúť subjekt, ktorý by garantoval riešenie problematiky, ale aj určil mieru zodpovednosti a kompetenciu jednotlivých subjektov, ktoré majú mediálny vplyv, alebo s médiami a ich obsahom prichádzajú do styku. Hlavným cieľom tejto dôležitej koncepcie by malo byť vytvorenie "*Centra mediálnej výchovy*", ktorého úlohou by bolo plnenie úloh a zadaní, ktoré zabezpečia mediálnu výchovu v praxi a taktiež jej uplatnenie. Centrum, zamerané na mediálnu výchovu by jednotlivé činnosti v oblasti médií riadilo a bolo by akýmsi výskumným článkom, ktorý sa podieľa na projektoch tvorby mediálnej výchovy. V období, do zriadenia "*Centra mediálnej gramotnosti - IMEC*", túto činnosť suplovali univerzity a špecializované fakulty, ktorých edukačnou činnosťou bola, a je všeobecná komunikácia, komunikácia v médiách, aj samotné masmédiá.³²

Aká je budúcnosť mediálnej gramotnosti a aké úskalia čakajú na mediálnu edukáciu v budúcnosti? Môžeme konštatovať, že budúcnosť tejto dôležitej súčasti médií a mediálneho sveta, ako takého bude turbulentná, ale nevyhnutná. Je mnoho pozitív, ale aj negatív, ktoré pri naša súčasná mediálna doba, ako sú napríklad aktuálne informácie, ich dostupnosť širokej verejnosti, ako tomu bolo pred nástupom moderných technológií. Existujú tu však aj rôzne nebezpečenstvá, ktoré z pohľadu kvantity, resp. dostupnosti negatívne vplyvajú na kvalitu informovanosti. To ohrozuje pravdivé mediálne ponuky a informácie, kde môže dôjsť k vzniku alternatívnych kanálov, ktoré mediálny priestor zahatia, znefunkčnia a stanú sa nedôveryhodnými.

Pristupujme teda k médiám a k mediálnemu vzdelávaniu tak, aby osobnosť a hodnota človeka rástla bez zbytočnej manipulácie a faloš-

³² Porov.: *Zámery koncepcie mediálnej výchovy*. Dostupné na: <https://medialnavychova.sk/slovensko-2/> (19.06.2019).

ného pocitu pravdy. Je dôležité aby sme médiá poznali dôvernejšie, nie iba povrchne, ako zdroj zábavy a úniku z reálneho života. Mali by sme poznať, čo od nich môžeme očakávať a ako s tým následne naložiť. Vzdelanie v oblasti médií by pre nás malo byť jednou z priorít, pretože tento fenomén neostane bez pokroku, a je predpoklad, že modernizácia v tejto oblasti bude ešte rýchlejšie napredovať. Máme zodpovednosť pred sebou, aj pred generáciou, ktorá prichádza po nás, preto musíme byť pripravení na to, aby sme mladých správne nasmerovali a poučili ich o skrytej hrozbe médií, resp. ich správne nasmerovali na to, čo je v médiách a mediálnom priestore pozitívne.

Je našou povinnosťou ukázať mladým ľuďom prínos médií, ale na druhej strane aj krásy a pozitíva reálneho sveta, ktorý sa médiá často snažia ukradnúť tým, že odpútavajú človeka od aktivít, ktoré ho udržiavajú v dianí reálneho, zdravého spôsobu života.

BIBLIOGRAFIA:

- BALÁŽOVÁ, E.: *Mediálna výchova v etickej výchove*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2012, 40 s. ISBN 978-80-557-0451-7.
- GÁLIK, S.: *Filozofia a médiá*, Bratislava : IRIS, 2012, 102 s. ISBN 978-80-8925-686-0
- JIRÁK, J. - KÖPPOLOVÁ, B.: *Média a spoločnosť*. Praha : PORTÁL, 2008. 206 s. ISBN 807-17-8697-7.
- MÍČENKA, M. - JIRÁK, J. a kol.: *Základy mediální výchovy*. Praha : Portál, 2007. 295 s. ISBN 807-36-7315-4.
- PALA, G. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti II*. Prešov : GTF PU. 2010. 154 s. ISBN 978-80-555-0290-8.
- PALA, G. a kol.: *Vybrané praktické prístupy pre mediálnu edukáciu*. Prešov : GTF PU. 2010. 241 s. ISBN 978-80-555-0305-9.
- PETRANOVÁ D., VRABEC N.: *MEDIÁLNA VÝCHOVA pre učiteľov stredných škôl*. Trnava : FMK UCM, 2011. 164 s. ISBN 978-80-8105-248-4.
- PETRANOVÁ D., VRABEC N.: *Persuázia a médiá*. Trnava: FMK UCM 2013. 166 s. ISBN 978-80-8105-450-1.
- PETRO, M. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti*. Prešov: GTF PU, 2010. 132 s. ISBN 978-80-555-0289-2.
- POPOVIČ, J.: Media and the regulations of the Code of canons of the eastern Churches. Current challenges. In: *Philosophy and Canon Law*. Katowice : Uniwersytet Slaski w Katowicach, Roč. 9, č. 2 (2023), s. 1-22. ISSN 2450-4955. ISSN 2451-2141.
- REIFOVÁ I. a kol.: *Slovník mediální komunikace*. Praha: PORTÁL, 2012. 328 s. ISBN 807-17-8926-7.
- REMIŠOVÁ, A.: *Etika médií*. Bratislava : Kalligram 2010, 312 s. ISBN 978-80-8101-376-8
- TIRPÁK, P.-KUBÍK, F.: *Voľný čas s pohľadu teológie a animácie*. Prešov: PÚ GTF, 2012. 181 s. ISBN 978-80-555-0564-0.

- VRABEC N.: *Mládež a médiá: Mediálna gramotnosť mladých ľudí na Slovensku*. Bratislava : IUVENTA. 2008. 37 s. ISBN 978-80-8072-074-2.
- ZASĚPA, T., OLEKŠÁK, P., - RONČÁKOVÁ, T.: *Človek, slovo a obraz v médiách*. Ružomberok : Verbum, 2010. 324 s. ISBN 978-80-8084-641-1.
- ZASĚPA, T. - OLEKŠÁK, P.: *MEDIÁLNA VÝCHOVA*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008. 57 s. ISBN 978-80-8084-291-8.

Internetové odkazy

- Nezmyselné koncesionárske poplatky*. Dostupné na: <https://finweb.hnonline.sk/komentare-a-analyzy/201376-nezmyselne-koncesionarske-poplatky>. (15.01.2024).
- Televízii povolia viac reklamy, pripravujú nový zákon o médiách*. Dostupné na: <https://ekonomika.sme.sk/c/22031607/televizii-povolia-viac-reklamy-pripravuju-novy-zakon-o-mediach.html> (17.1.2024).
- Zámery koncepcie mediálnej výchovy*. Dostupné na: <https://medialnavychova.sk/slovensko-2/> (19.01.2024).
- <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2000-308> (01.01.2024).

Ján Krstiteľ oblasovateľ príchodu

Štefan Pacák

Abstrakt: History teaches us that the arrival of important figures is often preceded by a herald announcing their arrival. John the Baptist, the prophet who prepared the way for Jesus Christ, was such a voice. John the Baptist was the bearer of extraordinary power by which he proclaimed repentance and baptism. The text points to John the Baptist and the prophet Elijah. Both men shared a commitment to proclaim truth and correct evil. Together they embody a prophetic lineage that winds through history and culminates in the person of Jesus Christ. Even today, the person of John the Baptist is a model for all Christians.

Keywords: John the Baptist. Elijah. Repent. Salvation.

„Sám pôjde pred ním s eliašovým duchom...“

Sám pôjde pred ním s Eliášovým duchom a mocou, aby obrátil srdcia otcov k synom a neveriacich k múdrosti spravodlivých a pripravil Pánovi dokonalý ľud.” (Lk 1,17)

„Svätý Ján Krstiteľ je bezprostredným Pánovým predchodcom, ktorý bol poslaný, aby mu pripravil cestu. Ako „prorok Najvyššieho“ prevyšuje všetkých prorokov, je z nich posledný, ním sa začína evanjelium; už v lone svojej matky pozdravuje Kristov príchod a svoju radosť nachádza v tom, že je „ženíchov priateľ“ (Jn 3, 29); označuje ho za Božieho Baránka, „ktorý sníma hriechy sveta“ (Jn 1, 29). Ide pred Ježišom „s Eliášovým duchom a mocou“ (Lk 1, 17) a vydáva o ňom svedectvo svojím kázaním, svojím krsťom na obrátenie a nakoniec svojou mučeníckou smrťou.“ (KKC 523)

Ján Krstiteľ v Novom Zákone zohráva kľúčovú úlohu pri príprave ľudí na príchod Ježiša Krista. Jeho poslaním je vyzvať ľudí k pokániu. Ján zreteľne ukazuje, že on sám nie je Mesiáš, ale ohlasuje príchod toho, ktorý je mocnejší. Jeho misia a posolstvo sú predzvesťou Ježišovho príchodu a zároveň prípravou ľudí na prijatie jeho učenia o zmierení a odpustení všetkých hriechov.

Vzdialený a blízky kontext

V rámci vzdialeného kontextu sedemnásty verš prvej kapitole Lukášovho evanjelia je časťou zvestovania Zachariášovi. Lukáš vo svojom úvode (porov. Lk 1, 1-4) ako jediný z evanjelistov uvádza dôvody napísania tejto knihy. Lukáš nebol očitým svedkom Kristovho života, ale píše knihu pre Teofila a až po dôkladnom preskúmaní píše rad radom čo Ježiš učil a robil, aby podal spoľahlivú správu Teofilovi.¹ Podľa cirkevných otcov ale aj Magistéria Cirkvi autorom tohto evanjelia je apoštol Lukáš, spoločník apoštola Pavla. Evanjelium písal pre istého Teofila. Nevieme s istotou povedať, či Teofil je skutočné meno človeka, alebo len nejaké pseudonymum. Môžeme tvrdiť, že evanjelium je určené pre pohano-kresťanov.² Zachariáš, otec Jána Krstiteľa, bol kňazom. Kňaz patrilo do vyššej spoločenskej vrstvy. Povinnosťou kňaza v chráme bolo správne vykonávať chrámovú službu. Inými slovami, boli to muži slova a muži oltára. Kňazi vysvetľovali ľudu Mojžišov zákon, dávali im príklady ako aplikovať tieto zákony do svojho života. Deň za dňom prinášali každodenné obety. Najdôležitejšou úlohou kňaza bolo sláviť Deň zmierenia.³ Pretože všetci mužskí potomkovia Árona boli kňazmi. V časoch starého zákona bolo veľké množstvo kňazov. Dokonca aj v časoch Starého zákona bolo príliš veľa kňazov na to, koľko práce bolo potrebné vykonať. Stávalo sa, že kňaz len raz za život vykonával svoju kňazskú službu v Jeruzalemskom chráme. Zachariáš patrilo do Abiášovej kňazskej triedy (porov. Lk 1,5 a 1 Krn 24, 1-19). Žreb padol na Zachariáša, aby priniesol Pánovi kadidlo v Jeruzalemskom chráme. Pre Zachariáša to bola nesmierna česť a radosť priniesť kadidlovú obetu, no na druhej strane pociťuje veľké sklamanie, že Boh nevypočul jeho úpenlivé modlitby. Spolu so svojou manželkou Alžbetou, ktorá bola vzdialená príbuzná s Mojžišom sa dlhé roky modlili, aby im Boh požehnal potomka, no Alžbeta bola neplodná. (porov. Lk 1, 6-10) Lukáš naznačuje Alžbetinu veľkú hĺbkou viery a to ako spolupracuje s Božím plánom a povoláním, ktorý krásne ukazujú na neobyčajnú

¹ Porov. FLEMING, D.: *Bridgeway Bible Commentary*. Bridgeway Publications, Brisbane, 2005, s.435.

² Porov. HERIBAN, J.: *SVĚTÉ PÍSMO*. Trnava : SSV, 2001, s. 2217-2219.

³ Porov. STÖKL, J. : *Priests and Levites in the First Century C.E.*[https://www.bible-odyssey.org/en/passages/related-articles/priests-and-levites-in-the-first-century-ce\(16.1.2023\)](https://www.bible-odyssey.org/en/passages/related-articles/priests-and-levites-in-the-first-century-ce(16.1.2023))

úlohu v dejinách spásy človeka.⁴ Kým Zachariáš vykonával svoje kňazské povinnosti, zjavuje sa mu Pánov anjel a hovorí mu, že Boh vypočul jeho úpenlivé modlitby. Budeš mať syna a dáš mu meno Ján čo v preklade znamená Boh je láska. Nebude piť víno ani žiaden opojný nápoj. Už v lone svojej matky má Nazirejský sľub (porov. Nm 6, 1-8). Úlohou Jána má byť pozývať a vyzývať ľudí k pokániu. K zmene zmýšľania, aby sa zjednotili so svojimi predkami Abrahámom, Izákom a Jakubom, aby boli pripravení prijať Mesiáša (porov. Mal. 3,24).⁵ V tom čase ľud očakával, že Boh splní všetky prisľúbenia. Jeden z hlavných prisľubov bol že ich Boh-Mesiáš zbaví poroby, a oslobodí ľud od nadvlády iných krajín.⁶ Na prvý pohľad Zachariáš je kňaz a mal by hneď uveriť čo mu Pánov anjel rozpráva. No on nemá vieru na to, aby uveril odpovedi na svoju úpenlivú modlitbu. Následkom jeho nevery nebolo to, že onemel, ale to, že nevedel správne rozprávať, začal koktať. Kňaz po kadidlovej obeti, vychádza medzi ľudí a sprostredkuje Božie posolstvo a požehnanie. Ľud to očakáva ale Zachariáš neuveril a nevie sprostredkovať požehnanie. Boh však svoj sľub neodvolal. Keď Zachariášov čas služby v chráme skončil, vrátil sa do svojho domu a Alžbeta čoskoro otehotnela (porov. Lk 1, 23-25).⁷

Bezprostredný, teda blízky kontext nášho verša (Lk 1,17), je o vlastnostiach ktoré bude mať Ján Krstiteľ. Pôjde pred Kristom, aby mu pripravil cestu. V časoch Starého zákona, keď prichádzal kráľ, často išiel pred ním hlásateľ. Tento hlásateľ oznamoval ľudu, že prichádza kráľ a zároveň sa ubezpečil, že cesta je voľná. Ak sa vyskytli na ceste nejaké hrbole alebo diery, tento hlásateľ musel takéto nedostatky odstrániť ešte pred príchodom kráľa, aby kráľ mal voľnú cestu.⁸ „*Pôjde s Eliášovým duchom a mocou.*“ Jedným z najväčších prorociev Starého zákona bolo tvrdenie, že Eliáš sa vráti pred príchodom Mesiáša (porov. Mal 3, 23). Súviselo to

4 Porov. SULLIVAN, M. A. G., *Ženy v Novom zákone*, 1.vyd. Trnava : Dobrá kniha, s. 44 – 45.

5 Porov. FLEMING, D.: *Bridgeway Bible Commentary*. Bridgeway Publications, Brisbane, 2005, s.435.

6 Porov. ŠTRBA, B.: *Lukáš a Skutky apoštolov*. Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, Banská : Badín, 2005 , s.38.

7 Porov. FLEMING, D.: *Bridgeway Bible Commentary*. Bridgeway Publications, Brisbane, 2005, s.435.

8 Porov. KEEGAN, J.: *The Face of Battle*. Penguin Classics, New York, 1983, s.77

s predpoveďou, že prorok bude pôsobiť ako zvestovateľ zaslúbeného, ten ktorý pripraví rovnú cestu Pánovi. (porov. Iz 40,3 ;Mal 3,1). Ján Krstiteľ nie je Eliášom v nejakej forme reinkarnácie (porov. Jn 1,19–21).⁹ Jánovým veľkým dielom bude pripraviť cestu Mesiášovi tak, že obráti srdcia ľudí k Bohu skôr, ako príde Mesiáš. Vzorom pre jeho službu je prorok Eliáš, Ján má hlásať pokánie v duchu Eliáša. Ján Krstiteľ má zvláštnu úlohu. Obrátiť srdcia otcov k deťom : Tento citát z Malachiáša (porov. Mal 3,24) sú posledné slova z tejto prorockej knihy a na Jánovi sa napĺňa toto proroctvo. Kde v Starom zákone skončilo u Jána pokračuje, a u Jána sa to završuje.

Významné termíny

Eliáš- gr. Ὁ Ηλίας, Ἡλίου- Podstatné meno – Genitív, Mužský rod, jednotné číslo. Eliáš znamená -Jahve je môj Boh. Nazývaný aj „Tesban“, ale význam tohto mena je dosť neistý, lebo nie je známe miesto, odkiaľ by mohlo pochádzať. Bol „z obyvateľov Galaádu“, divokej a hornatej krajiny východne od Jordánu. Príroda tohto kraja a osamelý život, ktorý tam ľudia viedli sa naplno prejavili na prorokovej povahe. Severné kráľovstvo bolo dejiskom jeho pôsobenia v čase, keď ľud vplyvom Achaba a Jezabel takmer úplne opustil uctievanie Jahveho a stal sa vyznávačom fenického boha Baala (porov. 1 Kr 16, 32 ; 18, 19). Opis Eliášovho života sa nachádza v prvej a druhej knihe Kráľov a v Evanjeliách (porov. Mt 16,14; 17,3; 27,47-49; Mk 6,14-15; 9,4; 15,35-36; Lk 4,25-26; 9,30). Hlboký dojem, ktorý Eliáš urobil na život Izraelitov, naznačuje pevná viera, ktorá prevláda, že sa vráti, ako sa o tom hovorí v knihe proroka Malachiáša (porov. Mal 3,23). Uvedené odkazy z Nového zákona ukazujú, že mnohí si Ježiša zamenili za Eliáša, ktorý sa vrátil. Medzi Židmi je stále pozvaným hosťom na Paschu pre ktorého je rezervované voľné miesto a otvorené dvere. Eliáš bol príkladom pevnej viery v Jahveho. Svedčia o tom jeho skutky, ktoré konal. Napríklad výroky o živote a smrti Achaba a Jezabel (následné ich naplnenie), privolanie ohňa z neba, zapečatenie neba bez dažďa na tri a pol roka, požehnanie múky a oleja vdove a vzkriesenie chlapca z mŕtvych. Eliáš nezomrel klasickou smrťou. On bol uchvátený do neba

⁹ Porov. JEW FOR JESUS: *The Messiah Would Be Preceded by Elijah the Prophet*. <https://jewsforjesus.org/messianic-prophecies/the-messiah-would-be-preceded-by-elijah-the-prophet> (16.1.2023).

na ohnivom voze. (porov. 2 Kr 2, 11 - 12) V dôsledku Eliášovej služby sa uctievanie pohanských božstiev, ako napríklad Baala do výraznej miery obmedzila. Zjavil sa na vrchu Premenenia v spoločnosti Mojžiša a Ježiša, s ktorými sa Ježiš rozprával. (porov. Mt 17, 3).¹⁰

Duch- gr. πνεῦμα, πνεύματι- *podstatné meno, datív, stredný rod, jednotné číslo.* Slovo duch sa v Písme používa viacerými spôsobmi. V Starom zákone sa tento duch objavuje v rôznych funkciách, ako ten ktorý sa vznáša nad všetkým (porov. Gn 1, 2; Jób 26, 13). Ďalej duch sa prejavuje ako ten, ktorý zostupuje na ľudí a na prorokov, ktorý následne dostávajú milosť od Jahveho, od Pána (porov. Sdc 3,10, 6,34 , Ez 37,1).¹¹

Sila/moc- gr. δυνάμις, δυνάμει- *podstatné meno, datív, ženský rod, jednotné číslo.* Sila alebo moc znamená pôsobiť alebo vyvolať účinok, mať moc nad ostatnými. Tieto dva aspekty moci sú v Písme často spojené. Keďže Boh zjavil svoju moc v akte stvorenia má moc prideliť vládu komukoľvek, komu chce (porov. Jer 10,12; Jer 27,5). Boh zjavil svoju moc zázračným vyslobodením Izraela z egyptského otroctva (porov. Ex 4,21; Ex 9,16; Ex 15,6; Ex 32,11) a pri dobytí Kanaánu (porov. Ž 111,6). „Božia moc“ zahŕňa nielen moc súdiť, ale aj moc odpúšťať hriech (porov. Nm 14, 15 - 19; Jer 32, 17 - 18).

V Novom zákone, keď Kristus robí zázraky ukazuje sa moc Boha, ktorá pôsobí v jeho službe (porov. Mt 14,2; Mk 5,30; Mk 9,1; Lk 4,36; Lk 5,17). Pavol zdôraznil paradox, že kríž, ktorý je zrejme Ježišovým najväčším momentom slabosti je udalosťou v ktorej sa realizuje Božia moc zachraňovať ľudí (porov. 1 Kor 1, 17 - 18; Rim 1, 16).¹²

Srdce- gr. καρδιά, καρδιάς- *podstatné meno, akuzatív, ženský rod, množné číslo.* „Srdce“ sa v Biblii vyskytuje viac ako tisíckrát, čo z neho robí najčastejší antropologický termín v Písme. Označuje centrum človeka. Srdce označuje pre staroveké aj moderné národy bijúci orgán hrudníka, chránený hrudným košom. Starovekí ľudia však chápali fyzickú

¹⁰ Porov. ČÍŽEK, A.: *Synaxar : Životy svätých.* Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998, s.290-291.

¹¹ Porov. BUTLER, T.C.: *Holman Bible Dictionary.* Nashville : B&H Publishing Group. 1991. <https://www.studydrive.org/dictionaries/eng/hbd/p/spirit.html>. (online). (16.1.2023).

¹² Porov. BUTLER, T.C.: *Holman Bible Dictionary.* Nashville : B&H Publishing Group. 1991. <https://www.studydrive.org/dictionaries/eng/hbd/p/power.html>. (online). (16.1.2023).

funkciu srdca inak ako moderní. Z ich pohľadu bolo srdce centrálnym orgánom, ktorý poháňal zvyšok tela. Abrahám ponúka svojim unaveným hosťom jedlo, aby si „posilnili srdce“ a potom mohli pokračovať v ceste. Túto stáť uvádza iba Roháčkov preklad(porov. Gn 18, 5). Ježiš hovorí, že tajomstvá srdca prezrádzajú ústa, tak ako ovocie stromu prezrádza jeho povahu (porov. Mt 12, 33-34). V Starom aj Novom zákone je zjavenie lásky, ktoré máme nasledovať. „A ty budeš milovať Pána, svojho Boha, celým svojím srdcom, celou svojou dušou a celou svojou silou.“ (Dt 6,5), kde „srdce“ je vždy na prvom mieste a je to výraz, ktorý v preklade Nového zákona zostáva nezmenený (porov. Mt 22,37 ; Mk 12,30-33 ; Lk 10,27).¹³

Analýza a interpretácia textu

Úlohou Jána bolo kráčať pred Pánom a predchádza ho ako posledný z prorokov, ktorý ukazuje na Krista. Ján je posledný prorok, ktorý prichádza v moci a sile Eliáša. Eliáš je považovaný za otcov prorokov a do dnešných dní čakajú, že príde Eliáš a pripraví cestu Pánovi. Poslanie Jána Krstiteľa je ohlasovanie zrieknutia sa zla, aby ľudia zmenili svoje zmýšľanie, aby sa obrátili k Pánovi a prijali ho do svojho srdca.

„Aby obrátil srdcia otcov k synom“. Hriech prináša rozdelenie medzi otcami a synmi, už nie je ohlásenie radostnej zvesti synovi, ako Boh zázračne konal v Izraelskom národe. Obrátenie sa otcov k synom prináša zmierenie s minulosťou a budúcnosťou a prináša nádherné slova o spásе. Celé dejiny izraelského národa sú spojené s vyznaním „Počuj Izrael“ vo slovách ktoré počúva syn skrze slová svojho otca. V tomto počúvaní spočíva pripravenosť ľudí prijať Krista ako Mesiáša.¹⁴

Svätý Ambróz porovnáva Jána Krstiteľa a Eliáša a dáva do komparácie ich vlastnosti. Na prvý pohľad vidíme, ako Ján Krstiteľ je naplnený Svätým Duchom a môže pozývať ľudí k pokánii. Ján Krstiteľ mal moc a cnosť odvrátiť ľudí od bezbožnosti a ukázať im cestu pokánia. Eliáš bol na púšti (porov. 1 Kr 17,3), aj Ján žil na púšti. Eliáša živili krkavci (porov. 1Kr 17,4), Ján sa živil kobyľkami. (porov. Mk 1,6) Ján sa zriekol všetkej rozkoše, pohrdol luxusom a neustúpil pri Herodesovi. Eliáš prešliapal všet-

¹³ Porov. *International Standard Bible Encyclopedia* <https://www.internationalstandard-bible.com/H/heart.html> (16.1.2023).

¹⁴ Porov. FAUSTI, S.: *Nad evangeliem podle Lukáše*. Praha : Nakladatelství PAULÍNKY. 2009, s.26-27.

ky lákadlá rozkoše, zvolil si strohosť a pohrdal luxusom. Eliáš sa nijako nesnažil získať si priazeň kráľa (porov. 2Kr 1,8n). Eliáš oddelil vody Jordánu (porov. 2 Kr 2,8). Ján použil vody Jordánu, aby ľudia prišli k pokániu, kde bolo možné hľadať spásu. Ján bol súčasníkom Pána a Eliáš sa zjavil s Pánom v sláve na hore Premenenia (porov. Mt 17,3). Ján bol predchodcom prvého príchodu Pána. Eliáš sa zjaví pri druhom príchode. Ján teda prišiel v duchu a moci Eliášovej. Nemôžete mať jedno bez druhého, ako je jasne vidieť v nasledujúcom texte, kde sa hovorí: „*Duch Svätý zostúpi na teba a moc Najvyššieho Ťa zatieni*“ (Lk 1,35). Táto pasáž sa môže vzťahovať aj na nás a na apoštolov. Keď Eliáš rozdelil vody Jordánu (porov. 2 K 2,14), vody rieky tiekli späť k svojmu prameňu „*Jordán sa vo svojom toku obrátil dozadu*“ (porov. Ž 113,5). Toto teraz znamená tajomstvá spásneho prameňa krstu, v ktorom sú novopokrstení vedení späť od zla k svojej pôvodnej nevinnosti. Ján je predchodcom svojim narodením a predchodcom svojou smrťou.¹⁵ Môžeme vidieť ako je Ján naplnený „*duchom Eliáša*“, koľko majú spoločného. Aké krásne paralely v ich životoch môžeme nájsť.

„*A pôjde pred ním...*“ Ján má ísť pred Pánom, ako jeho posol, aby mu pripravil cestu (porov. Iz 40,3), tak ako to urobil svojim počatím a narodením, ktoré umožnilo ľahšie uveriť v počatie a narodenie Mesiáša pannou a hlásaním učenia o pokání a kršteniu ľudí. Aby v ľuďoch prebudil očakávanie, tak vytúženého Mesiáša a tým, že svojim kázaním poukazoval na Neho.

Ján Krstiteľ a Eliáš boli ľudia rovnakého ducha a zmýšľania. Mali podobnú silu, život a náboženskú horlivosť. Obaja zotrvali na púšti, ich zvyky a odev boli veľmi podobné, obaja boli obnoviteľmi pravej úcty k Bohu, boli známi svojou vernosťou pri karhaní neprávosti kráľov a nebáli sa následkov.

„*Aby obrátili srdcia otcov k deťom...*“ niektorí túto časť citátu chápú tak, že obrátil skazených potomkov Židov k zmýšľaniu ich predkov a spôsobil, že sa s nimi zhodli v predstavách o Mesiášovi. Iní ho chápú ako prostriedok na zmierenie Židov a pohanov prostredníctvom svojej služby a krstu, ktorý hlásal, aby všetci ľudia verili v Krista a krstil tak mýtnikov, prozelitov, ako aj Židov. Tento zmysel sa celkom zhoduje s výkla-

¹⁵ AMBROZ.: *Commentary of Saint Ambrose on the Gospel according to saint Luke*. Haleyon Press, Dublin, 2001, s.21-22.

dom, ktorý Židia dávajú prorocku, že sa vzťahuje na Eliáša Tesbana, ktorého osobne očakávajú pred príchodom Mesiáša.

„*A neposlušných k múdrosti spravodlivých*“ Pod „*neposlušnými*“ sa rozumejú buď Židia, alebo pohanovia, niektorí to chápu ako pohanov, ktorí boli deťmi neposlušnosti, kým medzi nich neprišlo svetlo evanjelia. Skôr sa však myslia Židia, ktorí boli neposlušným, vzdorovitým a ziskuchtivým ľudom, ktorí sa vzdialili od múdrosti, poznania svojich predkov a prorokov, ktorí prorokovali o Kristovi, tešili sa, ževidia jeho deň, túžili po ňom a verili v neho. Ján mal byť nástrojom na to, aby obrátil niektorých neveriacich Židov k pravému poznaniu. Úlohou Jána Krstiteľa bolo pripraviť tento ľud tým, že im služobným spôsobom poukázal na to, v čom spočíva ich pripravenosť stretnúť sa s Pánom a byť s ním navždy v nebi, nie v občianskej, morálnej alebo právnej spravodlivosti, ale v ospravedlnení Kristovou spravodlivosťou a v obnovení a posvätení jeho Duchom a milosťou. Nielen Ján, ale aj každý jeden služobník evanjelia, môže byť označený za toho, kto pripravuje ľud, keď je nástrojom obnovy a obrátenia hriešnikov a privádza ich ku Kristovej spravodlivosti, aby boli ospravedlnení pred Bohom a prijatí u neho.¹⁶

Záver

Misiou Jána Krstiteľa s ktorou bolo spojených množstvo znamení už pred jeho počatím, bolo pripraviť cestu Pánovi, vzbudiť pozornosť, že príchod Mesiáša sa blíži. Ján bol presvedčivým poslom príchodu Mesiáša. V dnešnej dobe, kedy sa sekularizmus dáva do popredia, práve my veriaci máme podobnú misiu ako Ján Krstiteľ. Sme pozvaný k ohlasovaniu Ježiša Krista. Nie vždy to bude ľahké. Vidíme to aj na živote Jána. Množstvo ľudí prichádzalo k nemu dať sa pokrstiť a množstvo ľudí prešlo premenou „*metanojou*“ zmenou svojho zmýšľania. No do Jánovho života prichádzajú ťažkosti, kedy ho kráľ Herodes uväznil. No Ján aj napriek týmto skutočnostiam neprestáva hovoriť pravdu a stále pravoverne hlása pravú náuku. Nestáva sa aj v našom živote, že ak príde súženie, radšej zmeníme svoje pravoverné názory, aby sme si zachránili život, alebo svoje dobré meno, ktoré máme? No tento text nás pozýva, aby sme nasledovali Krista, tak ako Ján Krstiteľ s veľkou mocou a v sile hlásal pra-

¹⁶ Porov. GILL, J.: *Exposition of the Old and New Testament*. < <https://www.sacred-texts.com/bib/cmt/gill/luk001.htm> >. (16.1.2023).

vú náuku o Kristovi a prinavracal zblúdených veriacich k pravej viere. O to viac v dnešnej dobe, nie len Boží služobníci ale každý veriaci, ktorý je pokrstený, má za každých okolností hlásať pravú náuku, aby sa prinavrátili srdcia otcov a synov k Ježišovi Kristovi.

BIBLIOGRAFIA:

- AMBROZ.: *Commentary of Saint Ambrose on the Gospel according to saint Luke*. Haleyon Press, Dublin, 2001. 360 s. ISBN 1-902232-267.
- Biblia. *Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2014. 1612 s. ISBN 978 - 80 - 8161 - 066 - 0.
- BUTLER, T.C.: *Holman Bible Dictionary*. Nashville : B&H Publishing Group. 1991. <https://www.studydrive.org/dictionaries/eng/hbd/p/power.html>. (16.1.2023).
- ČÍŽEK, A.: *Synaxar : Životy svätých*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. 336 s. ISBN 80-967341-1-3.
- FAUSTI, S.: *Nad evangeliem podle Lukáše*. Praha : Nakladatelství PAULÍNKY. 2009. 848 s. ISBN 978-80-7450-025-1.
- FLEMING, D.: *Bridgeway Bible Commentary*. Bridgeway Publications, Brisbane, 2005. 650 s. ISBN 0 947342 72 9.
- GILL, J.: *Exposition of the Old and New Testament*. < <https://www.sacred-texts.com/bib/cmt/gill/luk001.htm> >. (16.1.2023).
- International Standard Bible Encyclopedia* <<https://www.internationalstandardbible.com/H/heart.html>>. (16.1.2023).
- JEWS FOR JESUS: *The Messiah Would Be Preceded by Elijah the Prophet*. <https://jewsfor-jesus.org/messianic-prophecies/the-messiah-would-be-preceded-by-elijah-the-prophet> .(16.1.2023).
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999. 918 s. ISBN 80-7162-259-1.
- KEEGAN, J.: *The Face of Battle*. Penguin Classics, New York, 1983. 384 s. ISBN 978-0140048971.
- PANCZOVÁ, H.: *Grécko - slovenský slovník*. Od Homéra po kresťanských autorov. Bratislava : Vydavateľstvo Lingea. 2012. 1327 s. ISBN 978-80-8145-021-1.
- POTÚČEK, J.: *Biblická konkordancia*. Bratislava : Cirkev bratská na Slovensku. 1985. 711 s.
- STÖKL, J.: *Priests and Levites in the First Century C.E.* <https://www.bibleodyssey.org/en/passages/related-articles/priests-and-levites-in-the-first-century-ce> .(16.1.2023).
- SULLIVAN, M. A. G., *Ženy v Novom zákone*, 1.vyd. Trnava : Dobrá kniha. 2005. 304 s. ISBN 80-7141-504-9.
- ŠTRBA, B.: *Lukáš a Skutky apoštolov*. Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Kňazský seminár sv. Františka Xavierského, Banská : Baďín, 2005. 152 s. ISBN 978-80-88937-68-5.

Pastoračná starostlivosť za múrmi väzenia

Tomáš Metyl'

Abstract: When we hear the phrase priest in prison, we can usually associate it with a connection with a crime. However, spiritual service and pastoral care are an integral part of today's penitentiary and post-penitentiary care for people who have experienced first-hand imprisonment. The whole spiritual service consists of offering. Just like in the days of Jesus Christ. He also walked and offered people a way. Not everyone accepted it, and even those who at first found it attractive eventually changed their decision and did not want to follow Christ. Every person has such free will. However, prison marks everyone. It is therefore up to the individual how he deals with his life and whether and on the basis of the gospel he is willing to change his life.

Keys words: Prison. Prisoners. Ordinary OS and OZ SR. Hope.

Žalm 146 hovorí: „Pán vyslobodzuje väzňov....Tieto slová žalmu sa usku-točujú možno nie doslovne, ale práve cez tých, ktorí vstupujú do väzníc a pomáhajú tým, ktorí pochybili objaviť svoju dôstojnosť, Božiu lásku a tak sa stávať vnútorne slobodným.¹

Vrávi sa, že človek je vrcholom stvorenstva. No napriek tomu badať počas celých dejín ľudstva to, že človek ako bytosť rozumná sa mnoho-krát správal proti svojej prirodzenosti a robil nerozumné veci. A tak sme tu mali v globálnom rozmere, napríklad vojny, otroctvo, totalitné režimy či iné situácie, pri ktorých bola potlačená dôstojnosť človeka. Ale keďže spoločnosť tvoria jednotlivci, je potrebné si všimnúť ich zlyhania, nedba-losti či previnenie voči všeobecným kritériám spoločnosti. A tu sa dostá-vame k problematike, ktorá je stará snáď ako samotné ľudstvo – zločin a trest. Nie každý človek totižto dodržiava literu zákona. Niektorí sa previ-ní chtiac, iní z nevedomosti a pre niektorých je protizákonné správanie prirodzené.

„Kto z vás je bez hriechu, nech prvý hodí kameň,“ toto sú slová Ježi-ša Krista zo Svätého písma, ktoré opisujú situáciu ženy, ktorú pristihli pri cudzoložstve. Za tento zločin hrozil obvinenej po dokázaní viny trest

¹ Biblia – Sväté písmo starého a nového zákona, 2018, Trnava: Spolok sv. Vojtecha

smrti ukameňovaním. Kristus ale vystupuje v tomto príbehu nie ako sudca, ale ako ten, ktorý dáva novú šancu a zároveň sa pýta, kto z vás je bez viny. V tejto našej práci sa chceme pozrieť na zločin a trest práve optikou, akou hľadá Ježiš Kristus na cudzoložnicu z príbehu, teda ako na možnosť nápravy vlastných chýb.²

Samozrejme, je potrebné podotknúť, že zločin je nutné potrestať, avšak tomu, kto ho spáchal, dať šancu na nápravu. Teda aj v dnešnej dobe sa máme pokúsiť vnímať samotný trest nie ako spôsob nejakej úmory, ale skôr ako liek pre toho, kto pochybil. V rámci témy trestu je dôležité poukázať na odlišnosť vo forme trestania s ktorou sa môžeme stretnúť. Je zásadný rozdiel, napríklad v prípade, ak rodič potrestá svoje dieťa, alebo ak jedinec prekročí prípustnú hranicu a stane sa pre spoločnosť nebezpečným natoľko, že mu je udelený trest odňatia slobody.

„Basa natvrdo“, ako ľudovo nazývame nepodmienečný trest odňatia slobody, určite nie je prechádzka ružovou záhradou. Na niekom zanechá „jazvu“, z ktorej sa dlho spamätáva. No existujú jedinci, ktorí takýto trest jednoducho prežijú bez zasadeného dopadu na vlastný život a myslenie. Dôležité je pre nich to, že sa môžu vyspať v teplom prostredí, a že majú stále čo jesť. Tým, že sa spoločnosť mení, mení sa aj povaha trestných činov. Pravda, aj pred päťdesiatimi rokmi tu boli lúpeže, vraždy a násilnosti, no druhým dychom je potrebné dodať, že nie v takom meradle, aké nám ukazuje dnešná doba. S príchodom demokracie, teda slobody od totality, ktorú ťažko vybojovali naši rodičia, sa dostávame do doby, kde si človek myslí, že môže všetko. A tu si znovu pomôžeme slovami Svätého písma, kde apoštol Pavol hovorí: „Všetko smiem, no nie všetko osoží. Všetko smiem, no ja sa ničím nedám zotročiť.“ Pútavá myšlienka, ktorou sa môžeme v našej práci taktiež zaoberať. Avšak o tom, akou cestou sa bude život samotného jedinca uberať, vždy rozhoduje iba on sám.

Trest odňatia slobody by sme mohli definovať ako trest odňatia slobodného pohybu, straty súkromia a príležitostí na uspokojenie potrieb jednotlivca. Už samotná izolácia jedinca v špecifických podmienkach za mrežami, predstavuje reálnu prekážku reintegrácie odsúdeného. Vo väzení môže vzbudzovať monotónnosť. Môžeme to vidieť jednak vo výzore (nosia rovnaké odevné zvršky či uniformy) a takisto aj v režime dňa (majú rovnaké cely či izby, stravujú sa vždy v rovnakom čase, až

² GUARDINI, R.: *O duchu liturgie*. Praha : Česká křesťanská akademie, s. 21

na niekoľko výnimiek všetci majú rovnaké jedlo a v rovnaký čas chodia aj spať).³

Zároveň je potrebné zobrať do úvahy a samotný osobnostný profil jedinca, ktorý sa dostane za mreže. Môžeme konštatovať, že každý z nich zastával akúsi rolu či pozíciu (v rodine, v zamestnaní, v spoločnosti). Zvlášť pre tých, ktorí sa dostanú do výkonu trestu prvýkrát, môže byť celý proces veľmi náročný nie len po fyzickej stránke ale aj po stránke psychickej. Často krát dochádza k problémom, pretože vo výkone trestu sa miešajú jednotlivci zo všetkých vekových skupín, s rôznym sociálnym postavením⁴, s rôznymi morálnymi a etickými zásadami.⁵

Je potrebné povedať, že osoby, ktoré majú na starosti resocializačný proces musia byť samé vnímané ako osoby s jasným etickým a morálnym kreditom. Pomôžeme si slovami Svätého písma o tom čo sa stane, keď slepý vedie slepého. Obaja padnú do jamy.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v § 11 definuje zaobchádzanie ako: „*súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom zabezpečiť výkon práv a povinností, podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine. Pri zaobchádzaní s odsúdenými sa dbá na obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia.*“⁶

Novší výklad RMS o zaobchádzaní už konkrétne vraví o zaobchádzaní s odsúdenými vo výkone trestu ako o: „*súhrne cieľavedomých aktivít vykonávaných v súlade s osobitným predpisom diferencovane podľa identifikovaných rizík a potrieb odsúdeného, charakteru jeho trestnej činnosti, identifikovaných sociálnych problémov, ktoré vplývali na vznik a priebeh trestnej činnosti, osobnosti, veku, vzdelania a psychického stavu odsúdeného.*“

³ INCIARDI, J. A.; 1994. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, s. 346

⁴ TYROL, A. – PALA, G. – LESKOVÁ, A.: Faith, customs, and traditions in understanding roma as a possible contribution for the work of field and community social workers. In: *Acta Missiologica: akademický časopis Inštitútu misijnej práce a Tropického zdravotníctva Jána Pavla II., VŠ ZSP Svätej Alžbety*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, 2023, Roč. 17, č. 2, s. 269-282.

⁵ KADLUBEKOVÁ, D.; 2015. *Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých*. Banská Bystrica : Belianum, s. 36

⁶ Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody

Avšak dochádza k rozporu medzi možnosťami a potrebami v procese resocializácie. Jednak na základe špecifickej oblasti samotného edukačného pôsobenia, a na druhej strane je tu určitý časový interval v ktorom je možné na odsúdeného vplývať (dĺžka trestu). V nasledujúcej pasáži si v krátkosti popíšeme osoby s ktorými prichádzajú odsúdení najčastejšie do priameho kontaktu a v procese majú svoje nezastupiteľné miesto:⁷

- pedagóg – je štandardne osobou, ktorá je priamo poverené procesom resocializácie odsúdených. Je to práve on, ktorý stanovuje program zaobchádzania a so zreteľom na osobnostné predispozície pôsobí penitenciárne. Pedagóg navrhuje konkrétne osoby v rámci pracovného zaradenia. Pripravuje si prednášky na rôzne témy, zvlášť čo sa týka morálnych zásad. Má disciplinárnu právomoc, teda jednoducho povedané má moc odmeňovať ale i trestať odsúdených. Jeho úlohou je racionálne vyplnenie času odsúdených počas osobného voľna. Osoba pedagóga, ako už zo samotného pojmu vyplýva, je zhodnotiť každého jednotlivca zvlášť, nastaviť prístup k nemu a vytvoriť podmienky k tomu aby sa nedopustil recidívy.
- psychológ – osoba psychológa je vnímaná medzi odsúdenými veľmi pozitívne. Napriek tomu, že patrí k radom príslušníkov, jeho úlohou je z profesionálneho hľadiska pomáhať odsúdeným pri adaptácii ako i pri inom prežívaní životných udalostí počas výkonu trestu. Na základe svojich skúseností skúma osobnosť jedinca a snaží sa pre neho nájsť priestor na kompenzáciu aj za múrmi väzenia. Vyhodnocuje aj slabších jedincov a svojou intervenciou sa snaží zabrániť suicidálnemu a automutilačnému správaniu u odsúdených.
- kňaz – tak ako sme spomínali pri osobe psychológa aj duchovná osoba má svoje nezastupiteľné miesto v procese resocializácie. Kňaz sa snaží na základe osobných pohovorov konkrétne pomáhať a hľadať riešenia v živote človeka. Odkrýva skrze náboženstvo pravdy o Bohu, morálnych a etických zásadách ako i nutnú potrebu ich dodržiavania. Hľadá aj iné vhodné prostriedky, ktorými by odsúdených motivoval k náprave života. Štandardným

⁷ KADLUBEKOVÁ, D.; 2015. *Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých*. Banská Bystrica : Belianum, s. 56-57

nástrojom je Sväté písmo a katechéza. Pri týchto aktivitách má možnosť aktívne pôsobiť na osobu odsúdeného a vštepovať mu morálne princípy na ktorých je takisto náboženstvo postavené.

- vedúci výkonu trestu a riaditeľ – ide o výkonné a riadiace zložky v rámci ÚVTOS. S týmito osobami prichádzajú do kontaktu odsúdení menej často, no napriek tomu ich vyhľadávajú v riešení závažnejších vecí, kde kompetencie pedagóga nestačia. Riaditeľ ústavu je dokonca ten, ktorého odporúčanie pri podmienčnom prepustení môže zavážiť v prospech odsúdeného, ktorý vykonával trest bezproblémovo a vykonával aj činnosti nad rámec svojich povinností.⁸

Naproti všetkým prirodzeným formám v procese resocializácie, ktoré kladú hlavné požiadavky na zabezpečení plnohodnotného života po materiálnej stránke, môžeme vnímať náboženstvo ako osobnejší princíp v procese vplyvania na jednotlivca.

Je to práve aspekt viery, ktorý mnohých „darebákov“ premenil na morálnych ľudí, ktorých príklad je hodný nasledovania. Preto sa cirkvi prikladá významná rola na poli morálneho a etického formovania spoločnosti.⁹

Každý z nás už mohol počuť pri hodinách náboženstva princíp na základe ktorého Boh dobrých odmeňuje a zlých trestá. Veď tak je to zakotvené aj v hlavných pravdách kresťanstva. Boh by nebol dobrý, ak by nebol spravodlivý. Avšak nemôžeme o ňom hovoriť ako o zlo a krutom. Veď predsa v tomto živote je k nám až nepochopiteľne milosrdný ako môžeme čítať vo Svätom písme. No odmietnutím milostí sa každý odsudzuje sám.¹⁰

Boh totižto do života človeka zaštepil aj poriadok a morálne zákony. Veľmi konkrétne ich Boh prezentoval na vrchu Sinaj, kde svojmu služobníkovi Mojžišovi odovzdal tabule s prikázaniami. Desatoro, alebo desať Božích prikázaní, môžeme rozdeliť do 2 väčších podskupín a to podľa toho čoho sa prikázania dotýkajú:

- prikázania vzťahujúce sa na vzťah človeka k Bohu,
- prikázania vzťahujúce sa na vzťah človeka k ostatným ľuďom.¹¹

⁸ ROČENKA Zboru väzenskej a justičnej stráže 2019 - : GR ZVJS-51/11-2020, s. 56-58

⁹ GOGOL, N. V.: *Rozjímaní o Božské liturgii*, Olomouc : Refugium, 1996, s. 33

¹⁰ DANCÁK, F.; 2012. *Bránou viery*. Prešov: Petra, s. 64

¹¹ DE LIGUORI, A. M.; 2014. *Zásady kresťanského života*. Michalovce: Misionár, s.88 - 89

Môžeme sa v tomto pripojiť k tvrdeniu Dancáka a povedať, že ide o akési minimum v rámci požiadaviek na morálny a etický zákon, ktoré by mal každý človek dodržiavať.¹²

Mnohé z prikázaní sú implementované aj v trestnom zákone ako napr. nezabiješ či nepokradneš, pretože sú spoločensky dané ako neprípustné. No napríklad prikázanie nezosmilniš, už nie je previnením proti zákonom spoločnosti, ba môžeme povedať že z etického pohľadu pre mnohých ľudí dneška, už nie je ani morálnym prehrešením. Ak sa ich človek bude pridržovať dorazí do cieľa.

Keďže nebo je miestom dokonalosti, kde zlo nemá svoje miesto, môžeme tvrdiť, že človek sa už tu na tejto pozemskej púti musí snažiť život v dokonalosti a bez úhony. Samozrejme tak ako sme písali v úvode, nikto z ľudí nie je bez viny. Kresťanovi na očistenie od hriechov pomáha svätá spoveď. Tu človek vyzná svoje hriechy pred Bohom a kňazom s úprimným úmyslom vyvarovať sa ďalších pochybení. Ešte pri ukončení spovede, kňaz vraví: „*Chod' v pokoji a viac nehreš!*“¹³

Aj toto môžeme vidieť ako vzorec pri hľadaní riešení nenapraviteľných recidivistov. Ten komu má byť odpustené musí najprv odpustiť sám sebe. Odpustenie bez podmienok odzrkadľuje našu hodnoty, ktoré nám mali byť vštepené od rodičov a zároveň je poukazaním na stredobod učenia Ježiša Krista. Podobne ako v príbehu z úvodu, Boh je ten, ktorý sa nepýta čo si urobil, ale ponúka úplné odpustenie a vyzýva, aby sa človek napäť obrátil k Bohu.¹⁴

Pesche však vo svojej etike tvrdí, že rozhodnutie zmeniť svoje postoje je nevyhnutné urobiť a naplňať hneď. Preto je mylné ak človek, ktorý je vo väzení a na základe náboženských pohnútok chce niečo so svojim životom urobiť, začne s touto zmenou až po tom ako bude prepustený na slobodu. Poukazuje na nutnosť potvrdzovať svoje náboženské presvedčenie aj každodenným životom.¹⁵

Práve tu vzniká priestor na morálne pôsobenie osobnosti odsúdeného. Preto podľa hesla nesúď knihu podľa obalu sa riadi aj samotné kresťanstvo. Úlohou kňaza za mrežami je pripomenúť tým, ktorí tam sú, že

¹² DANCÁK, F.; 2012. *Bránou viery*. Prešov: Petra, s. 22

¹³ KOLLÁR, P. A KOL.: *Slovník biblické teologie*, Velehrad : Kresťanská akadémia, 1991, s. 134-135

¹⁴ LORENZ, K.; 2000. *Osm smrtelných hříchů*. Praha: Academia, s.41

¹⁵ DE LIGUORI, A. M.; 2014. *Zásady křesťanského života*. Michalovce: Misionár, s.57

to v živote ide aj inak. Samozrejme s poukázaním na najväčší vzor a to samotného Ježiša Krista. Priblížením môže byť to, že aj samotný Kristus stál pred súdom a bol súdený a odsúdený. No napriek svojej nevine prijme trest a vykonávateľom svojej popravy adresuje slová: „*Otče odpusť im, lebo nevedia čo činia*“¹⁶

Je to práve vnútorne sebazaprenie, ktoré človeku pomáha prekonať mnohé prekážky v živote. Je to práve viera, ktorá pomáha jednotlivcom konať eticky a morálne. Je to práve cirkev, ktorá pomáha začleniť sa do spoločnosti.

Tejto problematike sa dotýka vo svojom príhovore k väzňom v roku 2000 aj svätý pápež Ján Pavol II., ktorý vraví: „*Brány väzenských ústavov nesmú vylúčiť z duchovných dobrodení tých, ktorí časť svojho života musia prežívať v nich. pretože Boh chce zachrániť všetky svoje deti, najmä tie, ktoré hľadajú cestu návratu, ak sa od neho vzdialili. Dobrý Pastier sa ustavične púšťa po stopách svojich stratených ovčiek. Keď sa s nimi stretne, vezme ich na plecá a nesie naspäť do svojho ovčince. Kristus sa chce stretnúť s každým človekom, bez ohľadu na to, v akej situácii sa ten nachádza! Kto sedí vo väzení, myslí s ľútosťou alebo s výčitkami na pomínuvšie dni, keď býval slobodný. Neľahko znáša prítomnosť, ktorá sa mu zdá nekonečne dlhá. V tomto ťažkom položení pevná viera môže človeku pomôcť nachádzať vnútornú rovnováhu, akú potrebuje každá ľudská bytosť. Toto je jeden z dôvodov, prečo je viera taká dôležitá pre väzenský život. Ten kto sa nachádza vo väzení, nesmie žiť s vedomím, akoby sa mu bol čas väznenia nenávratne odobral: lebo aj čas vo väzení je Boží čas. A ako sa taký čas má prežívať? Je to čas, ktorý treba obetovať Bohu ako príležitosť pre pravdu, pokoru, pokánie i vieru. Musí však myslieť aj na to, že pred Bohom platia iné kritériá. Podľa Božieho plánu by mal každý človek zohrať svoju úlohu pri budovaní lepšej spoločnosti. To zjavne predpokladá vyvinúť veľké úsilie aj pri predchádzaní trestným činom*“¹⁷

V súčasnosti je v tomto nápomocný Ordinariát Ozbroyených síl a Ozbroyených zborov. Konkrétne v zložkách ZVJS má za úlohu zabezpečovať vhodné podmienky na trvalú a primeranú duchovnú starostlivosť katolíckym veriacim na základe ich osobitných životných podmienok

¹⁶ LUKÁČ, M.; 2015. *Resocializácia dospelých*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 50

¹⁷ Posolstvo svätého Otca Jána Pavla II. na Slávenie jubilea vo väzniciach 24. júna 2000.

a špecifickej formy duchovnej starostlivosti. Jedná sa teda nielen o starostlivosť o príslušníkov ZVJS ale obzvlášť o obvinených a odsúdených.¹⁸

Dňa 20.1.2003 Svätá stolicu na základe *Spirituali militum curae* – apoštolskej konštitúcie, Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou z roku 2000 a Zmluvou medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch z roku 2002, zriadila Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, ktorý bol kánonicky zriadený 1.3.2003. Ordinariát nahradil Úrad vojenských duchovných, a spolu s ordinariátom vznikol Úrad ekumenickej pastoračnej služby, rešpektujúc konfesiónálne rozdiely a religiozitu, čím sa dovtedy spoločná štruktúra duchovnej služby rozdelila na dve časti. Tento stav možno považovať za priaznivý, nakoľko umožnil podľa kánonického práva zriaďovať vojenské farnosti a duchovné správy nielen v Slovenskej republike v jednotlivých útvaroch, ale aj na zahraničných misiách.¹⁹

Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky (zabezpečuje duchovnú službu katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky. Vznikol na základe Apoštolskej konštitúcie „*Spirituali militum Curae*“, Základnej Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky. Zriadený bol Svätou stolicou v Slovenskej republike 20.1.2003, kánonicky bol zriadený 1.3.2000. Riadi sa štatútom vydaným svätou stolicou, ktorý môže byť zmenený len s jej súhlasom.²⁰

Úlohou referátu katolíckej duchovnej služby je zabezpečovať vhodné podmienky na trvalú a primeranú duchovnú starostlivosť v rámci Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej iba ZVJS) katolíckym veriacim na zák-

¹⁸ Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 326/2001 Z. z), Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 648/2002 Z. z)

¹⁹ JURUŠ, I. *Duchovná a náboženská služba*. Národná obroda, 2003, ročník XIV, č. 185, s.5.

²⁰ Čl. 36, Štatút ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky.

lade ich osobitných životných podmienok a špecifickej formy duchovnej starostlivosti.²¹

Katolícka duchovná služba (ďalej len „duchovná služba“) plnila v roku 2019 úlohy vyplývajúce zo Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky, zákona o výkone väzby a zákona o výkone trestu. Poskytovanie pravidelnej duchovnej služby v 18 ústavoch na základe ponukových listov zabezpečovalo 19 katolíckych kňazov a väzenský diakon zaradených na funkčných tabuľkových miestach.²²

Väzenský kaplán referátu katolíckej duchovnej služby vykonáva samostatné odborné špecializované činnosti, ktoré súvisia so zabezpečením a organizovaním katolíckej duchovnej služby podľa noriem Kánonického práva s rozsiahlymi vnútornými aj vonkajšími väzbami, ktoré spočívajú vo vyhodnocovaní výsledkov a príprave podkladov na rozhodnutia v otázkach patriacich do kompetencie väzenského kaplána; predkladá návrhy na materiálno-technické zabezpečenie kancelárie kaplána a materiálneho vybavenia bohoslužobných priestorov.²³

Katolícku duchovnú službu v ústave metodicky usmerňuje a kontroluje vikariát zboru.

Rozdelenie ústavov do oblastí katolíckych väzenských dekanátov	
Banskobystrický väzenský dekanát	ÚVV a ÚVTOS Banská Bystrica, ÚVTOS Banská Bystrica – Kráľová, ÚVTOS Ružomberok, ÚVTOS pre mladistvých Sučany
Bratislavský väzenský dekanát	ÚVV a ÚVTOS Bratislava, ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou, ÚVTOS a ÚVV Leopoldov
Košický väzenský dekanát	ÚVV a ÚVTOS Košice, ÚVTOS Košice – Šaca, ÚVTOS Levoča, ÚVV a ÚVTOS Prešov

²¹ Ministerstvo obrany SR: Koncepcia rozvoja duchovnej služby v ozbrojených silách Slovenskej republiky. Č.p.: Ord 241/2005, Výtlačok č.221, Bratislava 2005, s.25.

²² ROČENKA Zboru väzenskej a justičnej stráže 2019 - : GR VJS-51/11-2020, s. 45

²³ Zbierka rozkazov generálneho riaditeľa Zboru väzenskej a justičnej stráže, Ročník 2023, „Duchovné služby“ - ROZKAZ č. 59 o poskytovaní duchovnej a pastoračnej služby v Zbore väzenskej a justičnej stráže

Nitriansky väzenský dekanát	ÚVV a ÚVTOS Nitra, ÚVTOS Nitra – Chrenová, ÚVTOS Želiezovce
Žilinský väzenský dekanát	ÚVTOS Dubnica nad Váhom, ÚVTOS a ÚVV Ilava, Nemocnica pre obvinených a odsúdených a ÚVTOS Trenčín, ÚVV a ÚVTOS Žilina

Pastoračná starostlivosť za múrmi väzenia je dôležitým aspektom zmluvnej sociálnej služby poskytovanej väzňom. Táto služba má niekoľko kľúčových aspektov:

1. Duchovná podpora: Väzni majú prístup k duchovným a náboženským aktivitám, ako sú bohoslužby, modlitebné skupiny a individuálne poradenstvo. Toto prispieva k ich duševnej pohode a pomáha im pri zvládaní stresu a ťažkostí spojených s väzením.
2. Rehabilitácia a opätovné začlenenie: Pastoračná starostlivosť pomáha väzňom pri rozvoji pozitívnych hodnôt, empatie a zodpovednosti. Podporuje ich pri hľadaní zmyslu života a príprave na opätovné začlenenie sa do spoločnosti po prepustení.
3. Sprostredkovanie kontaktu s rodinou: Duchovní pracovníci často pôsobia ako sprostredkovatelia medzi väzňami a ich rodinami. Pomáhajú udržiavať sociálne väzby a uľahčujú reintegráciu po prepustení.
4. Podpora pri prepustení: Duchovní pracovníci poskytujú poradenstvo a pomoc väzňom pri plánovaní ďalších krokov po prepustení, vrátane hľadania bývania, práce a ďalšej podpory.²⁴

BIBLIOGRAFIA:

- DANCÁK, F.; 2012. *Bránou viery*. Prešov: Petra, 89 s., ISBN 978-80-8099-055-8.
- DE LIGUORI, A. M.; 2014. *Zásady kresťanského života*. Michalovce: Misionár, 116 s., ISBN 978-80-88724-80-3.
- GOGOL, N. V.: *Rozjímaní o Božské liturgii*, Olomouc : Refugium, 1996, 64 s. ISBN 80-901957-7-6

²⁴ WOODS, T. E.; 2009. *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*. Praha: Res Claritatis, s.144

- GUARDINI, R.: *O duchu liturgie*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1993. 61 s. ISBN 80-857950-2-7
- INCIARDI, J. A.; 1994. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 795s., ISBN 80-85605-30-9.
- JURUŠ, I. *Duchovná a náboženská služba*. Národná obroda, 2003, ročník XIV, č. 185, s.5.
- KADLUBEKOVÁ, D.; 2015. *Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých*. Banská Bystrica : Belianum, 162 s., ISBN 978-80-557-0939-0.
- KOLLÁR, P. A KOL.: *Slovník biblické teologie*, Velehrad : Křesťanská akademie, 1991, 658 s.
- LORENZ, K.; 2000. *Osm smrtelných hříchů*. Praha: Academia, 62 s., ISBN 80-200-0842-X.
- LUKÁČ, M.; 2015. *Resocializácia dospelých*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 70 s., ISBN 978-80-555-1320-1.
- RAHNER, H.: *Maria a církev*. Olomouc : Refugium, 1996, 83 s. ISBN 80-86045-00-5
- RATZINGER, J.: *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha, 2005. 190 s. ISBN 978-80-7141-477-3
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu. Systematická příručka*. Olomouc : Refugium, 2002. 614 s. ISBN 80-86045-84-6
- TYROL, A. – PALA, G. – LESKOVÁ, A.: Faith, customs, and traditions in understanding roma as a possible contribution for the work of field and community social workers. In: *Acta Missiologica: akademický časopis Inštitútu misijnej práce a Tropického zdravotníctva Jána Pavla II., VŠ ZSP Svätej Alžbety*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, 2023, Roč. 17, č. 2, s. 269-282. ISSN 1337-7515. ISSN (online) 2453-7160
- WOODS, T. E.; 2009. *Jak katolícká cirkev budovala západní civilizaci*. Praha: Res Claritas , 206 s., ISBN 80-9041-430-3.
- WOODS, T. E.; 2009. *Jak katolícká cirkev budovala západní civilizaci*. Praha: Res Claritas , 206 s., ISBN 80-9041-430-3.
- Ministerstvo obrany SR: *Koncepcia rozvoja duchovnej služby v ozbrojených silách Slovenskej republiky*. Č.p.: Ord 241/2005, Výtlačok č.221, Bratislava 2005
- Posolstvo svätého Otca Jána Pavla II. na Slávenie jubilea vo väzniciach 24. júna 2000. In: *ROČENKA Zboru väzenskej a justičnej stráže 2019 - : GR ZVJS-51/11-2020*, 102 s.
- Štatút Ordinariátu Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky.
- Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 326/2001 Z. z), Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 648/2002 Z. z)
- Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.
- Zákon č. 4/2001 Z.z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže.
- Zákon č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a Vyhl. MS SR č. 368/2008 Z.z.
- Zákon o výkone väzby č. 221/2006 Z.z. a Vyhláška MS SR č. 437/2006 Z.z.
- Zbierka rozkazov generálneho riaditeľa Zboru väzenskej a justičnej stráže, Ročník 2023, „Duchovné služby“ - ROZKAZ č. 59 o poskytovaní duchovnej a pastoračnej služby v Zbore väzenskej a justičnej stráže

Súčasný metódy resocializácie odsúdených v kontexte Svätého Písma

Simona Matoušková

Abstract: *The article deals with the issue of contemporary methods of resocialization of convicts, examining their connection with the values and principles of Holy Scripture. The aim is to show how the integration of these biblical principles can contribute to a more effective resocialization and reintegration of convicts into society, emphasizing the importance not only of the legal but also of the moral and spiritual dimensions of the individual's recovery.*

Keywords: *Justice. Resocialization. Reintegration. Christianity. Forgiveness.*

Resocializácia odsúdených predstavuje kľúčovú súčasť trestného systému, ktorá sa zameriava na reintegráciu jednotlivcov do spoločnosti po odpykaní trestu. Tento proces, ktorý neobsahuje iba zmenu správania, ale aj podporu zodpovednosti a morálneho rozvoja, sa stále častejšie opiera o psychologické a sociálne prístupy. Avšak, ak sa na túto tému pozrieme z pohľadu náboženstva, môžeme do procesu resocializácie začleniť aj duchovné princípy. V Biblii nájdeme mnoho posolstiev týkajúcich sa zmierenia, odpustenia a obnovy človeka, ktoré môžu ponúknuť nový pohľad na efektívnosť resocializačných metód. V tomto príspevku sa preto zameriame na skúmanie vzťahu medzi modernými resocializačnými metódami a biblickými hodnotami a na to, ako môžu duchovné zásady podporiť úspešný návrat odsúdených do spoločnosti.

Resocializácia v rámci modernej penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti

Vo všeobecnosti všetci vieme, že každé ľudské konanie má svoje dôsledky. Z toho vyplýva aj to, že po spáchaní trestného činu nastupuje sankcia. Všetky dnešné trestné sankcie spôsobujú obmedzenia práv alebo slobôd odsúdeného. V súlade s tým platí, že čím je trest prísnejší, tým väčšie sú obmedzenia jednotlivca. Trest odňatia slobody, či už na dobu určitú alebo na doživotie, spočíva v izolácii odsúdeného od spoločnosti. Cieľom

trestu nie je len potrestanie, ale aj náprava odsúdených, ako aj zabránenie páchaniu nových trestných činov.¹

V súčasnej trestnoprávnej politike je resocializácia odsúdených jedným z aktuálnych problémov. Resocializácia v tomto zmysle znamená proces adaptácie a obnovy zručností pre vstup do spoločnosti po prepustení z výkonu trestu. Predstavuje súbor resocializačných opatrení na obnovu sociálnych funkcií a postavenia jednotlivca. Pomocou personálu a prostredia penitenciárnej inštitúcie dochádza k vonkajšiemu objektívnemu pôsobeniu na vedomie odsúdeného, ktoré následne formuje jeho vnútornú subjektívnu pozíciu, čiže sebarealizáciu. Daný proces je nesmierne dôležitý pre následnú efektivitu postpenitenciárnej starostlivosti.²

Rozlišujeme individuálne a skupinové formy penitenciárneho zaobchádzania. Individuálne formy zahŕňajú systematický prístup k výchove odsúdeného, ako aj rôzne postupy prispôbené na mieru, ktoré majú za cieľ zabezpečiť jeho úspešnú resocializáciu po návrate na slobodu. Medzi tieto formy patrí penitenciárna diagnostika, intervencia, poradenstvo a iné metódy práce. Individuálne zaobchádzanie má formovať pozitívne vlastnosti a schopnosti odsúdeného, aby po prepustení rešpektoval právne normy a morálne zásady spoločnosti. Zároveň sa podporuje jeho sebaúcta, úcta k ostatným a zodpovednosť za vlastné správanie. Naopak skupinové formy zahŕňajú komunitné aktivity, sociálno-výcvikové skupiny a ďalšie postupy, ktoré rozvíjajú sociálne zručnosti a podporujú pozitívne správanie. Tieto aktivity sú zamerané na zapojenie odsúdených do procesu pozitívneho učenia, riešenia konfliktov, rozvoja medziľudských vzťahov a posilňovania ich pozitívnych vlastností.³

V postpenitenciárnej starostlivosti zohráva kľúčovú úlohu sociálna kuratela, pretože poskytuje systematickú podporu jednotlivcom po ich

¹ Porov. YOSIPIV, A. a kol.: *Socio-psychological issues of resocialization of convicts to imprisonment*. <https://journals.pan.pl/Content/122991/PDF/2022-01-PPB-08-Yosipiv-et.al.pdf?handler=pdf>. (11.11.2024).

² Porov. MALTSEVA, T. a kol.: *Basic model of resocialization of convicts*. https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/29/shsconf_rudnlmrp2021_03026.pdf. (17.11.2024).

³ Porov. BURSOVÁ, J. – LEŠKOVÁ, L.: *Penitenciárna starostlivosť a sociálna práca*. [https://proflib.akademiaz.sk/webisnt/fulltext/clanky/PTaP2017-1/Penitenciárna%20starostlivosť%20a%20sociálna%20práca-BURSOVÁ,%20LEŠKOVÁ%20.pdf](https://proflib.akademiaz.sk/webisnt/fulltext/clanky/PTaP2017-1/Penitenciarna%20starostlivosť%20a%20sociálna%20práca-BURSOVÁ,%20LEŠKOVÁ%20.pdf). (13.11.2024).

prepustení z výkonu trestu. Tento proces zahŕňa dohľad a poradenstvo, ktoré im pomáhajú pri reintegrácii do spoločnosti, zlepšení sociálnych zručností a nájdení zamestnania. Takisto im pomáha prispôbiť sa zmeneným podmienkam a zabrániť recidíve tým, že im poskytuje konkrétne nástroje na zodpovedné správanie a stabilný život mimo väzenia. Okrem tejto metódy zohráva významu rolu aj probačná a mediačná služba, ktorej úlohou je poskytovanie účinných a spoločensky prospešných riešení konfliktov, ktoré vznikli v dôsledku trestnej činnosti, a zabezpečenie efektívneho vykonávania alternatívnych trestov s dôrazom na záujmy obetí, ochranu verejnosti a prevenciu kriminality. Postpenitenciárna starostlivosť o odsúdených ponúka rôzne spôsoby, ako podporiť ich adaptáciu na život mimo väzenia, a to v rámci povinnej aj dobrovoľnej formy. Kľúčové je však pristupovať k jednotlivcovi predovšetkým ako k osobe, ktorá potrebuje pomoc, a až následne ako k niekomu, kto porušil spoločenské normy. Bez adekvátnej podpory je totiž veľmi pravdepodobné, že klient po prepustení zlyhá a opäť sa dopustí trestnej činnosti.⁴

Resocializácia v rámci biblického pohľadu na spravodlivosť

V nasledujúcej časti budeme analyzovať kľúčové texty a princípy Svätého Písma, pričom sa zameriame na teologické aspekty odpustenia a obnovy vzťahov v biblickom kontexte.

Pojem resocializácia, nie je v Biblii výslovne definovaný tak, ako ho poznáme v súčasnosti. Avšak, biblické texty obsahujú princípy a hodnoty týkajúce sa odpustenia, nápravy a návratu jednotlivca do spoločenstva. Tieto princípy sú prevažne duchovné a morálne, a hoci sa značne odlišujú od dnešného právneho a sociálneho poňatia resocializácie, poskytujú základné morálne smernice, ktoré prispeli k rozvoju novodobého myslenia.

V Starom zákone sa trestanie vnímalo ako spôsob dosiahnutia spravodlivosti a nápravy, s dôrazom na odplatu a očistenie od hriechov. Objavovali sa aj prvky, ktoré by mohli byť považované za formu resocializácie, avšak tie boli závislé od dodržiavania určitých náboženských a morálnych zásad.

⁴ Porov. PAPŠO, P.: *Prevencia recidívy trestnej činnosti prostredníctvom postpenitenciárnej starostlivosti*. <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/prevencia-recidivy-trestnej-cinnosti-prostrednictvom-postpenitenciarnej-starostlivosti>. (15.11.2024).

Na návrat do komunity po spáchaní hriechu bolo často potrebné priniesť obeť alebo vykonať pokánie, aby sa dosiahlo zmierenie s Bohom. V Starom zákone je opísaný Deň zmierenia (Jom Kipur), počas ktorého sa kňazi modlia za odpustenie hriechov celej komunity. Hriešnik sa často musel verejne priznať k svojmu previneniu a priniesť obeť, aby mohol byť opäť prijatý do spoločenstva. „Áron vstúpi do svätyne iba tak, že priniesie býčka na obeť za hriech a barana na celostnú žertvu.“ (Levitikus 16,3). Tento proces obsahoval prvky obnovy vzťahu medzi jednotlivcom a komunitou, avšak nemal sociálny a psychologický rozmer resocializácie.

V Tóre sa spomínajú mestá útočiska, ktoré poskytovali ochranu pre tých, ktorí neúmyselne spáchali vraždu. „*Tieto mestá vám budú útočiskom pred pomstiteľom krvi, aby usmrtil' nebol usmrtený prv, ako sa dostaví pred súd pospolitosti.*“ (Numeri 35,12). Tento koncept do určitej miery odráža myšlienku poskytnutia druhej šance a ochrany, čo má istú podobnosť s modernými programami na podporu a ochranu páchatel'ov.

Avšak, okrem týchto príkladov, obsahuje Starý zákon množstvo ďalších príbehov a myšlienok, ktoré sa zaoberajú procesom obnovy a životom v súlade s morálnymi hodnotami. Hospodin sa zľutoval nad Kai- nom, Jákob sa obrátil po stretnutí s Bohom, Jozef odpustil svojim bratom, Izraeliti prešli obnovou po exile, atď. Z daného vyplýva, že Boh ponúka novú šancu nielen jednotlivcom, ale aj celým národom, ak sa odvrátia od hriechu a vrátia sa k nemu.

Nový zákon zase predkladá tému posolstva milosrdenstva, odpustenia a príležitosti na duchovnú obnovu. Ježiš Kristus zdôrazňuje, že každý má šancu na odpustenie a nový začiatok.

Jedným z najsilnejších obrazov odpustenia a obnovy vzťahu je príbeh o márnotrattom synovi (Lukáš 15,11-32). Syn, ktorý sa od otca vzdialil a premrhal svoj majetok, sa po čase vracia domov s kajúcim srdcom. Otec ho prijme s otvorenou náručou, čo symbolizuje Božiu milosť a odpustenie. Tento príbeh vyjadruje myšlienku, že každý, kto úprimne ľutuje svoje chyby, má právo na nový začiatok a opätovné prijatie do spoločenstva. Odpustenie je preto základným krokom k resocializácii. Umožňuje jednotlivcovi začať nový život, očistený od minulých zlyhaní. Dôležité je pripomenúť, že tí, ktorí prejavujú lásku a súcit, pomáhajú vytvárať prostredie, kde sa ľudia môžu znovu začleniť a rásť.

Resocializácia v rámci pastoračnej služby

Poskytovanie katolíckej duchovnej služby zohráva významnú úlohu v resocializácii väznených osôb a má dlhodobú tradíciu. Táto služba ponúka väzňom nielen duchovnú podporu, ale aj príležitosť na vnútornú premenu, zmierenie a morálnu obnovu. Prostredníctvom modlitieb, sviatostí a duchovného vedenia pomáha jednotlivcom prehodnotiť svoje činy, prijať zodpovednosť a pripraviť sa na návrat do spoločnosti s novým postojom a hodnotami. Dlhodobé pôsobenie tejto služby dokazuje, že náboženská podpora môže mať pozitívny vplyv na proces nápravy a začlenenia jednotlivcov po výkone trestu.⁵

Záver

Resocializácia je náročný proces, ktorého cieľom je obnova sociálnych funkcií odsúdeného, jeho návrat do spoločnosti a dodržiavanie právnych a morálnych noriem. Vyžaduje si individuálny prístup, podporu odborníkov a zapojenie spoločnosti. Dôležitá je však aj duchovná dimenzia, ktorá pomáha obnoviť hodnoty a emocionálnu rovnováhu jednotlivca.

Biblické princípy, ako odpustenie, zmierenie a milosrdenstvo, zdôrazňujú význam obnovenia vzťahov a návratu do komunity. Aj dnes sú tieto hodnoty prakticky využívané, pričom kresťanské inštitúcie zohrávajú významnú úlohu. Poskytujú duchovnú a materiálnu podporu, pomáhajú budovať sebadôveru a vytvárajú priestor na nový začiatok.

Duchovné prežívanie tak výrazne prispieva k úspešnej resocializácii, motivuje k zodpovednému životu a posilňuje šance na reintegráciu. Spolupráca odborníkov, spoločnosti a Katolíckej cirkvi je preto kľúčová na to, aby resocializácia nebola len formou trestu, ale predovšetkým príležitosťou na zmenu a nový začiatok.

BIBLIOGRAFIA:

- BURSOVÁ, J. – LEŠKOVÁ, L.: *Penitenciárna starostlivosť a sociálna práca*. <https://proflib.akademiazp.sk/webisnt/fulltext/clanky/PTaP2017-1/Penitenciárna%20starostlivosť%20a%20sociálna%20práca-BURSOVÁ,%20LEŠKOVÁ%20.pdf>. (13.11.2024).
- MALTSEVA, T. a kol.: *Basic model of resocialization of convicts*. https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/29/shsconf_rudnltnmrp2021_03026.pdf. (17.11.2024).

⁵ Porov. ZVJS: *Katolícka duchovná služba*. <https://www.zvjs.sk/sk/duchovna-sluzba>. (20.11.2024).

- PAPŠO, P.: *Prevenca recidívy trestnej činnosti prostredníctvom postpenitenciárnej starostlivosti*. <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/prevenca-recidivy-trestnej-cinnosti-prostrednictvom-postpenitenciárnej-starostlivosti>. (15.11.2024).
- YOSIPIV, A. a kol.: *Socio-psychological issues of resocialization of convicts to imprisonment*. <https://journals.pan.pl/Content/122991/PDF/2022-01-PPB-o8-Yosipiv-et al.pdf?handler=pdf>. (11.11.2024).
- ZVJS: *Katolícka duchovná služba*. <https://www.zvjs.sk/sk/duchovna-sluzba>. (20.11.2024).

AUTORZY ARTYKUŁÓW

doc. ThDr. Mária Kardis, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
maria.kardis@unipo.sk

dr Marek Kwiatosz

Archidiecezja Lubelska
Marek.kwiatosz@gmail.com

PhDr. Róbert Mačej, L.L.M

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
Robert.macej@gmail.unipo.sk

Mgr. Simona Matoušková

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
Simona.matouskova@gmail.unipo.sk

kpt. PhDr. Tomáš Metyľ

väzenský kaplán ÚVTOS Banská Bystrica –
Kráľová
tomas.metyl@zvjs.sk

Mgr. Raoul Mgbefon

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
raoul.mgbefon@gmail.unipo.sk

dr Andrzej Narojczyk

Archidiecezja Lubelska
a.narojczyk@vp.pl

Mgr. Ghislain Loic Ngopa

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
ghislainloic.ngopa@gmail.unipo.sk

dr Jarosław Orkiszewski

Archidiecezja Lubelska
Jaroslaw.orkiszewski@gmail.com

Mgr. Štefan Pacák, MBA

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej
univerzity v Prešove
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
stefan.pacak@gmail.unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Pala, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
Gabriel.pala@unipo.sk

Jurij Popovič

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
jurij.popovic@unipo.sk

Andriana Shyshak,

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University,
Faculty of Pedagogics and Psychology,
Department of Pedagogy and Methods of
Primary and Preschool Education
2 Maxyma Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine
andrianashyshak@tnpu.edu.ua

ThLic. PhDr. Michaela Šandalová

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
michaela.sandalova@gmail.unipo.sk

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
peter.tirpak@unipo.sk

ThLic. Martin Tkáč, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
martin.tkac@unipo.sk

Mgr. Marek Valentýni
Doležalova 3424/15C
821 04 Bratislava
marek.valentyini@gmail.com

ThLic. Augustyna Zeykan
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
augustyna.zeykan@smail.unipo.sk

Acta educationis

No. 8

Redakcja:

prof. dr hab. Józef Marecki
prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.
doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Recenzja:

dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII
prof. PaedDr. ThDr. Jozef Jurko, PhD.
dr hab. Lucyna Rotter
doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA
Ks. dr. Andrzej Kielian

Grafika:

PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Wydawnictwo Avalon Sp. z o.o.

ul. Żujdzka 6B
31-426 Kraków

Kraków 2024

ISSN 2544-5073

